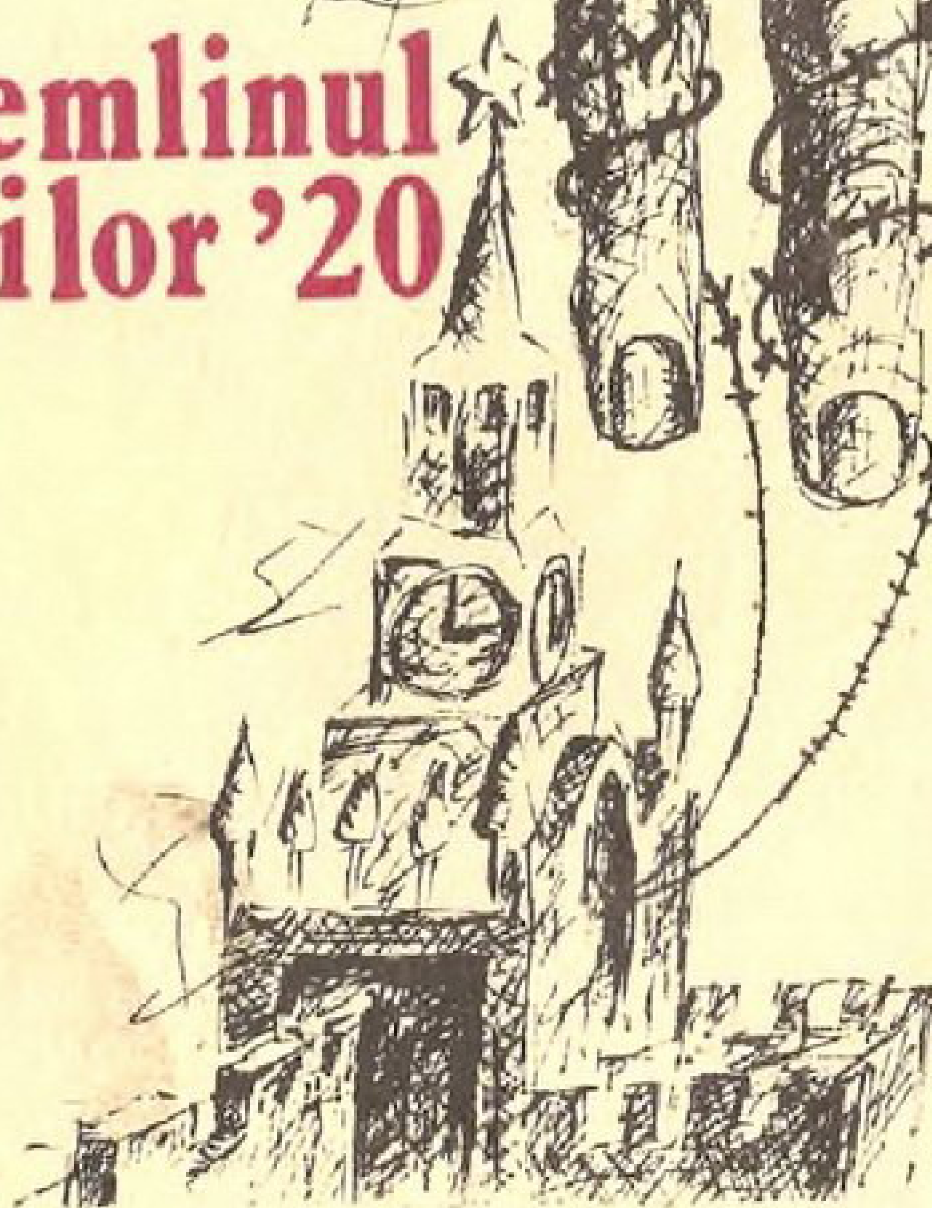
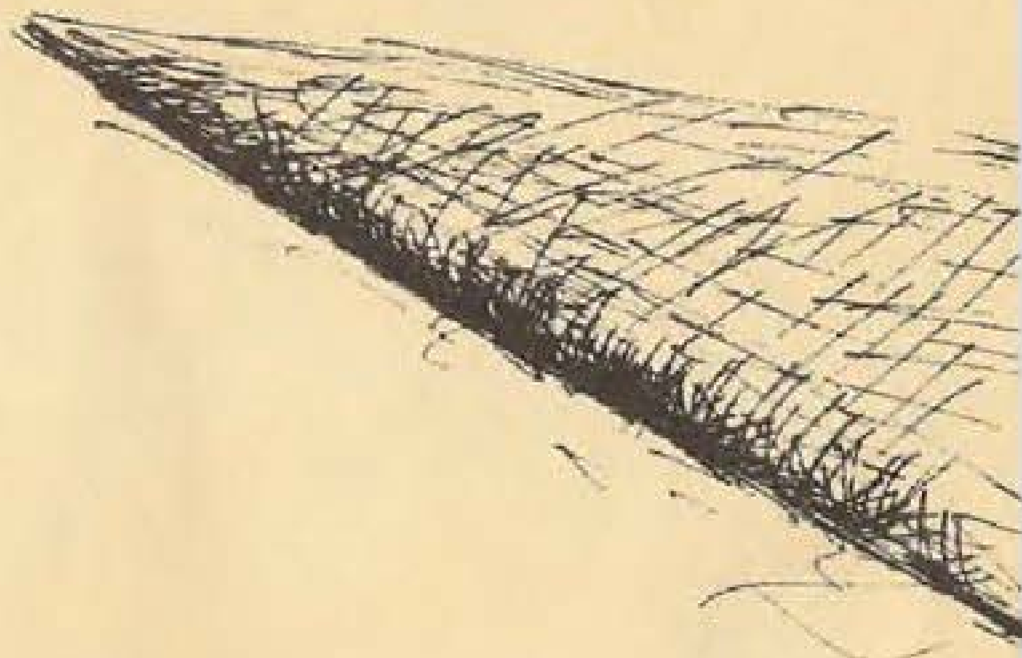
boris bajanov

kremlinul anilor '20

Bajanov este singurul dintre secretarii lui Stalin care i-a supraviețuit acestuia și a putut, grație emigrării, să-și publice amintirile și punctele de vedere . . .

Faptele și datele despre perioada cînd în Rusia sovietică se dădea o crîncenă luptă pentru acapararea puterii, respectiv anii '20, sînt prezentate fără modificări și interpretări, ceea ce le conferă o valoare documentară autentică. Este, de altfel, un prilej unic de a cunoaște din sursă directă, abuzurile și crimele săvîrșite de Iosif Visarionovici și clanul său, care au influențat în rău și au adus atîtea grave prejudicii popoarelor sovietice, precum și multor alte popoare europene.

ISBN 973-9064-03-5

PREȚUL 75 LEI

BORIS BAJANOV

KREMLINUL ANILOR '20

În Editura „Cogito" au mai apărut:

- „O crimă aproape perfectă", de Haralamb Zincă (roman polițist)
- „Naufragiu în limita bunului simț", de Ioan Țepelea (poezie)
- „Regele Țiganilor", de Ponson du Terrail (roman)

La aceeași casă editorială urmează să apară:

- „Morții dansează noaptea" — antologie de proză polițistă străină (traducerea: Corneliu Crăciun)
- „Eros și civilizație", de Radu Enescu
- „Tratatul Ribbentrop-Molotov și consecințele sale imediate" — culegere de documente românești și străine
- „Ion Antonescu. Rezoluții" — culegere de documente inedite
- „Din istoria culturală a românilor bihoreni", de Viorel Faur
- „Istoria românilor. Crestomație de izvoare străine"
- „Agonia", de Liviu Borcea
- „Itinerarii spirituale cu Sergiu Nicolaescu"
- „Convorbiri-interviuri cu personalități ale vieții cultural-artistice din România, Republica Moldova și diaspora", de Dumitru Chirilă
- „Muntele acvilelor", de Viorel Horj (versuri)
- „Omule, pomule", de Crăciun Parasca (studii de folclor)
- „Publicistica lui Octavian Goga"

KREMLINUL ANILOR '20

Memoriile fostului secretar al lui Stalin

BORIS BAJANOV

Traducere din limba rusă
de Mihai Coruţ

EDITURA „COGITO", ORADEA, 1991

Anii '20 reprezintă perioada cînd în Rusia sovietică se dădea o crîncenă luptă pentru acapararea puterii. Arena principală a acestei bătălii o constituia Kremlinul, iar Statul major era condus de Stalin și secretariatul său.

Cititorii vor fi, desigur, doritori să cunoască din sursă directă, practic din interiorul acelui faimos stat major adevărata față a Kremlinului anilor '20, abuzurile și crimele săvîrșite de Iosif Visarionovici și clanul său, care au influențat în rău și au adus atîtea grave prejudicii popoarelor sovietice, precum și vieții politice și sociale din România. Boris Bajanov, unul dintre secretarii lui Stalin, care s-a impus de tînăr prin profunzime politică și o remarcabilă capacitate de analiză a evenimentelor din perioada post revoluționară redă un zguduitor tablou din Rusia sovietică, reușind să contureze o imagine de ansamblu realistă, punctată de observații de un interes cert și de stringentă actualitate.

Într-o manieră tranșantă, fără menajamente, autorul memoriilor ne introduce în viltoarea înfruntărilor dramatice care s-au succedat cu începere din anii '20, locul central fiind rezervat, desigur lui Stalin și celor din anturajul intim al acestuia. Observațiile memorialis-

tului asupra vieții și activității lui Iosif Visarionovici, însoțite de descrierea a numeroase personaje care au trăit în preajma dictatorului, evident atîta vreme cît acesta le-a lăsat să viețuiască, permit conturarea spectacolului vivant al luptei pentru putere, înțelegerea scopului și manierei în care tiranul de la Kremlin s-a răfuit cu adversarii declarați, ca și cu mulți dintre partenerii ce au trecut, la un moment dat, în „tabăra vrăjmașă“, devenind rivali ideologici.

Bajanov este singurul dintre secretarii lui Stalin, care i-a supraviețuit acestuia și a putut, grație emigrării să-și publice amintirile și punctele de vedere. Stalin a fost de la bun început un cititor sîrguincios al articolelor găzduite în publicațiile franceze, care îi erau aduse prompt cu avioane speciale de la Paris. Se cunoaște că el nu a formulat nici o obiecție asupra articolelor lui Bajanov. In schimb, în încercarea de a-l reduce la tăcere a mobilizat importante forțe ce făceau parte din Direcția Politică a Statului (devenită ulterior K.G.B.n.n.). Practic, nu odată aceste forțe au încercat să-i curme viața emigrantului Bajanov.

In prezentul volum ce constituie partea cea mai interesantă, esențială a „Memoriilor fostului secretar al lui Stalin“, faptele și datele sînt prezentate fără modificări și interpretări, ceea ce le conferă valoare documentară autentică. Destinul lui Boris Bajanov poate fi soco-

tit semnificativ pentru modul cum este tratat, de regulă emigrantul în lumea occidentală. Practic, Bajanov s-a trezit, la scurtă vreme după fuga din infernul stalinist într-o situație neașteptată pentru el, în sensul că nimeni nu părea să mai aibă nevoie de el. După cum remarca revista moscovită „Ogoniok", dacă Serviciile britanice de informații au încercat, în mai multe rînduri să se folosească de Bajanov în scopuri proprii, în schimb, cele franceze nu au manifestat un interes aparte față de fostul secretar al lui Stalin, în pofida faptului că Bajanov a trăit la Paris nu mai puțin de 54 de ani (din 1928 și pînă în 1982). În timpul războiului sovieto-finlandez (în 1939), Boris Bajanov și-a oferit serviciile conducătorului Finlandei, Mannerheim, dar încercarea nu a însemnat mare lucru. Ulterior, învățînd din acest eșec și reconsiderîndu-și poziția, Bajdnov a respins insistențele reprezentanților Germaniei de a-l atrage în acțiunile de propagandă împotriva Rusiei sovietice.

Interesul pentru dezvăluirile lui Boris Bajanov a fost și este imens. O parte din articolele lui au fost publicate în lucrări de sinteză. Volumul cel mai complet a apărut însă abia în anul 1980. Pornind de la acest volum, revista moscovită de mare tiraj „OGONIOK" a publicat pentru prima dată în Uniunea Sovietică, în serial principalele capitole ale memoriilor lui Bajanov, intitulate „Kremlinul anilor '20". Prin amabilitatea și cu

acordul Agenţiei de informaţii „NOVOSTI", a reprezentantului Biroului din Bucureşti al agenţiei menţionate oferim aceste capitole cititorului român, traduse din limba rusă şi însoţite de consideraţiile generalului locotenent N.G. Pavlenko, istoric avizat asupra memoriilor lui Bajanov, care a prefaţat capitolele apărute la Moscova.

Din partea traducătorului

CUVÎNT ÎNAINTE

În urmă cu mai bine de șase decenii, secretarul lui Stalin, Boris Bajanov (1900—1982) a reușit să fugă din Uniunea Sovietică, stabilindu-se în Occident.

Transfugul reprezenta o adevărată comoară de informații, atît pentru organele de presă ale emigrației ruse, cît și pentru Serviciile de spionaj ale puterilor occidentale. Acestea din urmă erau interesate nu numai în dezvăluirea unor secrete de stat, asupra cărora Boris Bajanov deținea, evident informații proaspete, ci și în obținerea de date cît mai complete despre noul lider de atunci al partidului comunist și statului sovietic, Iosif Visarionovici Stalin, despre concepțiile, obiceiurile și trăsăturile sale de caracter.

Deși în ultimele decenii renunțase la politică, Bajanov a rămas pînă la sfîrșitul vieții un antisovietic înverșunat. În cartea sa, fostul secretar al lui Stalin nu-și ascunde această ostilitate. Orbit de ură, el înfățișează undeva în lucrarea menționată, cum s-a lansat pe la finele anului 1939, intr-o aventură de-a dreptul nebunească. De atunci războiul sovieto-finlandez era în plină desfășurare. În timpul acestei acțiuni militare, Bajanov ajunsese la concluzia, potrivit căreia ar putea organiza, cu ajutorul

soldaților sovietici, căzuți prizonieri la finlandezi o expediție militară pentru ocuparea Moscovei. Practic, conta pe faptul că ar fi putut declanșa o astfel de campanie — mai întîi cu cîteva mii de oameni, iar ulterior, prin trecerea în masă, de partea sa a soldaților din Armata Roșie regulată, estimînd că ar fi putut reuni sub comanda lui cel puțin 50 de divizii. Desigur, acest plan aventurist a eșuat.

În anii 1929 și 1930, Boris Bajanov a publicat în presa pariziană o suită de articole, reunite apoi într-un mic volum de memorii, în care locul principal era rezervat firesc, lui Stalin și celor din anturajul imediat. În anii care au urmat, Boris Bajanov a adus completări cărții sale, lărgind capitolele și precizînd unele detalii. În anul 1980, a ieșit de sub tipar ediția cea mai completă a memoriilor lui Boris Bajanov. Este oportun să cunoaștem principalele capitole ale acestui volum.

Ca toate producțiile de acest gen și Memoriile lui Bajanov păcătuiesc printr-o doză de subiectivism. În plus, în ele se observă o anumită tendință hlestakovistă, autolaudativă. Cu toate că nu avea pregătirea economică de specialitate (Bajanov urmase școala politehnică superioară — n.n.) el tratează cu nonșalanță problemele economice și financiare. Afirmă că reușise să-l convingă pe Stalin că Iagoda era un imbecil, că a exercitat o influență determinantă asupra lui Kaganovici, Molotov și chiar asupra lui Stalin.

În pofida subiectivismului, a hlestakovismului, ca și a unor inexactități — Memoriile lui Boris Bajanov conțin adevăruri, idei și observații care prezintă un real interes pentru cititorii doritori să cunoască perioada istorică dată, ca și pentru specialiști. Sînt deosebit de importante observațiile autorului asupra vieții și activității lui Stalin, ca și asupra celorlalte personaje din cercurile apropiate dictatorului. Unele remarci ale memorialistului sînt, desigur discutabile (îndeosebi afirmațiile potrivit cărora Stalin nu citea nimic), dar majoritatea lor sînt, totuși corecte. Acestea se referă, în primul rînd la acele episoade în care Stalin își dădea arama pe față, manifestîndu-și viclenia, perfidia, spiritul de răzbunare.

De altfel, viclenia și perfidia l-au ajutat pe Stalin să se răfuiască atît de cumplit cu adversarii săi, cu rivalii ideologici reușind, totodată să-și creeze o imagine favorabilă despre sine, evident o imagine falsă în rîndul unor reprezentanți de vază ai literaturii mondiale, precum Henry Barbuse, Romain Rolland, Leon Flechtenwagner, Bernard Shaw, Maxim Gorki și alții.

În segmentul de timp în care Boris Bajanov îndeplinea funcția de secretar al lui Stalin, în Uniunea Sovietică lupta pentru putere era deosebit de crîncenă. Inițial, se formase un triumvirat (Zinoviev — Kamenev — Stalin), care viza înlăturarea lui Troțki din conducerea supe-

rioară a partidului, pentru ca ulterior, Stalin, avînd şi concursul altor membri ai Biroului Politic, să izbutească să-i dea la o parte din drumul său şi pe foştii lui parteneri ce fuseseră angrenaţi în lupta împotriva lui Troţki.

Într-o manieră pitorească, Bajanov îi înfăţişează şi pe aceia care roiau în jurul lui Stalin, Mehlis şi Kaganovici, Tovstuh şi Kanner, Molotov şi Iagoda, Nazaretian şi Voroşilov.

Multitudinea de informaţii comunicate de Boris Bajanov se confirmă şi din alte surse. Unele episoade necesită, însă verificări.

Prin problematica abordată, Memoriile lui Boris Bajanov ne oferă un nou mod de a privi istoria sovietică, îndeosebi cea a perioadei interbelice.

General-locotenent N.G. PAVLENKO
Doctor în ştiinţe istorice

Memoriile mele se referă, în pricipal la acea perioadă cînd îndeplineam funcția de secretar al lui Stalin (pe atunci acesta era secretarul general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice) și dețineam, totodată și funcția de secretar la Biroul Organizatoric al C.C. al partidului.

În această dublă calitate fusesem numit la 9 august 1923. Devenind anticomunist, am fugit din Rusia sovietică la 1 ianuarie 1928, trecînd fraudulos granița cu Persia. M-am stabilit în Franța, unde am publicat o parte din însemnări în anii 1929 și 1930, sub formă de articole și cărți. În scrierile mele m-am străduit să înfățișez adevăratul mecanism al puterii comuniste, care pînă atunci era foarte puțin cunoscut în Occident, să-i prezint, în adevărata lumină pe cîțiva dintre reprezentanții acestei puteri, în contextul evenimentelor istorice ale epocii. De fiecare dată, am încercat să fiu cît mai exact și riguros, prezentînd numai ceea ce știam sau ceea ce am văzut cu ochii proprii. Niciodată, cei aflați atunci la putere la Kremlin nu au încercat cîtuși de puțin să conteste cele scrise de mine (de altfel nici nu aveau motive să o facă), preferînd să adopte tactica trecerii sub tăcere a existenței subsemnatului. În acest sens, menționarea numelui meu nu era permisă în nici o împrejurare.

Stalin era cel mai sîrguincios cititor al articolelor mele; ceva mai tîrziu, un compatriot, mai exact un transfug de la reprezentanța sovietică din Franța, a dezvăluit că Stalin cerea în mod expres ca orice nou articol de-al meu apărut în presa franceză să-i fie adus neîntîrziat cu avioane trimise special la Paris.

Între altele, în memorii, odată cu precizia riguroasă a descrierilor unor fapte și evenimente, a trebuit să schimb unele detalii referitoare la persoana mea. A trebuit să procedez astfel, potrivit înțelegerii cu prietenii rămași în Rusia și în scopul asigurării securității lor; este vorba, în primul rînd de momentul cînd am devenit

anticomunist. Evident, aceasta nu a jucat un rol esențial în însemnările mele, care nu se schimbă prin faptul că devenisem adversar declarat al comunismului într-un anumit moment al vieții mele — cu doi ani mai înainte sau mai tîrziu. Totuși, după cum s-a vădit, înțelegerea menționată m-a pus, la un moment dat într-o situație neplăcută. Nu puteam să scriu atunci despre numeroase fapte și mai ales despre oameni, întrucît ei se aflau în viață. Bunăoară, nu era nimerit să scriu ce anume mi-a spus secretara lui Lenin în privința unor aspecte foarte importante, deoarece ar fi costat-o viața. Acum, cînd a trecut aproape o jumătate de secol de atunci, iar majoritatea oamenilor acelei epoci nu mai sînt în viață, se poate spune aproape totul despre toți, fără teama că vreunul dintre ei ar putea să se trezească cu glonțul stalinist în ceafă.

Totodată, descriind evenimentele istorice al căror martor ocular am fost, pot povesti cititorilor despre concluziile și finalitățile decurgînd din observarea directă a rescpectivelor evenimente. Nădăjduiesc că paginile cărții de față îi vor ajuta pe cititori să pătrundă mai bine în esența acestor evenimente...

INTRAREA ÎN PARTID

Lumina zilei am văzut-o în anul 1900, în orășelul Moghilev-Podolsk din Ucraina. Cînd a izbucnit revoluția din februarie 1917, eram elev în clasă a 7-a de gimnaziu. În vara anului 1918, terminasem cursurile gimnaziale, iar în septembrie din același an am plecat să-mi continui studiile la Facultatea de fizico-matematici a Universității din Kiev. Din păcate, nu mi-am putut finaliza studiile universitare. Către luna noiembrie din anul menționat, odată cu înfrîngerea Germaniei, trupele nemțești au început să se retragă din Ucraina. La Universitatea din Kiev începuseră o serie de acțiuni revoluționare

— mitinguri, discursuri etc., autoritățile văzîndu-se în situația de a închide Universitatea. Personal, nu făceam nici un fel de politică, considerînd că la vîrsta de 18 ani nu eram suficient de copt pentru a descifra hățișurile esențiale ale societății. Ca și ceilalți studenți, eram nemulțumit de întreruperea cursurilor, mai ales că venisem să învăț dintr-o provincie îndepărtată. De aceea, cînd s-a anunțat că în fața Universității urma să aibă loc o demonstrație de protest împotriva închiderii acestei instituții de învățămînt, am participat fără reținere...

În anul 1919, războiul civil era în plină desfășurare. Ofensiva armatei albe de centru și trupelor din ținuturile de la periferie, îndreptată asupra Moscovei era tot mai evidentă. Dar, colțișorul nostru retras de lume, cel de la Podolsk, rămăsese în afara acestei campanii. Disputa pentru putere se dădea între petliuriști și bolșevici. În vara aceluiași an, am decis să mă înscriu în partidul comunist.

Intrînd în organizația locală de partid, foarte curînd am fost ales secretar al organizației județene. Este semnificativ faptul că nu am avut ocazia să particip atunci la activitatea dusă de cekiști, trimiși de centrul gubernial pentru a constitui organizația locală a CEKA. În împrejurările date, organizația cekistă județeană rechiziționase locuința notarului Afeniev (un bătrînel bogat și inofensiv), care a fost împușcat. Am cerut organizației de partid să procedeze imediat la închiderea secției CEKA și să-i expedieze pe cekiști la Vinnița (centrul gubernial). Organizația ezita, dar am reușit să conving majoritatea și hotărîrea a fost luată. Orășelul era format în mare parte din evrei care deveniseră membri de partid. Autoritățile se schimbau la fiecare două-trei luni. Am întrebat organizația dacă este conștientă că, în condițiile momentului respectiv, populația evreiască va acționa ca răspuns la execuțiile fără rost ale cekiștilor sadici, știut fiind că aceștia din urmă amenințau, la fiecare schimbare a autorităților cu pogromul. Organizația a înțeles și m-a sprijinit. Secția CEKA a fost închisă.

Puterea sovietică nu s-a menținut atunci decît pentru scurtă vreme. Au venit petliuriștii. În ceea ce mă privește, am stat un timp la Hmernika și Vinnița, unde

în ianuarie 1920 am fost numit, pe neașteptate șeful secției guberniale pentru învățămîntul popular.

Cariera mi-a fost întreruptă de o febră recurentă, după care mi-a sosit și trista veste a morții părinților de tifos exantematic. M-am grăbit să merg în orășelul natal. Petliuriștii mai erau încă acolo. Ei nu s-au atins însă de mine, datorită faptului că populația locală a garantat cum că eram un „comunist idealist" și n-am făptuit decît lucruri bune, salvînd orașul de teroarea cekistă...

După o lună, mă aflam la Moghilev; fusesem transferat acolo și ales din nou secretar al comitetului județean de partid.

În octombrie a luat sfîrșit războiul sovieto-polonez, iar în noiembrie a fost reocupată Crimeea; războiul civil se terminase cu victoria bolșevicilor. Am decis să plec la Moscova pentru a-mi continua studiile, unde în noiembrie 1920, am fost admis la Institutul tehnic superior. La finele lunii ianuarie 1922 eram hotărît să mă reîntorc în Ucraina.

La Institut lucram în laboratorul de analiză calitativă împreună cu un student foarte simpatic, Sașa Volodarski. Era fratele lui Volodarski, comisarul din Piter pentru problemele de presă, ucis în vara anului 1918 de muncitorul Sergheev. Sașa Volodarski se dovedise un tînăr săritor și modest. Cînd am aflat cum îl cheamă l-am întrebat:

„Spuneți-mi, sînteți rudă cu vestitul comisar Volodarski?"

„Sîntem din aceeași familie."

I-am cerut părerea, dacă socoate că e bine să mă întorc pe locurile natale și să continui să fiu acolo secretar de organizație. I-am explicat și motivul; nu mai pot să rabd de foame, vreau să plec de aici cît mai repede.

— Dar de ce nu faci ca mine? — mi-a spus Volodarski.

— Cum anume? l-am întrebat.

— Eu studiez jumătate din zi, iar în restul timpului lucrez la Comitetul Central al partidului. Există acolo anumite categorii de lucrări care pot fi luate acasă. Se pare că în prezent aparatul C.C. se extinde și au nevoie de oameni pricepuți. Încearcă și dumneata.

Şi am încercat.

Faptul că fusesem şi secretar de partid al judeţenei, iar la Institutul tehnic superior eram de-acum secretar de celulă au constituit argumente serioase pentru cel ce conducea atunci Direcţia treburilor din C.C. al partidului, Xebofontov, în sensul că la o primă selecţie m-a trimis la Secţia organizatorică, unde s-a decis să fiu angajat.

LA SECŢIA ORGANIZATORICĂ

În acea perioadă, avea loc o lărgire şi întărire extraordinară a aparatului de partid. Foarte probabil, secţia unde nimerisem — cea organizatorică şi de instruire — era şi cea mai importantă din C.C. (curînd, ea a fost întregită cu secţiile de selecţionare şi repartizare a cadrelor). Alături de subsecţiile principale (organizatorică şi informaţii se creaseră compartimente mai restrînse, cum era cel pentru studierea experienţei organizaţiilor de partid locale. Atribuţiile compartimentului din urmă nu erau prea clare. Şi din această cauză, atît eu, cît şi veteranul Rastopcin, şi cei cinci colaboratori ai săi priveau această activitate ca pe o sinecură trecătoare. Practic, Rastopcin dădea pe-acolo o singură dată pe săptămînă pentru cîteva minute. Cînd l-am întrebat cam ce anume aveam de făcut, a zîmbit cu înţeles, spunîndu-mi: „Manifestă-ţi iniţiativa!“

Trei din cei cinci subordonaţi ai săi îşi manifestau efectiv iniţiativa, în sensul că îşi făceau mai mult de lucru, în schimb se ocupau de aranjamente cît mai profitabile, avînd, în această privinţă succese reale . . .

Deşi nu aveam prea mult de lucru, s-a întîmplat să îl întîlnesc la scurtă vreme pe şeful Secţiei organizatorice a C.C., Kaganovici. Sub preşedinţia lui, se ţinuse o consfătuire instructivă pe probleme ale „construcţiei sovietice“. Fusesem desemnat în secretariatul consfătui-

rii. Kaganovici ţinuse acolo un discurs extrem de inteligibil şi, în acelaşi timp mobilizator. Nu l-am notat cuvînt cu cuvînt, dar am redactat destul de complet procesul verbal al consfătuirii. După cîteva zile, redacţia revistei „Sovetskoe stroitelistvo" i-a cerut lui Kaganovici un articol. El a refuzat, pretextînd că nu are timp de aşa ceva. În realitate, altul era motivul. Deşi un om foarte capabil şi dinamic, Kaganovici nu prea ştia carte. De profesie cismar, el nu terminase nici o şcoală; în scris făcea greşeli gramaticale grosolane, iar de redactat vreun articol nici pomeneală. Cunoscînd că fusesem secretarul consfătuirii, redacţia revistei mi s-a adresat mie pentru a le redacta un articol. Am spus că voi încerca.

Mi-am amintit de cele spuse de Kaganovici în consfătuire, am formulat ideile în articolul solicitat. Şi, ca să fie limpede că nu erau concepţiile mele, m-am prezentat la Kaganovici şi i-am spus: „Tovarăşe Kaganovici, iată articolul Dumneavoastră pentru revistă privitor la „construcţia sovietică". Am notat aici cam tot ceea ce aţi expus în consfătuire". Kaganovici a parcurs textul şi a exclamat încîntat: Într-adevăr, aici este pus tot ceea ce am zis acolo; şi ce bine sînt prinse ideile!" I-am spus că rezumarea este o chestiune de ordin secundar, importante sînt ideile, iar acestea sînt ale lui. „Acum nu trebuie decît să semnaţi articolul şi să-l trimiteţi la revistă". Lipsit de „experienţă", Kaganovici s-a arătat jenat; „Dar articolul l-aţi scris Dumneavoastră şi nu eu!" L-am convins uşor că, în ce mă priveşte, am pus pe hîrtie ideile, concepţiile sale. L-a semnat şi articolul a apărut în revistă. Kaganovici era nemaipomenit de mîndru. Era doar primul „LUI" articol publicat în presă. Îl arăta la toţi prietenii.

Implicarea mea în realizarea articolului semnat de Kaganovici n-a trecut neobservată. Pe la sfîrşitul lunii martie şi începutul lunii aprilie (1922) s-a ţinut un congres ordinar al partidului. Eu, ca dealtfel şi ceilalţi tineri colaboratori ai Secţiei organizatorice am fost inclus în secretariatul congresului, pentru a efectua diverse activităţi cu caracter tehnic. Pe lîngă congres, funcţionau o serie de comisii: de mandate, redactare etc. Ele erau formate, de regulă din veterani de partid bărboşi toţi mem-

bri ai C.C. şi din activişti chipeşi, special desemnaţi, dar munca propriu-zisă o făceau tinerii colaboratori din aparatul C.C. În esenţă, treburile se derulau astfel; oratorul îşi pronunţa discursul în congres. Stenografa îi nota spusele, descifra stenograma, dictînd la o dactilografă. Acest prim text era plin de greşeli şi denaturări, întrucît stenografa nu reuşea să noteze totul, pentru că nu înţelegea bine ce spunea vorbitorul respectiv, multe expresii neputînd fi prinse. Pe lîngă fiecare vorbitor era delegat cîte un colaborator din comisia de redactare, care avea obligaţia să urmărească atent discursul pronunţat. El era cel care făcea prima corectură, dînd textului o formă aproape definitivă. Cît priveşte vorbitorul, acesta abia dacă mai reuşea să mai facă mici adăugiri de regulă nesemnificative.

La congres, Lenin a expus (pentru ultima oară) Raportul politic al Comitetului Central. S-a pus problema· căruia dintre colaboratori i s-ar putea încredinţa sarcina de a urmări şi corecta luările de cuvînt din congres. Kaganovici a intervenit pe loc: „Tovarăşului Bajanov. El face acest lucru excelent“. Aşa s-a şi hotărît...

În primăvara anului 1922 am fost în permanenţă absorbit de muncă, dar în cea mai mare parte a timpului studiam. Funcţia pe care o ocupam la C.C. îmi dădea posibilitatea să mă orientez rapid în procesele principale ale vieţii ţării şi activităţii partidului. Anumite detalii exprimă cu mult mai bine, decît orice studiu stările de lucruri. De pildă, la congresul menţionat puţine au fost aspectele care mi-au reţinut atenţia, deşi participasem efectiv la lucrări; îmi amintesc, însă foarte bine de cuvîntarea rostită de Tomsk, membru al Biroului Politic şi lider al sindicatelor. El a declarat: „Nouă ni se aduc acuzaţii peste hotare cum că la noi s-a instaurat regimul unui singur partid. Nu este adevărat. La noi sînt mai multe partide. Numai că, spre deosebire de situaţia din străinătate, la noi un partid este la putere, iar celelalte se află în închisoare“. Sala a izbucnit în aplauze furtunoase. 14 ani mai tîrziu, cînd i s-au deschis porţile închisorii staliniste Tomsk, nemaidorind să treacă pragul temniţei s-a împuşcat.

NOUL STATUT AL PARTIDULUI INSTRUMENT AL LUPTEI PENTRU PUTERE

Este corect să notez aici că, în acel moment, încă mai nutream încredere în conducătorii mei; partidele celelalte sînt în închisoare, înseamnă că așa trebuie și așa e bine.

În lunile aprilie-mai din același an (1922), mi-am dat seama de ceea ce se petrece în domeniul luptei pentru putere. Era tot mai evident, că puterea se concentra sistematic în mîinile partidului comunist, iar cu cît trecea timpul, cu atît mai mult ea era acaparată de aparatul de partid. Între altele m-a șocat o stare de lucruri semnificativă: formele organizatorice ale activității partidului și aparatului său, care defineau eficiența muncii politice fuseseră consfințite în statutul partidului. Dar acesta menținea, în liniile sale generale, prevederi datînd din anul 1903. Întrucîtva, la congresul al VI-lea din vara anului 1917, statutul mai fusese puțin schimbat. Cea de-a VIII-a conferință a partidului, din 1919, a adus și ea cîteva modificări, timide însă; în general, statutul valabil pentru timpurile prerevoluționare ale ilegalității nu mai corespundeau cerințelor activității unui partid aflat la putere, întrucît restrîngea această activitate extrem de serios și nici nu oferea forme clare și precise de acțiune.

M-am apucat serios de lucru și am alcătuit proiectul noului statut al partidului. Pornisem la lucru foarte temeinic. Verificînd punct cu punct, scriam la mașină două texte paralele; în stînga notasem textul vechi, iar în partea dreaptă pe cel nou, subliniind toate schimbările din statutul vechi și punctele reprezentînd noile formulări din textul meu. Cu acest document, m-am prezentat la Kaganovici. Secretarul acestuia, Balașov mi-a spus ritos că tovarășul Kaganovici este foarte ocupat și nu primește pe nimeni. Am insistat, replicîndu-i:

— Tu, anunță-l, totuși. Comunică-i că îl caut într-o chestiune foarte importantă.

— Ei, asta-i, tu și probleme importante, încearcă să mă respingă Balașov.

— Tu anunță-l... Nu plec de aici pînă nu-l anunți.

În cele din urmă, Balașov l-a anunțat pe Kaganovici care m-a primit imediat.

— Tovarășe Bajanov, mi se adresează Kaganovici. Sînt foarte ocupat. Îți acord trei minute. Despre ce este vorba?

— Tovarășe Kaganovici v-am adus proiectul noului statut al partidului.

Kaganovici s-a arătat uluit.

— Cîți ani aveți, tovarășe Bajanov?

— Douăzeci și doi.

— Și de cîți ani sînteți în partid?

— De trei ani.

— Cunoașteți oare dumneavoastră că în anul 1903, partidul nostru s-a scindat... din cauza problemelor privind redactarea primului punct al statutului?

— Știu asta.

— Și totuși, dumneavoastră vă încumetați să propuneți un nou statut al partidului?

— Am această cutezanță.

— Care sînt argumentele?

— Foarte simplu. Statutul actual era bun pentru partid în condițiile ilegalității, dar nu mai corespunde vieții partidului, care este la putere și nici nu-i oferă partidului formele necesare activității sale și evoluției viitoare.

— Să vedem despre ce e vorba, spuse cu blîndețe Kaganovici.

Citind primul și al doilea punct în vechea și noua lor redactare, Kaganovici căzu pe gînduri.

— Și cum, astea le-ați scris dumneavoastră personal?

— Eu însumi.

Mi-a cerut cîteva explicații. I le-am oferit. La un moment dat, Balașov a băgat capul pe ușă, amintindu-i lui Kaganovici că au sosit oamenii anunțați pentru o ședință importantă. Kaganovici l-a repezit:

— Sînt foarte ocupat. Nu primesc pe nimeni. Ședința se amînă pentru mîine.

Timp de aproape două ore a tot citit Kaganovici textul statutului propus de mine, savurînd fraze și reflectînd asupra formulărilor, cerînd alte explicații suplimentare și justificînd respectivele formulări. Cînd a terminat de parcurs tot textul, Kaganovici a respirat ușurat, declarînd:

— Ei, acum-e-acum, tovarășe Bajanov: ați intrat într-o mare încurcătură! A ridicat receptorul și l-a întrebat pe Molotov dacă poate să-l vadă într-o chestiune importantă (Molotov era atunci al doilea secretar al C.C.).

— Dacă nu durează mult veniți, a precizat Molotov.

— Să mergem, tovarășe Bajanov.

— Iată despre ce este vorba, a deschis discuția Kaganovici, deîndată ce am intrat la Molotov. Acest tînăr propune, nici mai mult nici mai puțin, un nou statut al partidului.

Molotov s-a arătat, de asemenea, șocat.

— Dar el nu știe oare că în anul 1903...

— Ba da, știe.

— Și, cu toate acestea?...

— Da, cu toate acestea...

— Dar Dumneavoastră, tovarășe Kaganovici ați citit acest proiect?

— L-am citit, desigur.

— Și, cum îl găsiți?

— Socot că este excelent.

— Ia să văd și eu despre ce e vorba.

La Molotov s-a reeditat scena de la Kaganovici. Timp de două ore, proiectul statutului a fost examinat punct cu punct, Molotov arătîndu-se satisfăcut:

— Dumneavoastră, personal ați scris acest text?

— Da, eu.

— N-avem încotro, mai spuse Molotov, după terminarea lecturii. Haidem cu toții la Stalin.

Lui Stalin i-am fost prezentat ca fiind un tînăr cam teribilist, care are cutezanța să se atingă de lucruri venerabile, de valori sacre. După obișnuitul ritual al întrebărilor: cîți ani am, dacă știu cumva că în 1903...

După un dialog amiabil mi s-a cerut să precizez dacă eu personal am elaborat textul şi o scurtă interogaţie:

— Vă imaginaţi care ce evoluţie va determina textul Dumneavoastră în activitatea şi în viaţa partidului?

— Răspunsul meu a fost că îmi dădeam foarte bine seama de acest lucru şi am şi explicat ce şi cum. În esenţă statutul constituia, într-adevăr, un instrument important pentru aparatul de partid în lupta pentru acapararea puterii.

Stalin ştia acest lucru.

Eu, de asemenea.

Finalul intervederii a fost inedit, în felul său. Stalin a dispărut pe dată după uşa batantă.

— Vladimir Ilici? Aici e Stalin. „Vladimir Ilici, ştiţi, NOI AICI ÎN COMITETUL CENTRAL am ajuns la convingerea că statutul partidului este perimat şi nu mai corespunde noilor condiţii ale activităţii partidului. Cel vechi datează de pe timpurile cînd partidul era în ilegalitate; or, acum partidul nostru este la putere... Se vede treaba că Vladimir Ilici şi-a dat acordul telefonic.

— Deci, aşa — spunea Stalin —, gîndindu-ne la acest lucru „NOI am elaborat proiectul noului statut al partidului, pe care am dori să-l prezentăm"

Lenin a fost din nou de acord, arătînd că această problemă trebuie ridicată la proxima şedinţă a Biroului Politic.

Biroul Politic şi-a dat şi el asentimentul şi a transferat proiectul de statut Biroului Organizatoric pentru ca să-l definitiveze.

La 19 mai 1922, Biroul organizatoric a desemnat o „Comisie pentru revizuirea statutului", condusă de Molotov şi în care intrau şi Kaganovici, locţiitorii săi Lisiţîn şi Ohlopkov, precum şi subsemnatul, în calitate de secretar al comisiei.

Începînd din acel moment, am intrat în orbita lui Molotov, pe durata unui an.

Vreme de două luni am tot lucrat la statut. Proiectul a fost trimis organizaţiilor locale ale partidului, cărora li se solicitau părerile, iar la începutul lui august s-a convocat conferinţa naţională a partidului pentru adop-

tarea noului statut. Lucrările conferinței au durat patru zile. Molotov a prezentat raportul asupra proiectului, delegații și-au spus părerile. În final, a fost desemnată o comisie pentru definitivarea documentului, avînd ca președinte pe același Molotov și în care mai intrau Kaganovici, cîțiva lideri de organizații locale, precum și Mikoian (acesta era pe-atunci secretar al CC pentru regiunile din Sud—Vest) ca membru, și subsemnatul, ca secretar. Textul a fost definitivat, iar conferința l-a aprobat, în mod formal, deoarece după aceea a fost discutat și adoptat de Comitetul Central.

După istoria cu Statutul, atenția generală era îndreptată asupra mea. Am mai lucrat cu Kaganovici și Molotov pînă la finele anului. Despre fiecare formîndu-mi imagini clare asupra lor, ca oameni și activiști...

Lazar Moisevici Kaganovici s-a făcut remarcat prin aceea că era unul dintre cei doi-trei evrei care au reușit să se mențină în sfera puterii în toată perioada stalinistă. În condițiile antisemitismului stalinist, acest lucru a devenit posibil numai datorită faptului că L. Kaganovici s-a dezis de toate rudele, de prieteni și cunoscuți. Se cunoaște, de pildă, că atunci cînd cekiștii au pus pe masa lui Stalin dosarul afacerii referitoare la fratele lui Kaganovici, care era ministrul industriei aeronautice, Lazar Moisevici, întrebat ce crede despre situația creată, știind foarte bine că se pregătea o asasinare „curată", fără cea mai mică posibilitate de a dovedi netemeinicia acuzațiilor a declarat: „Această afacere este de resortul «organelor de urmărire» și nu mă privește deloc." Securitatea n-a mai apucat însă să-l aresteze pe fratele lui Kaganovici, întrucît acesta s-a împușcat.

Lazar Kaganovici, care s-a lansat plecînd de la cerințele activității revoluționare din 1917 și-a tot schimbat locul de activitate. La Nijni Novgorod el s-a întîlnit cu Molotov, care l-a promovat în postul de președinte al Comitetului executiv gubernial Nijegorodsk; această întîlnire, se pare, a și determinat cariera lui Kaganovici. Desigur, el continua să mai facă naveta, lucrînd o vreme la Voronej, apoi în Asia Mijlocie, pe urmă la Consiliul central al sindicatelor, în muncă de conducere. De aici, Molotov l-a luat cu el în 1922, plantîndu-l ca șef al sec-

ţiei organizatorice a CC. De atunci a început şi ascensiunea lui spectaculoasă.

Următoarea împrejurare a jucat un rol decisiv în ascensiunea rapidă a lui Kaganovici. În 1922, vorbind la o şedinţă a Biroului Politic, Lenin s-a adresat membrilor acestui organism în următorii termeni: „Noi, tovarăşi, avem în jur de 50 de ani (se socotea pe sine şi îl avea în vedere şi pe Troţki), iar voi, ceilalţi tovarăşi — 40 de ani (se referea la restul membrilor Biroului Politic). Ar trebui să ne pregătim schimbul de mîine, cu oameni de 30 şi 20 de ani; căutaţi şi pregătiţi treptat asemenea cadre pentru munca de conducere."

Aşadar, pentru moment limita de vîrstă era fixată la 30 de ani; în această categorie intrau doi protagonişti — Mihailov şi Kaganovici.

Mihailov avea pe atunci 28 de ani; era membru supleant al CC al partidului şi secretar al Comitetului orăşenesc de partid Moscova; în 1923, a fost ales membru plin al CC şi numit secretar al comitetului central. Numai că această evoluţie spectaculoasă nu avea să dureze mult. Fiind suspectat de a fi avut legături cu participanţii la o afacere de stat, de proporţii, a fost supus unei anchete; s-a dovedit că nu era cu nimic implicat, fiind scos din cauză, dar şi mutat succesiv în funcţii de tot mai mică importanţă. A îndeplinit şi funcţia de şef de şantier la una din construcţiile de la Dneprogres. În 1937, a fost executat, împreună cu alte victime ale terorii staliniste (avusese imprudenţa să se situeze, în 1929, de partea lui Buharin). În genere, această selecţie pentru asigurarea schimbului de ştafetă nu a avut succesul scontat.

În ceea ce-l priveşte pe Kaganovici, acesta se dovedeşte foarte apt pentru activităţi multiple. Ţinîndu-se de la bun început în preajma lui Molotov, el a devenit treptat, alături de acesta un stalinist de marcă. Însuşi Stalin l-a propulsat pe Kaganovici dintr-un post important în altul şi mai însemnat, în cadrul aparatului de partid. A fost secretar al CC al partidului din Ucraina, secretar al CC, membru al Biroului Politic, prim secretar al Comitetului orăşenesc de partid Moscova şi din nou secretar al CC; pretutindeni Kaganovici a îndeplinit cu zel poruncile staliniste, iar dacă era nevoie — lucra

și la Comisariatul poporului pentru transporturi, îndeplinind și acolo însărcinările staliniste. Dacă la început mai avea unele momente cînd îl mustra conștiința și manifesta și alte calități omenești, ulterior, în condițiile adaptării oportuniste la exigențele staliniste, Kaganovici a pierdut toate aceste calități și devenise, ca și Molotov un stalinist sută în sută. Mai departe, el s-a obișnuit pînă într-atît cu practicile lui Stalin încît milioanele de victime ale epocii nu-l mai înduioșau. Este semnificativ, dealtfel că după moartea lui Stalin, cînd Hrușciov, care în timpul vieții tiranului se adaptase și el tuturor practicilor acestuia s-a trezit brusc, trecînd la condamnarea staliniștilor, îi cita printre aceștia pe Kaganovici, Molotov și Malenkov, care nu doreau nicidecum un alt regim, decît pe cel stalinist; ei considerau, între altele că strîngînd cureaua pînă la refuz ar putea, în felul lor să poată dormi liniștiți în cadrul unui asemenea regim, în care, după aprecierea proprie nici un pericol nu te amenință; în același timp, se străduiau să găsească modalități de a pune capăt anumitor liberalizări hruscioviste, pentru a-și asigura în liniște — pentru ei, ca și pentru regimul existent — o viață onorabilă și posturi de conducere convenabile.

În a doua parte a anului 1922 încă mai lucram în departamentul lui Kaganovici. Atît Molotov, cît și Kaganovici începuseră să mă numească secretar ocazional al diferitelor comisii ale CC. În respectiva funcție eram considerat o achiziție nimerită și pentru unul și pentru altul. Posedam capacitatea de sinteză, formulînd rapid și precis hotărîrile care urmau să se adopte. Kaganovici — om inteligent și extrem de vioi — rezolva totul foarte operativ, dar nu stăpînea limba literară. Pentru el eram, așadar indispensabil în finalizarea unor activități. Dar și mai apreciat și căutat eram în comisiile de lucru conduse de Molotov.

Molotov nu era un personaj prea strălucit; mai degrabă se înfățișa ca un birocrat extrem de capabil, care putea să lucreze fără întrerupere din zori și pînă în noapte. Își petrecea o mare parte a timpului în ședințele comisiilor C.C. La reuniunile acestor comisii cu el se

ajungea destul de repede la înțelegerea în problemele discutate, dar abia după aceea începea chinul interminabil al redactării hotărîrilor. Punctele respectivelor hotărîri trebuiau formulate în așa fel, încît să poată include eventuale modificări ulterioare, ca și exprimarea unor rezerve din partea celor chemați să le aprobe definitiv; discuțiile asupra situațiilor examinate erau aprinse, de multe ori pierdeai începutul formulării unor considerente și totul se încurca. Din păcate, Molotov era cel care încurca detaliile găsind cu mare greutate formulele necesare. Norocul era că reușeam să formulez cu ușurință exprimările adecvate. Imediat ce sintetizam ideile, ridicam mîna. Molotov stopa discuția lăsîndu-mă să expun cu voce tare formularea necesară. Atunci Molotov se concentra asupra textului; „Iată, într-adevăr, exact ceea ce ne trebuie. Scrieți imediat formularea definitivă, ca nu cumva să se uite“ — insista el.

Îl linișteam, garantînd că nu voi omite nimic.“

Repetați încă odată“ — îmi cerea.

Repetam.

— Ridicăm ședința — obișnuia să mai spună Molotov. Așadar, ședința am terminat-o și peste puțin timp vom avea cîștig de cauză, continua Molotov cu încîntare“. Dumneavoastră, tovarășe Bajanov, îmi economisiți timpul, mărturisea el. De atunci, mereu avea să mă desemneze ca secretar în toate comisiile pe care le prezida.

SECRETAR AL BIROULUI ORGANIZATORIC

Luam parte tot mai intens la activitatea aparatului central de partid. În acest fel, pentru mine acest organism avea tot mai puține secrete.

Ce fel de funcție era, de fapt, aceea de secretar al Biroului organizatoric? Practic, făceam muncă de secretariat la ședințele Biroului organizatoric, dar și la cele ale Secretariatului comitetului central; în plus, îndepli-

neam aceeaşi muncă şi la şedinţele consfătuirilor şefilor de secţii ale CC, care pregăteau materialele pentru şedinţele Secretariatului CC, precum şi la reuniunile diverselor comisii ale CC. În fine, coordonam secretariatul Biroului organizatoric, mai exact cancelaria acestuia.

Potrivit statutului partidului, alegerile considerate a fi importante — ale organelor centrale de partid — se desfăşurau astfel: se forma un secretariat (din trei secretari ai CC), care avea ca for ierarhic superior Biroul Organizatoric, iar peste acesta — se afla Biroul Politic al CC. Secretariatul CC era un organism aflat pe atunci într-o evoluţie rapidă şi făcea, probabil paşi uriaşi către acapararea puterii absolute în ţară, dar aceasta nu ca un organism în sine, cît mai ales în întărirea autorităţii personale, propriu-zise a secretarului general.

În anii 1917—1918—1919, funcţia pur tehnică de secretar al CC era îndeplinită de Stasov, iar aparatul CC, destul de rudimentar pe atunci, era condus de Sverdlov. După moartea acestuia, survenită în martie 1919, şi pînă în luna martie 1921 secretari al CC (semitehnici, dar şi cu responsabilităţi restrînse) au fost Serebriakov şi Krestinski. Din martie 1921, a devenit secretar al CC Molotov (el avea de-acum şi funcţia de secretar responsabil). Dar în aprilie 1922, la plenara CC au fost aleşi trei secretari ai CC, şi anume; „secretarul general", care era Stalin; al doilea secretar — care era Molotov, şi respectiv — al treilea secretar, — în persoana lui Mihailov (schimbat, curînd după aceea de Kuibîşev). Din acea perioadă datează şi începutul şedinţelor de secretariat.

Funcţiile Secretariatului general nu erau prea bine definite de statutul partidului. Potrivit statutului, Biroul Politic fusese constituit pentru rezolvarea problemelor socotite drept cele mai importante (cele politice), iar Biroul organizatoric — avea drept sarcină — soluţionarea aspectelor nu mai puţin importante, inclusiv cele legate de pregătirea documentelor ce urmau a fi dezbătute în Biroul Politic şi în Secretariat. Aceste preocupări nu erau specificate în vreo reglementare anume. În statut se stipula de o manieră încîlcită că „orice hotărîre a Secretariatului, dacă nu a fost contestată de nici unul dintre

membrii Biroului organizatoric — devine automat hotărîre a acestuia, după cum orice decizie a Biroului organizatoric, necontestată de nimeni din Biroul Politic — devine hotărîre a Biroului Politic, precum şi a Secretariatului comitetului central; fiecare membru al CC putea contesta hotărîrile Biroului Politic în plenarele CC, dar această posibilitate nu însemna nicidecum că putea fi stopată îndeplinirea ei."

Cu alte cuvinte, să ne imaginăm că Secretariatul preia asupra sa anumite hotărîri privitoare la unele probleme politice de însemnătate extremă. Din punctul de vedere al democraţiei interne de partid şi al statutului, pentru o asemenea abordare nu există nici o contradicţie. Secretariatul nu uzurpă dreptul instanţelor superioare ierarhic, această instanţă putînd oricînd schimba hotărîrea respectivă sau chiar revocarea ei. Însă, dacă secretarul general al C.C. dorea, aşa cum s-a întîmplat în 1926, cînd Stalin deţinea în mîinile sale întreaga putere discreţionară, el putea să nu-şi facă nici un fel de scrupule în a dicta voinţa sa peste capul Secretariatului.

În realitate, aceasta nu s-a produs pînă atunci, deoarece pînă în anii 1927—1928, Biroul Politic şi membrii acestuia mai aveau încă destulă autoritate pentru a împiedica Secretariatul să comită astfel de abateri, care puteau să împingă la un conflict nenecesar; iar cu începere din anul 1929, Biroul Politic se afla într-o asemenea măsură în subordinea lui Stalin încît nu avea posibilitatea să recurgă la vreo modificare a hotărîrilor. Practic, atît membrii Biroului Politic, cît şi ai Secretariatului CC s-au transformat în simpli executanţi ai dispoziţiilor lui Stalin; puterea o avea, în fapt nu acela care ocupa posturile cele mai mari pe scara ierarhică, ci acela care se afla în anturajul lui Stalin; secretarul lui avea, în cadrul aparatului o putere mai mare decît chiar preşedintele Consiliului de Miniştri sau oricare alt membru al Biroului Politic.

Se parcursese un drum. La începutul anului 1923, şedinţele de secretariat erau prezidate de cel de-al treilea secretar al CC, Rudzutak, Stalin şi Molotov, participau cu dreptul de vot deliberativ, fiind secretari ai CC (secretar general — primul, iar celălalt — secretar doi).

Cu drept de vot consultativ — participau toți șefii de secții din CC — Kaganovici, Sîrțov, Smidovici (șeful secției femei) și alții (destul de mulți; șeful secției treburi, Xenofontov, adjunctul de șef de secție de la finanțe, Rașkin, adjunctul de șef de secție de la Informații și presă etc.), precum și principalii consilieri ai secretarilor CC. Rudzutak conducea foarte bine și cu inteligență ședințele. Se purta cu mine extrem de amabil.

Reuniunile Biroului Organizatoric erau prezidate de Molotov. În componența acestei structuri intrau cei trei secretari ai CC, șefii celor mai importante secții — Kaganovici și Sîrțov, șeful Direcției Politice a Consiliului Revoluționar Militar (această direcție avea statut de secție a CC) — și doi membri ai comitetului central, aleși în Biroul organizatoric în mod expres; adeseori participau și secretarul consiliului central al sindicatelor și primul secretar al comitetului de partid al Moscovei.

Stalin și Molotov erau interesați ca această componență a Biroului Organizatoric să fie cît mai restrînsă, cuprinzînd numai oamenii din aparatul de partid, devotați lor. Explicația este simplă: Biroul Organizatoric îndeplinea sarcini care, pentru Stalin aveau o însemnătate colosală: selecta și repartiza cadrele de partid, în primul rînd pe cele destinate activității din toate departamentele centrale, nu pe toți lucrătorii aparatului de partid — secretarii organizațiilor și activiștii principali de partid din gubernii, regiuni și ținuturi, condiția de bază pentru acapararea puterii. Activitatea pe acest plan se derula într-un ritm extrem de dinamic; și este de mirare că tocmai Troțki Zinoviev și Kamenev, care pluteau în sferele înaltei politici nu au acordat atenția cuvenită acestui aspect. Cînd au sesizat însemnătatea fenomenului era prea tîrziu.

Primul Birou Organizatoric a fost creat în martie 1919, după Congresul al VIII-lea al partidului. În compunerea lui intrau Stalin, Beloborodov, Serebriakov, Stasov și Krestinski. Inițial, în această alcătuire Biroul trebuia să se ocupe de o anumită organizare a aparatului tehnic de partid, ca și de unele aspecte ale repartizării forțelor. Între timp totul s-a schimbat. O dată cu numirea lui Stalin ca secretar general, Biroul Organizatorio

devine principala lui armă pentru selecționarea propriilor săi colaboratori și atragerea de partea sa a organizațiilor locale de partid.

Mulțumit de mine, Molotov mă „planta", ca secretar tehnic, în toate comisiile Comitetului Central care îmi asigura o rapidă cunoaștere a sistemului și activității aparatului de partid.

La rapida însușire a specificului activității a contribuit și munca depusă în cadrul organismului supranumit „Conștiința partinică" — Colegiul central de partid al CC.

În țară se înstăpînise o regulă; întreaga populație fără de partid se află în mîinile DPS (Direcția Politică a Statului). În orice moment, cetățenii nemembri de partid puteau fi arestați, deportați, condamnați la ani grei de temniță sau împușcați de către DPS, printr-o condamnare dată de o „troică" anonimă. În 1923, DPS încă nu avea putere discreționară privind arestarea membrilor de partid, aceasta se va petrece după opt ani. Dacă un membru de rînd al partidului săvîrșea o fraudă, un omor sau păcătuia prin încălcarea regulilor sacrosante ale vieții de partid, el trebuia judecat mai întîi de o comisie locală de control, dacă era un comunist cu înalte funcții era judecat de comisia centrală de control, mai exact, de Colegiul de partid al comisiei. Pe mîna Tribunalelor sau în brațele nemiloase ale DPS nimereau, de fapt numai comuniștii excluși din partid de către Colegiul central de partid. Cei care ajungeau în fața faimosului colegiu aveau de ce să fie înfricoșați. Una dintre cele mai grave amenințări era cuprinsă în expresia: „Transferați cauza la Comisia Centrală de Control."

La ședințele Colegiului de partid tăiau și spînzurau o serie de vechi activiști ipocriți, de genul lui Șolț, care tunau și fulgerau cu fraze pompoase despre înalta morală a membrilor de partid și care se voiau a fi o expresie a „conștiinței de partid", a conștiinței partinice. În esență, se mergea pe două categorii de reguli. Prima se referea la faptele mărunte, cum era comiterea unui furt, era deferit justiției. În această situație, Șolț găsea că nu merită nici măcar să înscenze vreo farsă. Cea de a doua categorie de reguli intra în acțiune atunci cînd era vorba

de membri de partid marcanți. În aceste cazuri, se recurgea la acel necunoscut aparat informativ al DPS, care acționa cu discreție, avînd sprijinul și participarea membrilor Colegiului DPS — Peters, Lațis și Mantev; pentru rezolvarea unor cazuri deosebite, aceștia erau incluși și în rîndul membrilor Comisiei centrale de control. Cînd era vorba de un membru de partid din opoziție sau dintr-un grup antistalinist pentru compromiterea efectivă se acționa prin intermediul Direcției Treburilor a CC, cea condusă de Xenofentov — vechi cekist și fost membru al Colegiului CEKA, sau prin locțiitorul acestuia, Brizanovski și el cekist, ca și prin intermediul lui Kanner și Tevstuh din Secretariatul lui Stalin. Urma apoi sentința, dată în același angrenaj secret de către Colegiul de partid, cu indicarea modului cum trebuie procedat: „excludere din partid"; „înlăturarea din munca de conducere"; sau „sancționarea cu mustrare severă cu avertisment" etc. Oricare dintre cazurile aduse în fața colegiului de partid se baza pe un anumit concept și o fundamentare verosimilă a învinuirilor. Acuzele nu erau greu de ticluit fiind vorba de însușirea unor fraze sforăitoare despre morala de partid, sau de pretinsa obținere a unor profituri necinstite. De pildă, dacă un activist de partid scria un articol denigrator în presă primea un onorariu cu 30 de ruble peste tariful maxim cuvenit. Atunci Șolț însoena comedii isterice pe această temă, mai ceva ca la teatrul profesionist. Cu alte cuvinte, primind de la Kanner directive exprese Șolț sau Iaroslavski recurgeau la tertipuri, arătîndu-se indignați pentru faptul că respectivul comunist, aflat în fața instanței de partid îndrăznise să încalce puritatea partidului; ei aduceau negreșit la îndeplinire sentința comunicată de Kanner.

Hotărîrile privitoare la cazurile examinate se luau de Comisia centrală de control. Să luăm unul dintre puctele consemnate: „Cazul tovarășului Ivanov, exculs din partid", sau „Interdicția ca tovarășul Ivanov să ocupe o funcție de răspundere pe o durată de trei ani". Molotov, care era la curent cu toate directivele date de Colegiul de partid își permitea intervenții care contraveneau hotărîrilor inițiale. În procesul verbal scrisesem cu propria-mi mînă: „De acord cu hotărîrea Comisiei centrale de control pri-

vitoare la cazurile tovarăşilor Ivanov (Procesul verbal al comisiei, din data cutare, punctul...), Sidorov ... etc. Se întîmpla ca Molotov să nu fie de acord, în unele privinţe cu hotărîrea instanţei de partid. Comisia centrală de control hotărîse: „Se sancţionează cu mustrare severă". Molotov ştergea şi scria alături; „Se exclude din partid". În consecinţă, notam în Procesul-verbal al Biroului Organizatoric; „În cazul tov. Ivanov, se propune Comisiei centrale de control să reexaminăm hotărîrea sa din data cutare, de la punctul cutare". Primind Procesul-Verbal, Şolţ m-a întrebat, în cazul menţionat sunîndu-mă la telefon: „Dar bine, care este hotărîrea?" I-am comunicat pe aceiaşi cale, rezoluţie pusă de Molotov pe Procesul-verbal. Iar în următorul Proces-verbal al Comisiei centrale de control se va menţiona; „Reexaminînd hotărîrea Dvs. din cutare dată şi luînd în considerare gravitatea acuzaţiilor formulate, Colegiul de partid al Comisiei centrale de control stabileşte: „Excluderea tovarăşului Ivanov din partid". Se înţelege, Biroul Organizatoric (adică Molotov) era de acord cu această rezoluţie.

Efectivul cancelariei mele de la Biroul Organizatoric era alcătuit din zece colaboratori, oameni încercaţi şi devotaţi. Întreaga activitate a Biroului Organizatoric era considerată ca avînd un caracter „secret", iar cea a Biroului Politic „strict secret". Schema era minimală, pentru ca secretele să fie cunoscute de un număr cît mai mic de persoane. Aceasta presupunea într-un asemenea efort pentru colaboratori încît ei nu aveau nici un fel de viaţă personală; îşi începeau activitatea la orele opt dimineaţa, mîncau pe fugă, care cum putea şi încheiau ziua de lucru pe la ora unu din noapte. În condiţiile date, munca li se părea totalmente indiferentă, căci oricum tot nu o scoteau la capăt. În acest ocean al hîrtiilor, în care înota Biroul Organizatoric era un adevărat talmeş-balmeş, nu puteai găsi niciodată ceea ce îţi trebuia, circularele se înregistrau după aceleaşi metode învechite de intrare-ieşire; cînd Secretariatul CC avea nevoie de cine ştie ce informaţie sau document începeau căutările în oceanul arhivelor făcîndu-se o adevărată risipă de timp.

Văzusem bine că acest sistem de organizare nu mai corespunde. În consecință, i-am și pus capăt, introducînd cîteva tipuri de cartoteci, cu înscrierea fiecărui document în trei indexuri alfabetice diferite. Treptat, toate au fost așezate la locul lor.

Această măsură a avut urmări neașteptate pentru personalul cancelariei de care răspundeam. La început, toți colaboratorii, fără excepție, au protestat împotriva reformei mele, plîngîndu-se Secretariatului CC că ei nu mai pot să lucreze cu mine. După ce am pus la punct toate reformele, iar rezultatele deveniseră evidente, protestele au încetat efectiv. Înainte de aplicarea măsurilor menționate, munca lor de toată ziua se irosea în van, în căutări îndelungi și infructuoase. Acum, activitatea cotidiană se derula cu operativitate și precizie. Iar ca volum era considerabil redusă. Practic, de atunci colaboratorii au început să vină la lucru la ora nouă, iar după 5—6 ore totul era terminat. Ei dispuneau de timp liber și puteau duce și o viață personală. Erau oare mulțumiți? Evident, nu. Mai înainte, observasem în ochii lor lucind o aureolă de mucenici, de oameni ai ideilor, care se sacrificau pentru cauza partidului. Acum, li se părea că sînt niște slujbași de cancelarie, lucrînd într-un aparat care funcționează bine, și atîta tot. Remarcam că laolaltă, toți erau deziluzionați complet.

Mențineam un contact permanent cu secretarii lui Molotov și intrasem în legătură și cu secretarii lui Stalin.

În fruntea secretariatului lui Molotov se afla primul său secretar, Vasilevski. Acesta era un tip cam repezit și energic, inteligent și cu spirit practic. Era uscățiv, cu o față slabă, dar plăcută. El organiza întreaga activitate a lui Molotov cu operativitate, descurcîndu-se în toate treburile. Discuta la pertu cu Molotov și se bucura de încrederea deplină a acestuia. N-aș putea spune mai nimic despre trecutul său. Era un fost ofițer de pe timpul țarismului, care știa ce vrea. Imediat după revoluția din octombrie, devenise bolșevic și numit șef al statului major al districtului militar Moscova. Îi pierdusem urma cînd am plecat din CC (în 1926), iar după aceea nu am mai auzit nimic despre el.

Al doilea secretar al lui Molotov era Gherman Tihomirov, un fel de secretar personal. Nu era nimic de capul lui — mi-am exprimat de multe ori nedumerirea cum de poate să se descurce Molotov cu un asemenea secretar personal. Dar nici ceilalți doi secretari ai lui Molotov — Borodoevski și Belov — nu erau mai breji. Gherman se tutuia cu Molotov, iar acesta nu se arăta prea încîntat de activitatea secretarului său; avea însă multă răbdare cu el. După doi-trei ani, l-a numit pe Tihomirov conducător al Arhivelor centrale de pe lîngă CC al partidului, dar numai pentru partea cu hîrtii inofensive, întrucît cele mai importante documente se aflau la secretariatul stalinist, sub oblăduirea lui Tovstuh care îndeplinea funcția de secretar al lui Stalin.

Prin Secretarul lui Molotov, eram la curent cu ceea ce se petrecea în rîndul păturii conducătoare de partid. Începusem să înțeleg mai bine esența tainică a luptei ce se dădea pentru putere.

După revoluție și în timpul războiului civil, între Lenin și Troțki exista o colaborare perfectă. La încheierea războiului civil țara și partidul îi considerau pe Lenin și Troțki lideri ai revoluției, care devansau cu mult pe toți ceilalți conducători de partid. La drept vorbind, Lenin a condus tot timpul războiul. Acest lucru nu era însă prea bine înțeles în țară și partid, care înclinau să atribuie victoria, în principal lui Troțki, întrucît el fusese organizatorul și conducătorul Armatei Roșii.

Lenin organizase în CC un grup format din colaboratorii săi cei mai apropiați și adversarii lui Troțki. Cei mai înverșunați dușmani ai lui Troțki erau Zinoviev și Stalin. Zinoviev a devenit pe față dușman al lui Troțki încă din toamna anului 1919, cînd a avut loc ofensiva victorioasă a lui Iudonici asupra Petrogradului. Atunci Zinoviev intrase în mare panică, deoarece pierduse, realmente posibilitatea de a mai avea ceva în subordinea sa; cînd Troțki a sosit la Petrograd a redresat destul de repede situația, tratîndu-l pe Zinoviev cu dispreț, fapt care a făcut să devină deodată dușmani. Nu mai puțin îl detesta Troțki și pe Stalin. De altfel, în tot cursul războiului civil, Stalin nu fusese decît simplu membru al comitetelor militare revoluționare ale diferitelor armate și

fronturi, care se aflau în subordinea lui Troţki. Acesta cerea disciplină, îndeplinirea precisă a ordinelor, folosirea specialiştilor militari. Stalin se bizuia mai cu seamă pe rezerviştii locali total nedisciplinaţi, care, de regulă nesocoteau ordinele primite de la centrul de conducere a armatei, neputîndu-l suferi pe Troţki care era evreu. Mai tot timpul, Lenin trebuia să facă pe arbitrul, întrucît Troţki îl ataca pe Stalin fără cruţare.

În ceea ce îl priveşte pe Kamenev, neavînd motive personale de a se comporta cu ostilitate faţă de Troţki, el era mai puţin tentat pentru intrigi şi păstra o anumită tăcere faţă de Zinoviev, deşi îl urma pe acesta îndeaproape. Lenin se situa mult deasupra întregului grup. Nemaivorbind de faptul că ulterior Zinoviev fusese instalat în fruntea Cominternului (atunci, Troţki primise această numire cu destul calm, mai ales că deţinea cel mai important post, de conducător al armatei în războiul civil), iar Kamenev fusese numit şi el de Lenin în calitate de prim locţiitor şi principal colaborator al său în problemele Sovnarkom-ului (Consiliul Comisarilor Poporului n.n.), încredinţîndu-i-se, de fapt, şi conducerea supremă a economiei ţării (Consiliul Muncii şi Apărării); dar, cînd la plenara CC din aprilie 1922, la sugestia lui Zinoviev, Kamenev a propus ca Stalin să fie numit secretar al CC, Lenin nu a avut nimic de obiectat, deşi îl cunoştea prea bine pe Iosif Visarionovici. Aşa că, fără a-l absolvi pe Lenin de vină, acest grup i-a asigurat lui Stalin, în martie—aprilie 1922, majoritatea de care acesta avea nevoie, în timp ce Troţki urma să se afle într-un pericol permanent.

La 25 mai 1922, s-a produs un eveniment neaşteptat, care a schimbat totul: primul atac grav asupra stării de sănătate a lui Lenin. Practic, Lenin se îmbolnăvise nu o dată în ultimii ani; în august 1918 el fusese rănit (atentatul Fannei Kaplan), în martie 1920 a fost suferind, iar de la sfîrşitul anului 1921 şi pînă la finele lunii martie 1922 a fost mereu bolnav, retrăgîndu-se, în fapt din activitate. Dar, după aceea s-a refăcut în chip miraculos, astfel încît la 27 martie 1922 a prezentat la congresul partidului. Raportul politic al CC şi a preluat totul în mîinile sale. Şocul suferit la 25 mai a încurcat,

totuși, toate socotelile. În mod practic, chiar pînă în octombrie 1922 Lenin s-a aflat pe linie moartă, șocul menționat fiind, potrivit concluziilor medicului (desigur secrete pentru membrii Biroului Politic, dar nu și pentru țară) începutul sfîrșitului. Îndată după acel șoc, Zinoviev, Kamenev și Stalin organizează „troica". Ei vedeau atunci în Troțki principalul rival, dar nu declanșaseră lupta împotriva acestuia, deoarece, în iulie Lenin a început să dea unele semne de însănătoșire, revenind la lucru în octombrie. Treptat, în decursul acestei reveniri, el a preluat din nou frîiele conducerii, l-a beștelit zdravăn pe Stalin în legătură cu politica națională... De asemenea, Lenin se pregătea să-i aducă serioase imputări lui Stalin pentru conflictul ivit între el (și rivalii lui, Ordjonikidze și Dzerjinski) și CC din Gruzia, dar nu a mai avut posibilitatea s-o facă. În octombrie 1922, plenara CC, desfășurată fără Lenin a adoptat hotărîrea cu privire la slăbirea monopolului comerțului exterior. În luna decembrie, la o nouă plenară a CC, Lenin a revocat aceste măsuri. Se părea că Lenin era iarăși stăpîn pe situație, iar „troica" revenea și ea la rolul ei de colaborator apropiat și executant.

Din ianuarie 1923, „troica" începe să-și exercite efectiv puterea. Primele două luni încă mai erau, cumva nesigure, în sensul că puteau fi blocate de către Troțki, împreună cu Lenin, care era pe moarte, dar după șocul din martie, Lenin aproape că nu mai exista; prin urmare, „troica" putea să demareze pregătirile de luptă pentru îndepărtarea lui Troțki. Pînă în vară, însă „troica" s-a limitat numai la acțiuni pentru întărirea propriei sale poziții.

Între 17—25 aprilie 1923 a avut loc Congresul partidului. Se punea întrebarea: Cine anume va expune la congres Raportul politic al CC? Pînă atunci, fără nici o excepție raportul fusese prezentat de Lenin. Cel ce urma să expună documentul ar fi fost privit în partid ca fiind succesorul lui Lenin.

În Biroul Politic, Stalin a avansat propunerea ca această onoare să-i fie acordată lui Troțki. Era, desigur o manevră care sconta pe o reacție în defavoarea lui Troțki. Stalin desfășurase pe ascuns o activitate febrilă

pentru plasarea oamenilor săi în locurile potrivite; dar aceasta îi va asigura o majoritate la congres abia peste vreo doi ani. Deocamdată, trebuia cîştigat timp, dar mai ales, nu trebuia scăpat de sub supraveghere Troţki.

Cu o naivitate surprinzătoare, Troţki refuzase: el nu voia ca partidul să creadă că ar uzurpa locul lui Lenin, care era bolnav. La rîndul său, propunea ca raportul să fie prezentat de secretarul general al CC, Stalin. În sinea lui, îşi imagina cam în ce stare sufletească se afla Zinoviev în acele momente. Stalin a refuzat, de asemenea, să apară în postura de raportor; el calculase exact că partidul nu accepta şi nu ar fi acceptat aceasta, întrucît nimeni nu-l considera pe Stalin lider al partidului. În cele din urmă, graţie demersurilor lui Kamenev cel împuternicit să expună raportul politic a fost Zinoviev, care era pe atunci preşedintele Cominternului; iar dacă era cineva care trebuia să-l înlocuiască temporar pe Lenin, aflat pe patul de suferinţă, această alegere era, într-adevăr convenabilă pentru toţi.

Aşadar, la Congresul din aprilie, Zinoviev prezintă raportul politic al CC.

În lunile mai şi iunie, „troica“ a continuat să-şi consolideze poziţia. Zinoviev, deşi nu era considerat drept principalul lider apărea ca fiind numărul unu în partid. Kamenev — ca locţiitor al lui Lenin putea fi socotit, întrucîtva numărul doi, el înlocuindu-l, în fapt pe Lenin în unele privinţe, în calitatea sa de preşedinte al Sovnarkomului şi de preşedinte al Consiliului Muncii şi Apărării. Kamenev prezida, de altfel şedinţele Biroului Politic. Stalin, apărea ca numărul trei, dar prin activitatea lui esenţială, anume — cea subterană —, pregătea majoritatea de care avea nevoie în perioada imediat următoare. În ceea ce-i priveşte pe Kamenev şi Zinoviev, lor nu prea le era gîndul la activitatea lui Stalin, prima lor grijă fiind discreditarea politică şi înlăturarea de la putere a lui Troţki.

Lenin ieşise, deocamdată din arenă; în schimb, secretariatul lui funcţiona încă în virtutea inerţiei. Propriu-zis, la cabinetul lui Lenin lucrau două secretare: Gliasser şi Fotieva. Dintre colaboratorii apropiaţi ai lui Lenin, care rămăseseră în activitate în cea din urmă pe-

rioadă a bolii acestuia se numărau și Volodiceva și Sara Flakserman, care îndeplineau, împreună cu cele două secretare amintite îndatoririle de „secretare de serviciu", un fel de ofițeri de serviciu, de permanență, care să fie în orice moment la dispoziția lui Lenin, în cazul că el ar fi dorit să dicteze cine știe ce scrisori, dispoziții scrise sau articole pentru presă. Sara Flakserman era încadrată la „Micul Sovnarkom"-un fel de comisie, care conferea forma juridică necesară proiectelor de decret ale Sovnarkom, fiind, de fapt secretară a respectivului organism, iar Fotieva, care se ocupa de partea oficială, protocolară a secretarului Sovnarkom al URSS, continua să lucreze cu Kamenev. Ea îi comunica lui Kamenev suficient de multe informații din „micile secrete" ale secretariatului leninist, pentru a-și putea păstra, în continuare postul. În treacăt fie spus, Kamenev nefiind Stalin nu prea era interesat în „mărunțișurile" traiului cotidian al lui Lenin.

Maria Ignatievna Gliasser era socotită principala secretară a lui Lenin. Această funcție se referea la problemele Biroului Politic, în timp ce Lidia Fotieva-era secretară a lui Lenin pentru problemele Sovnarkom. Întreaga Rusie cunoștea numele Fotievei, întrucît ea semna, împreună cu Lenin toate decretele guvernului. Nimeni, însă nu o știa după nume pe Gliasser, căci activitatea Biroului Politic era cu desăvîrșire secretă pentru marele public. Astfel, tot ceea ce era considerat important și foarte important se decidea la Biroul Politic, iar toate hotărîrile și deciziile de însemnătate excepțională trebuiau consemnate la ședințele Biroului Politic de către Glassier. După aceea, la Sovnarkom acestea erau formulate corespunzător reglementărilor sovietice, Fotieva fiind aceea care trebuia doar să urmărească dacă în decretele emise de Sovnarkom erau preluate exact hotărîrile Biroului Politic; dar ea nu lua parte la pregătirea și formularea acestor documente, așa cum făcea Gliasser.

La toate reniunile Biroului Politic, ca și la plenarele C.C. și la ședințele celor mai importante comisii ale Biroului Politic munca de secretariat o făcea Gliasser. Mică de statură, puțin adusă de spate, Gliasser avea o față inteligentă, deși nu prea atrăgătoare. O femeie foarte

deşteaptă şi o bună secretară. Desigur, ea nu formula nimic de una singură, dar înţelegea perfect tot ceea ce se petrecea în dezbaterile din Biroul Politic, tot ceea ce îi dicta Lenin, notîndu-şi totul rapid şi cu mare exactitate. Ea păstra în textele scrise spiritul imprimat de Lenin; cunoscînd ostilitatea manifestată, în ultimele luni ale vieţii sale faţă de aparatul birocratic stalinist, se poate spune că nu a făcut nici cea mai mică tentativă de a trece în serviciul acestuia. Stalin hotărîse că a venit că a venit timpul să o îndepărteze pe Gliasser şi să o înlocuiască cu oamenii lui, întrucît postul de secretar al Biroului Politic era prea important, aici concentrîndu-se toate secretele partidului şi ale puterii de stat.

La finele lunii iulie 1923, Stalin a obţinut acordul lui Zinoviev şi Kamenev de a o schimba pe Gliasser din funcţia de secretar al Biroului Politic. Acest lucru nu era însă chiar atît de uşor de făcut, în sensul că nu era simplu de găsit persoana cea mai potrivită care să înlocuiască pe Gliasser. Munca de secretar al Biroului Politic cere numeroase calităţi. Asigurînd activitatea de secretariat, la şedinţele Biroului este necesar ca, pe lîngă înţelegerea aprofundată a problemelor dezbătute să cunoşti şi ceea ce se petrece în cadrul Biroului Politic; în mod practic, secretarul trebuie: 1. să urmărească atent dezbaterile; 2. să constate dacă toţi membrii Biroului Politic au primit materialele necesare; 3. să-i dirijeze la locurile lor pe numeroşii demnitari, chemaţi la dezbateri, în funcţie de fiecare punct înscris pe ordinea de zi; 4. să intervină în discuţii atunci cînd se produc încurcături, în sensul că o anumită problemă este din nou abordată, deşi anterior ea a şi fost rezolvată; 5. făcînd toate acestea, secretarul trebuie să scrie prompt hotărîrea adoptată; 6. să fie o adevărată „memorie" a Biroului Politic, furnizînd pe loc informaţiile necesare.

Gliasser făcea faţă tuturor acestor exigenţe. Stalin a încercat o schimbare a ei cu cei doi secretari — Nazaretian şi Tovstuh, sperînd că aceştia, împărţindu-şi munca vor izbuti să asigure îndeplinirea atribuţiilor menţionate. Încercarea s-a soldat cu un eşec lamentabil. Nazaretian şi Tovstuh nu-şi puteau concentra atenţia asupra tuturor problemelor, nu reuşeau să le cuprindă,

încurcau lucrurile și nu prindeau exact sensul lor, de fapt nu înțelegeau această activitate. Biroul Politic se dezorganiza în mod evident. Membrii săi observaseră această cădere, dar încă mai păstrau tăcere asupra faptelor.

În cele din urmă, Troțki a fost cel care a făcut să explodeze bomba nemulțumirii. Drept pretext pentru aceasta i-a servit împrejurarea că Biroul Politic examinase o Notă a Comisarului pentru afaceri externe, adresată guvernului englez. La examinarea notei, al cărui conținut fusese elaborat de Troțki au fost formulate unele cerințe de modificare a textului. Nesesizînd esența modificărilor propuse, secretarii ședinței nu au operat modificările cerute. De regulă, după o asemenea reuniune se dădea o raită pe la membrii Biroului Politic pentru ca aceștia să constate dacă s-au făcut modificările solicitate, să-și dea acordul asupra textului final. La următoarea întîlnire a Biroului Politic, Troțki a făcut următoarea adnotare (această hîrtie pe care am păstrat-o, mi-a fost dată de Nazaretian):

„Numai membrilor Biroului Politic": Tov. Litvinov afirmă că secretarii ședinței nu au consumat nimic în problema acestei note. Aceasta este inadmisibil. În viitor, trebuie asigurată mai multă ordine în această privință. Ar fi trebuit ca secretarii să aibă în față textul inițial al notei (pe care le-am trimis-o) și să opereze pe el schimbările. În caz contrar, pot apărea neînțelegeri. Troțki."

Zinoviev a scris pe textul notei: „Trebuie în mod obligatoriu un stenograf". G.Z.

Buharin: „De acord cu observațiile". N. Buh.

Stalin, extrem de nemulțumit de nereușita schimbării, scrie cu obișnuita lui grosolănie și rea credință: „Mofturi. Dacă Troțki și Cicerin nu au scris ei înșiși de la bun început, cum să fi scris secretarii. Dimpotrivă, avînd în vedere conspirativitatea în asemenea probleme este chiar oportun să nu existe însemnări ale secretarilor".

Tomski: „Nu e nevoie de nici un stenograf". M. Tom.

Kamenev: „Este necesar un stenograf (un comunist, verificat, care să dea ajutor secretarilor ședinței)". L. Kam.

(De remarcat că Troțki și Stalin și-au subliniat adnotările făcute pe text).

De ce spun că Stalin era în mod vădit de rea credință? El a subliniat în mod expres cuvintele; „în asemenea probleme", ca și cum s-ar fi examinat conținutul unei note cu caracter ultrasecret. Or, trebuie spus că majoritatea absolută a documentelor care intrau în discuția Biroului Politic aveau, mai mult sau mai puțin un conținut secret; ar fi fost o prostie și, practic imposibil să detașezi doar anumite elemente despre care secretarii n-ar fi trebuit să ia cunoștință. De altfel, Troțki scria: „Numai membrilor Biroului Politic", aceasta pentru a sugera că el nu ia deloc în considerare opiniile celor care nu sînt membri ai Biroului Politic. Stalin a predat hîrtia respectivă lui Nazaretian, hîrtie care nu ar mai fi trebuit să circule.

Și totuși, Stalin a trebuit să cedeze în problema secretarilor, deși i-ar fi prins tare bine dacă s-ar fi putut ca oamenii lui Nazaretian și Tovstuh — să fi rămas mai departe secretari ai Biroului Politic. Spre regretul lui, însă nu s-a putut. Cineva a pus întrebarea tendențioasă: Oare Bajanov, care și-a dovedit ascendența în îndeplinirea atribuțiilor de secretar al Biroului Organizatoric și, neîndoielnic și-ar demonstra calitățile și ca secretar al Biroului Politic nu ar putea deveni și el omul lui Stalin? Aceasta era problema. Trebuia riscat.

La 9 august 1923, Biroul Organizatoric al C.C. emite următoarea hotărîre: „Tov. Bajanov este numit secretar al tov. Stalin, secretar general al C.C. și se eliberează din funcția de secretar al Biroului Organizatoric". În hotărîre, Stalin nu menționează nimic în legătură cu activitatea mea de secretar al Biroului Politic. Era o omisiune premeditată. Fusesem numit secretarul său. Cît privește numirea și ca secretar al Biroului Politic — aceasta era prerogativa lui; el putea numi în acest post pe secretarul său, ori pe altcineva pe care-l socotea potrivit, (așa cum s-a întîmplat ulterior cu Malenkov, care va deveni consilier al lui Stalin la puțin timp.

SECRETAR AL LUI STALIN

Iată-mă admis în secretariatul lui Stalin, instituție ce va avea istoria sa. Secretariatul era de Nazaretian. La sosirea mea, el se afla în concediu, care avea să se prelungească pe motive de sănătate. S-a întors pe la sfîrșitul anului, dar numai pentru cîtăva vreme, căci avea să fie trimis de Stalin să lucreze la ziarul „Pravda", dîndu-i-se o însărcinare specială.

Amaiak Nazaretian era un armean instruit, inteligent, un tip calm și reținut. O vreme, a desfășurat activitate de partid în Caucaz, împreună cu Stalin. Pe atunci doar trei persoane se tutuiau cu Stalin: Voroșilov, Ordjonikidze și Nazaretian. Toți trei i se adresau lui Stalin cu numele de „Koba" — vechiul nume conspirativ, folosit în perioada cînd partidul era în ilegalitate. Am remarcat însă că atunci cînd secretarul său îi spunea „tu", Stalin începea să se simtă stînjenit. Doar el lansase de-acum în întreaga Rusie ideea că este un spirit autocrat, iar „detaliul" menționat îl deranja evident. La sfîrșitul anului, Stalin s-a și despărțit de Nazaretian într-un mod nu tocmai elegant. Aceasta a însemnat, de fapt o rupere efectivă a acelor raporturi personale. Nazaretian a fost trimis în Ural, președinte al unei comisii regionale de control. Revenit la Moscova în aparatul Comisiei de Control a Sovietelor, nu s-a mai putut apropia de Stalin, care în anul 1937 avea să dispună executarea acestuia.

În schimb, un alt secretar al lui Stalin, Ivan Pavlovici Tovstuh, va juca, pînă la sfîrșitul vieții sale (1935) un rol important în secretariatul stalinist, pe lîngă Stalin personal. Inițial, a lucrat în cadrul secretariatului propriu-zis, îndeplinind o sarcină expresă dată de Stalin — organizarea „Institutul Lenin". Practic, în secretariat lucrau pe atunci în mod permanent trei secretari ai lui Stalin; subsemnatul, Mehlis și Kanner. În discuțiile noastre, cînd ne delimitam sferele de activitate procedam în felul următor: Bajanov — este secretar pentru problemele Biroului Politic; Mehlis — secretarul personal al lui

Stalin; Kanner — secretar al lui Stalin pentru probleme speciale; Tovstuh — secretar pentru problemele cu caracter semisecret.

Cele arătate mai necesită unele explicații. Cînd era vorba de mine și de Mehlis totul era clar. În activitatea noastră nu exista nimic tainic. În particular preluam tot ceea ce era adresat și se primea la Biroul Politic. În schimb, ceea ce se primea pe numele lui Stalin personal era preluat de Mehlis și raportat lui Stalin. Așa cum am spus, în ce mă privește aveam în atribuții legate de activitatea Biroului Politic. Mehlis îl deservea pe Stalin. Funcția oficială a lui Kanner era incertă — ceva de genul asigurării cerințelor curente, securitatea personajului, a locuinței, a mijloacelor de transport auto, organizarea concendiilor, de activitatea comisiei medicale a C.C. Dar acestea reprezentau aspectele vizibile ale activității sale. În privința activității tainice despre aceasta se puteau face doar presupuneri.

Foarte curînd m-am dumirit și asupra direcțiilor principale ale activității lui Grișa Kanner. Direcția Treburilor Comitetului Central era condusă pe atunci de un vechi cekist, fost membru al colegiului de partid, Xenofontov. Acesta, ca și locțiitorul său, Brizanovski, lucrau potrivit indicațiilor și dispozițiilor date de Kanner.

La începutul activității mele în cadrul secretariatului intram de zeci de ori pe zi la Stalin pentru a-l informa în legătură cu corespondența sosită pentru Biroul Politic. Am remarcat de îndată că nu era cîtuși de puțin preocupat de conținutul și de soarta acestor hîrtii. Cînd l-am întrebat odată cum să procedez în rezolvarea corespondenței mi-a replicat: „Dar, după părerea Dumneavoastră cum trebuie rezolvată corespondența?“

I-am răspuns că, după mine, în funcție de fiecare adresă primită și de conținut le predau Biroului Politic sau comisiilor C.C. cele insuficient elaborate, nepuse de acord cu compartimentele de resort le restitui expeditorilor cu propunerea de a obține, în prealabil asentimentul unor departamente.

Stalin a consimțit pe loc: „Excelent, așa să procedați“.

Curînd, am ajuns la convingerea că degeaba tot merg la el pentru a obține rezolvări și că trebuie să manifest mai multă inițiativă. De altfel, în cadrul secretariatului mi s-a explicat că Stalin nu citește nici un fel de hîrtii și nici nu-l interesează nici un fel de treburi din această categorie. Începuse să mă preocupe o chestiune: ce anume îl interesează, totuși?

În perioada imediat următoare am avut un răspuns concludent. Presat de sarcină urgentă, am intrat la Stalin, ca de obicei, neanunțat. L-am surprins vorbind la telefon. Mai precis, nu vorbind, ci ascultînd; ținea receptorul la ureche și asculta atent. Nu voiam să-l întrerup, deși problema cu care venisem nu suporta amînare; am așteptat răbdător, politicos să termine convorbirea. A durat destul de mult. Stalin asculta, fără a scoate o vorbă. Rămăsesem în picioare așteptînd. Deodată, am remarcat cu stupoare că toate receptoarele celor patru telefoane de pe biroul lui Stalin erau puse în furcă, în timp ce el ținea la ureche un alt receptor, al cărui șnur ducea undeva — la un telefon nevăzut, de fapt — la o cutie de pe același birou. M-am uitat și mai atent. Pe birou erau telefoane interioare, așa-numite cekiste, pentru convorbiri cu posturi din clădirea comitetului central; la aceste telefoane, legăturile le dădeau telefonistele din cadrul C.C. Iată și aparatul supranumit „Kremlinul superior"; acest telefon era destinat convorbirilor asigurate printr-o centrală specială; urma apoi „Kremlinul inferior", de asemenea, un telefon pentru convorbiri facilitate de o centrală purtînd aceeași denumire; cu ajutorul celor două telefoane menționate se putea conversa cu persoane avînd înalte funcții de răspundere sau cu familiile acestora. Primul telefon permitea obținerea legăturilor cu mai multe cabinete de serviciu, celălalt cu mai multe locuințe; legăturile se obțineau prin centrale speciale, deservite de telefoniste, care erau recrutate și angajate prin Direcția Politică Specială.

În fine, cel de-al patrulea telefon era afectat convorbirilor efectuate de vîrfurile conducerii. Acest telefon automat era instalat la un număr strict limitat de abonați (la început 60, apoi 80, iar mai pe urmă cu mult mai mulți). El fusese instalat la cererea expresă a lui Lenin,

care considera drept un pericol faptul că anumite convorbiri secrete și foarte importante ce se efectuau prin telefon puteau fi interceptate prin simpla conectare la rețea sau cu concursul telefoniștelor. Pentru convorbirile purtate exclusiv între membrii guvernului fusese instalată o centrală automată specială, care nu mai trebuia să fie deservită de telefoniste. În acest fel, se considera că este asigurat pe deplin secretul convorbirilor importante. Dotarea cu un asemenea aparat era semnul că aparțineai păturii conducătoare. Astfel de aparate se instalau numai la membrii C.C., la conducătorii Comisariatului poporului pentru economie, inclusiv la locțiitorii acestui organism și la toți membrii și membrii supleanți ai Biroului Politic. Toate aceste persoane aveau asemenea aparate în cabinetele de lucru, iar membrii Biroului Politic și în locuințele personale.

Așadar, Stalin nu vorbea la niciunul dintre aceste telefoane. Mi-au trebuit cîteva secunde bune pentru a mă dumiri că, de fapt, pe Biroul lui Stalin se afla o centrală telefonică, cu ajutorul căreia el putea să cupleze orice număr și să intercepteze orice convorbire, evident „între cei sus-puși". Membrii guvernului, care conversau de regulă prin intermediul telefoanelor speciale erau ferm convinși că nu puteau fi ascultați, fiind vorba de telefoane automate. De aceea, ei vorbeau foarte deschis, ceea ce însemna că în acest fel se puteau afla toate secretele lor.

Ridicînd capul, Stalin m-a țintuit direct cu o căutătură strivitoare, fixă, interogativă, care voia să spună: „Îți dai, oare seama ce ai descoperit?" Iar, pe de altă parte, voia să mai spună că tot intrînd și ieșind de la el neanunțat, de mai multe ori pe zi nu se putea să nu observ ceea ce văzusem foarte limpede. Privirea lui Stalin mă interoga, totodată, și într-o altă chestiune, anume — dacă îmi erau clare consecințele ce puteau decurge pentru mine din această descoperire. Evident, îmi erau limpezi, înțelesesem totul. În lupta pentru putere, acest mijloc secret era dintre cele mai serioase; ascultînd convorbirile pe care le purtau între ei — Troțki, Zinoviev și Kamenev —, Stalin era în permanență la curent cu ceea ce aceștia puneau la cale, cu ceea ce gîndeau, iar aceasta

constituia o armă colosală. Practic, Stalin se afla în situația de a ști totul ceea ce se petrecea între ei, în timp ce aceștia orbecăiau, pur și simplu. În plus, ei nici nu bănuiau — de altfel nici nu o vor face ani în șir că Stalin le-a cercetat faptele, gîndurile, planurile și combinațiile, orice gîndeau despre el, ca și tot ceea ce preconizau să întreprindă împotriva sa. Aceasta reprezenta pentru Stalin una dintre cele mai însemnate condiții pentru obținerea victoriei în lupta pentru putere. Eram conștient că o simplă vorbă scăpată pe tema acestui secret al lui Stalin însemna executarea mea, imediat.

L-am privit și eu pe Stalin direct în ochi. Înfruntîndu-ne din priviri, nu ne-am spus nici o vorbă, dar totul s-a înțeles fără cuvinte. Atunci am părăsit imediat biroul, fără să-i mai spun că, de fapt venisem cu ceva urgent. Evident, Stalin miza pe teama mea, știind că voi păstra secretul.

Reflectînd asupra tuturor acestor aspecte, am ajuns la concluzia că mai există, în orice caz încă o persoană — și anume Mehlis — care, de asemenea, era la curent cu „descoperirea" mea; nici nu se putea să fie altfel, deoarece și el intra și ieșea neanunțat la Stalin. Alegînd momentul cel mai potrivit, i-am spus că, la fel ca și el cunosc acel secret, despre care, desigur știm numai noi doi. Mehlis se aștepta ca și eu să remarc acest lucru, mai devreme sau mai tîrziu. El a ținut însă să mă corecteze pe loc; în afară de noi doi, mai există și un altul care știe totul. Aceasta era Grișa Kanner cel care organizase complicata combinație tehnică. Acum, între noi trei puteam vorbi în mod deschis despre această chestiune, ca despre secretul nostru comun. Eram însă curios să aflu cum a organizat Kanner acea diabolică rețea de legături. Inițial, s-a eschivat de la deconspirare, încercînd să scape cu o glumă, dar pe urmă, mînat de lăudăroșenia care îl caracteriza și dîndu-și aere de superioritate a început să povestească. Încet, încet, mi-am format o imagine completă asupra sistemului de ascultare.

Atunci cînd Lenin lansase ideea construirii unui sistem de legături telefonice destinate a fi folosite exclusiv de „vîrfurile conducerii" Stalin și-a asumat imediat sarcina realizării lui. Întrucît mare parte a membri-

lor păturii conducătoare trebuia să stea în clădirile C.C. (trei secretari ai C.C., secretarii Biroului Politic și ai Biroului Organizatoric, principalii consilieri ai secretarilor C.C. și șefii celor mai importante secții ale C.C.) însemna că și stația centrală de comunicații urma să fie instalată în sediul comitetului central; în acest fel, devenea oportună și amplasarea centrului rețelei tehnice într-un asemenea punct în care erau grupați abonații cei mai numeroși (cea mai mare parte a acestora se aflau la etajul al V-lea — trei secretari, secretarii Biroului Politic și Biroului Organizatoric, Nazaretian, Vasilevski, — deci numai aici trebuiau șapte aparate); prin urmare, centrala a fost instalată aici, la etajul al cincilea, undeva nu departe de cabinetul lui Stalin.

Toate instalațiile au fost executate de un comunist cehoslovac — specialist în domeniul telefoniei automate. Kanner, desigur i-a ordonat acestuia ce să facă și el a executat, Pe lîngă rețeaua de linii și aparate a instalat și un post de control, pentru ca în caz de apariția unor defecțiuni, ori a proastei funcționări — să se poată interveni și depista imediat locul cu pricina. Astfel, a fost justificată instalarea unui asemenea post de control, cu ajutorul căruia te puteai cupla la orice linie și asculta orice convorbire. Nu știu dacă specialistul cehoslovac sau Kanner au fost cei care instalaseră respectiva centrală de pe biroul lui Stalin. Cert este însă un lucru; deîndată ce montarea a fost încheiată, Kanner l-a sunat, în numele lui Stalin, pe Iagoda (de la Direcția Politică Specială), comunicîndu-i că Biroul Politic a primit din partea Partidului Comunist din Cehoslovacia date precise și dovezi clare, potrivit cărora tehnicianul cehoslovac este spion. Știind acest lucru el, Kanner, i-a cerut specialistului menționat să-și termine lucrările de instalare a centralei automate cît mai repede cu putință; acum era iminentă arestarea și executarea specialistului. Direcția Politică Specială va primi la timpul potrivit documentele corespunzătoare.

Pe atunci, „spionii“ erau lichidați fără menajamente de către DPS. Fiind vorba de un comunist, Iagoda mai avea, totuși rețineri — în sensul că nu dorea ca ulterior să apară neplăceri. Pentru orice eventualitate, l-a

sunat pe Stalin, care i-a confirmat verdictul. Comunistul cehoslovac a fost executat imediat. Întrucît nu primise nici un fel de document, Iagoda l-a sunat după cîteva zile pe Kanner. Dosarul nu este încă definitivat, i-a spus acesta, motivînd că în conducerea PC din Cehoslovacia s-au infiltrat spioni și dușmani, iar materialele legate de această cauză, avînd un caracter secret nu pot fi scoase din arhiva Biroului Politic.

Iagoda a fost satisfăcut de aceste explicații. Nimeni nu spunea însă că acuzațiile erau totalmente nefondate. Pentru cazul în speță nu exista nici un fel de document în arhivele Biroului Politic.

Mi-am pus atunci problema: Ce trebuie să fac? Sînt membru de partid. Știu precis că unul dintre membrii Biroului Politic are posibilitatea să-i spioneze pe ceilalți membri ai respectivului organism. Oare, n-ar trebui să-i previn pe aceștia din urmă?

Evident, nu aveam nici cea mai mică îndoială asupra consecințelor pe care le-aș fi suportat. Dacă deveneam victimă a unui „accident nefericit", DPS putea confecționa rapid pentru Stalin o dublă acuzare — cum că aș fi fost diversionist și agent al imperialismului britanic. În orice caz, Stalin s-ar răfui cumplit cu mine. M-ar sacrifica pentru marea cauză. Dar, oare merită să mă jertfesc cu pentru asta? Adică, să-l împiedic pe un membru al Biroului Politic să asculte convorbirile celorlalți? Am decis să nu mă grăbesc. Cunoșteam, deci secrete ale lui Stalin; întotdeauna reușisem să le descifrez, dacă acestea erau foarte importante. Deocamdată, nu sesizasem că ar avea vreo însemnătate această proaspătă descoperire, iar în cele șase luni de lucru la Biroul Organizatoric mi se risipiseră, multe iluzii. Vedeam și înțelegeam foarte bine că se dă o acerbă bătălie pentru putere, că această înfruntare era dusă cu mijloace neprincipiale; nu simțeam nici un fel de simpatie pentru vreunul dintre participanții la confruntare. În definitiv, dacă Stalin îi ascultă convorbirile lui Zinoviev, s-ar putea ca și acesta să asculte, la rîndul lui, conversațiile telefonice ale lui Stalin. Cine mai știe? Am hotărît să mai aștept, să văd ce va urma.

OBSERVATOR LA SECRETARIATUL BIROULUI POLITIC

Pe mijlocul lunii decembrie 1923, Direcția Politică Specială aducea la cunoștința Biroului Politic că în numeroase organizații de partid majoritatea comuniștilor nu mai sînt de partea Comitetului Central. Personal, constatasem că și în organizațiile din C.C. majoritatea comuniștilor votau împotriva comitetului central. Am cerut secretarului comitetului de partid Moscova, Zelenski rezultatele votului din organizația capitalei. Situația era dezastruoasă; C.C. pierduse aici, în cea mai importantă organizație din țară, majoritatea; după această organizație se aliniau și cele provinciale. Am informat despre respectivul raport al lui Zelenski într-o ședință a „troicii" — (Stalin, Zinoviev și Kamenev). Pentru troică era o lovitură surprinzătoare.

Evident, atitudinea membrilor de partid căpăta o însemnătate cu totul deosebită.

Zinoviev a pronunțat atunci un discurs interminabil. Era o încercare vădită de a sonda terenul și de a formula direcțiile strategiei politice după o schemă a lui Lenin. De fapt, el voia să imprime procesului propria sa amprentă, dorea să justifice politica sa de lider vorbind despre o „filozofie a epocii", despre năzuințele comune pe care le vedea ca năzuințe generale de egalitarism etc. A luat apoi cuvîntul Kamenev care a atras atenția asupra faptului că procesele politice din țară pot fi exprimate numai prin intermediul partidului; dînd la iveală o suită de trucuri politice, el a suspectat opoziția că tinde tot mai mult spre dreapta. Recurgînd la jargonul leninist-marxist, Kamenev afirma că această opoziție este o recunoaștere și reflectare a renașterii activității dușmanilor de clasă — țărănimea închiaburită, meseriașii particulari și intelectualitatea —, cerînd să se insiste asupra interpretării leniniste a alianței clasei muncitoare cu țărănimea.

În timp ce discursurile se țineau la aceste niveluri, Stalin tăcea și trăgea tacticos din pipă. La drept vorbind,

pe Kamenev și Zinoviev îi interesa prea puțin părerea lui Stalin. Ei considerau că opinia lui nu prezintă nici o importanță sub raportul strategiei politice. Kamenev era atent și politicos, după cum era un bun tactician. De aceea, el îl și chestionează pe Stalin:

— „Dumneavoastră, tovarășe Stalin ce părere aveți?"

— „La ce anume vă referiți?" întreabă, la rîndul lui, Iosif Visarionovici.

Străduindu-se să coboare la nivelul discuției dorită de Stalin, Kamenev explică; „Păi, la chestiunea privitoare la modul cum să fie cîștigată majoritatea în partid".

— „Știți, tovarăși, m-am gîndit la acest aspect, spune Stalin; eu consider că, realmente important este nu cine și cum va vota în partid; ceea ce prezintă o importanță extraordinară este cine numără voturile".

La acest răspuns, chiar și Kemenev, care îl cunoaștea destul de bine pe Stalin rămăsese înmărmurit.

În ziua următoare, Stalin l-a chemat la cabinetul său pe Nazaretian, sfătuindu-se cu el îndelung. Cînd Nazaretian a ieșit din cabinet avea o figură de om înăcrit. Dar el era și un tip ascultător. Chiar în aceeași zi, printr-o hotărîre a Biroului Organizatoric Nazaretian a fost numit șeful secției viața de partid de la ziarul „Pravda", unde de altfel și-a început activitatea imediat.

La „Pravda" soseau, îndeosebi din Moscova rapoarte despre adunările de partid și rezultatele votării. Activitatea lui Nazaretian era foarte simplă. Să presupunem că la adunarea din cutare organizație votaseră pentru Comitetul Central 300 de comuniști, iar 600 se declaraseră împotrivă; Nazaretian corecta cifrele, inversîndu-le; pentru Comitetul Central 600, contra —300 pe care le-a publicat în ziar. La fel proceda șeful secției viața de partid cu datele de la toate organizațiile. Evident, conducătorii diferitelor organizații, citind în „Pravda" raportările false asupra rezultatelor votării lor protestau, sunau la ziar, izbuteau să ajungă chiar la secția condusă de Nazaretian. Acesta le răspundea politicos, promitea că va verifica imediat datele. După presupusa verificare el recunoștea față de cei care îi sesizaseră inadvertențele că

„Dvs. aveţi perfectă dreptate, s-a produs o greşeală grosolană, au fost nişte încurcături în tipografie; dar, ştiţi şi Dvs., tipografii sînt foarte solicitaţi, tracasaţi; redacţia „Pravdei" vă cere scuze; va fi dată o erată". Fiecare organizaţie presupunea că greşala săvîrşită cu dînsele este şi unica, nebănuind că lucrurile se petrecuseră în mod similar şi cu celelalte organizaţii. Şi astfel, se crea imaginea de ansamblu, potrivit căreia C.C. începea să cîştige pe toată linia. Provincia a redevenit atentă şi începuse să se alinieze după organizaţia din Moscova.

Între altele, în Biroul Politic se şi dezlănţuise furtuna. Numai că era o furtună într-un pahar cu apă.

Adevărul este că Mehlis şi Kanner, avînd nevoie de colaboratori credincioşi, veneau în sprijinul acestor persoane cu recomandarea de a ocupa anumite funcţii nedefinite (probabil aceste funcţii erau stabilite de însuşi Kanner). Un astfel de sprijin acordase Kanner unui tînăr evreu binevoitor, al cărui nume conspirativ era „Bombin", un tip destul de drăguţ, care cînta bine aria lui Lohengrin „O, lebăda mea", dar care tăinuia cu grijă faptul că ar putea avea legături cu D.P.S. (spre deosebire de mine, care eram în relaţii foarte proaste cu D.P.S.) şi despre care ştia, la vremea respectivă toată lumea). La rîndul lui, Mehlis se obligase să-i sprijine şi el pe doi tipi recrutaţi pentru D.P.S., în primul rînd pe unul numit Mahover, care fusese conducător al Direcţiei treburilor din Comsomol; acesta ieşise din organizaţie pe motiv de vîrstă şi trecuse într-o activitate pe linie de partid (ulterior, a fost executat datorită faptului că în momentul sinuciderii lui Ordjonikidze fusese secretarul personal al acestuia, dar şi delator, totodată); în al doilea rînd, era vorba de faimosul Iujak, şi acesta un evreu tînăr, cu o faţă rotundă şi roşcovană.

În felul său, Nazaretian era un om al faptelor precise. Pentru ca Stalin să-şi dea seama de adevărata stare de lucruri din organizaţii, exprimată prin rezultatele votării, el i-a trimis un raport complet, conţinînd situaţia exactă, despre felul cum s-a votat în realitate şi cum fuseseră prezentate în „Pravda" respectivele rezultate finale. Mehlis, din cadrul secretariatului lui Stalin a co-

municat această situaţie centralizatoare secretarului general. Raportul a nimerit, deci pe Biroul lui Mehlis, de unde a fost „subtilizat“ de Iujak, care l-a transmis deîndată lui Troţki. Acesta a declanşat un scandal monstru în şedinţa Biroului Politic. Tuturora le era clar că Nazaretian acţionase din însărcinarea expresă a lui Stalin. Membrii Biroului Politic, în primul rînd Stalin, dădeau impresia că împărtăşesc indignarea justificată a lui Troţki în legătură cu această tărăşenie. S-a promis deschiderea imediată a unei anchete. Cercetările s-au prelungit o săptămînă şi, în cele din urmă, deşi rezultatul acestei anchete era cel normal, maşina făcuse deja cale întoarsă, în sensul că majoritatea trecuse de-acum de partea C.C., opoziţia suferind o înfrîngere categorică. Stalin a informat Biroul Politic cum că din cercetările făcute cu ocazia anchetei a rezultat clar vina personală a lui Nazaretian, pe care l-a rechemat din funcţia deţinută la „Pravda“, îndepărtîndu-l, totodată din secretariatul său şi trimiţîndu-l să lucreze în provincie. Practic, Nazaretian a fost trimis să îndeplinească funcţia de preşedinte al unei comisii de control din Ural. El nu s-a plîns lui Stalin pentru faptul că în situaţia dată nu i-a luat apărarea, dimpotrivă-şi-a asumat singur întreaga vină. Pînă la urmă, Nazaretian n-a mai revenit la fostul său post, Stalin dispunînd în 1937 executarea sa. Nu ştiu ce soartă o fi avut Iujak, dar nu mă îndoiesc nici o clipă că ar fi putut supravieţui anilor treizeci. Stalin avea o memorie bună şi nu ierta nimic niciodată.

Mereu aflam noi amănunte despre Stalin. Cînd am constatat că era şi antisemit, mi s-au clarificat multe întîmplări din anii următori.

Am aflat acest lucru cu totul întîmplător. Eram într-o discuţie cu Mehlis. Chiar în acel moment, Stalin a ieşit din cabinetul său şi a venit spre noi. Mehlis îi spuse: „Iată, tovarăşe Stalin ce scrisoare a putut să ne trimită tovarăşul Faivilovici (Acesta era al patrulea secretar al C.C. al comsomolului). Tovarăşul Faivilovici este foarte nemulţumit de activitatea C.C. El protestează, dă avertismente, comitetului central, formulează cerinţe, consideră greşită politica C.C. etc.“

Stalin a explodat: „Cine se crede acest jidan împuțit?" Dîndu-și seama că l-a cam luat gura pe dinainte, tovarășul Stalin a făcut repede stînga-împrejur și a reintrat în cabinetul său.

I-am aruncat lui Mehlis o privire plină de curiozitate, pentru a-l vedea cum reacționează, întrebîndu-l: „Ce zici Levka, cum ți-a căzut insulta?"

— „Ce spui? Ce este? — s-a prefăcut a nu înțelege Mehlis. „Despre ce vorbești?"

— „Cum adică, despre ce? — îi zic. Doar ești și tu evreu!"

— „Nu, eu nu sînt evreu, eu sînt comunist" — replică Mehlis.

Această poziție i-a permis lui Mehlis să fie un stalinist fidel.

Eram, totuși curios să știu cum se face că Stalin, un antisemit inveterat, se înconjurase de doi secretari evrei-Mehlis și Kanner. M-am dumirit foarte repede, aflînd că aceștia fuseseră, luați pe lîngă Stalin cu scopul evident al dictatorului de a-și camufla acțiunile. În timpul războiului civil, Stalin condusese pe front un grup de fanatici, care îi dușmăneau de moarte pe Troțki și, respectiv pe locțiitorul acestuia, Skianski, precum și pe colaboratorii lor evrei din cadrul Comitetului Militar Revoluționar, ceea ce a făcut ca Stalin să fie suspectat de antisemitism în sferele cele mai înalte ale conducerii de partid. În perioada care a urmat, odată cu trecerea la activitatea pașnică, pentru a risipi bănuielile Stalin i-a angajat pe Kanner și Mehlis drept colaboratorii săi apropiați în cadrul. Inspecției Comitetului popular al muncitorilor și țăranilor, unde Stalin era conducător titular prin anii 1921—1922. Ulterior, i-a luat în secretariatul lui de la C.C. Și, se poate spune că n-a avut de ce să regrete vreodată că a făcut această alegere, întrucît atît Kanner, cît și Mehlis i-au fost întotdeauna colaboratori credincioși. Cu toate acestea, Stalin nu a ezitat să dispună executarea lui Kanner, în 1937, pentru a preveni în acest fel orice eventuală surpriză, avînd în vedere că acesta fusese confidentul său și, desigur — executantul ordinelor staliniste în cele mai multe dintre afacerile lui tenebroase.

Mascarada cu opoziția a avut o urmare amuzantă. Întrucît în cursul discuțiilor din partid, în organizațiile din C.C. opoziția cucerise majoritatea s-a pus problema vinovaților. Era vizat, în primul rînd secretarul organizației de bază din C.C. pentru incapacitate evidentă. Acesta era un activist de partid bărbos, de fapt, un imbecil sadea. Kanner a hotărît că trebuie neapărat schimbat. Însă, o astfel de chestiune serioasă, cum este alegerea unui nou secretar al organizației din C.C. (care număra aproape 1 500 de membri, practic toți colaboratorii din aparatul C.C.) nu putea fi rezolvată fără sancționarea lui Mehlis și a subsemnatului. Kanner a ridicat această problemă în fața noastră. Am chibzuit împreună. Mehlis și-a spus imediat of-ul; „Noi sîntem un partid al muncitorilor, iar în organizația din C.C. nici vorbă să fie vreun muncitor; toți sînt aici funcționari, cancelariști și birocrați; or, tocmai aici ar trebui să fie un fel de ortodoxie de partid muncitorese, în sensul ca secretar să fie numit un muncitor de la strung, sau chiar un muncitor manual. Dar ce, parcă există muncă manuală și vreun reprezentant al muncitorilor în C.C.?". Mai în glumă, mai în serios am spus; „Stați așa. Știu pe cineva care prestează în C.C. muncă manuală".

— „Imposibil" — mi-au atras atenția interlocutorii. Asta-i o închipuire a ta."

— „Vă garantez că există."

— „Cine mai e și această" pasăre rară?"

Le-am explicat imediat că, pe cînd lucram la secretariatul lui Molotov se primeau acolo din tipografie exemplare din revista ilustrată „Izvestia C.C.", pe care serviciul de expediție al C.C. o difuza organizațiilor de partid. Acolo, la expediție lucra un muncitor pe nume Poskrebîșec care făcea toate operațiile specifice trimiterii respectivei publicații, dovedindu-se destul de priceput.

În hazul general, ne-am hotărît să-l chemăm. Poskrebîșev vine, dar nu înțelege mai nimic din ce i se spune, mai exact nu înțelegea pentru ce și de ce au nevoie de el cei de la secretariatul lui Stalin. Stăm de vorbă cu dînsul mai pe îndelete. Tînărul nu e de loc prost, ne ascultă cu răbdare pînă la capăt. Cu un curaj nebunesc,

hotărîm să-l promovăm secretar al organizaţiei de bază din C.C. Pomenindu-se secretar al organizaţiei, Poskrebîşev era foarte docil şi venea mereu la Kanner pentru directive.

Pozna de la secretariatul lui Stalin a mai avut o continuare, care a jucat, de altfel un rol decisiv în cariera lui Poskrebîşev. În 1926, Stalislav Kosior devenise al patrulea secretar al C.C. (pe atunci numărul secretarilor se mărise la cinci). De regulă, cînd un demnitar îşi schimbă locul de muncă, trage după sine o întreagă cohortă de oameni de încredere — „oamenii săi". Kosior voia să arate că el nu a avut anterior şi nici nu are un asemenea „grup"; în plus nici nu doreşte să şi-l creeze. A fost întrebat atunci pe cine ar vrea să desemneze în secretariatul lui; a răspuns deschis, cu modestie că nu are în vedere nici o candidatură; mai ales că presupune că de la secretariatul lui Stalin i s-ar putea indica pe careva. Kosior era mic de stat şi pleşuv. Poskrebîşev, de asemenea; împreună ar forma o pereche destul de nostimă. Ducînd ştrengăria mai departe şi abia putîndu-şi stăpîni rîsul, Kanner i-a propus lui Kosior să-l ia drept consilier-secretar pe secretarul organizaţiei de partid din C.C., pe Poskrebîşev. Propunerea a fost acceptată deîndată.

În acest mod a evoluat cariera viitorului secretar al lui Stalin. Din secretariatul lui Kosior, Poskrebîşev a trecut, în 1928 în secretariatul unde lucra Tovstuh, pentru ca după moartea acestuia din urmă, în 1935 să-i ia locul, devenind secretar al lui Stalin şi şef al sectorului special. Vreme de 18 ani, Poskrebîşev va fi o adevărată ordonanţă a lui Stalin. În faţa lui se vor ploconi — cuprinsi de panică — miniştri şi toate mărimile din Biroul Politic. Este adevărat, a avut imprudenţa să se căsătorească cu sora bună a soţiei lui Sedov (fiul lui Troţki). Dar, în 1937, cînd soţia lui Poskrebîşev va fi arestată, fiind acuzată de lipsă de loialitate faţă de Stalin, soţul nici măcar nu va clipi, acceptînd totul şi continuîndu-şi existenţa, alături de Stalin pînă în 1953. Va fi totuşi îndepărtat cu cîteva luni înainte de moartea tiranului, aşteptîndu-şi înspăimîntat execuţia. O execuţie, care i-a scăpat lui Stalin.

ÎN VÎRFUL PIRAMIDEI BOLŞEVICE

În tot cursul celei de-a doua jumătăţi a anului 1923, secretarul lui Stalin, Tovstuh a îndeplinit obişnuitele misiuni de taină, „obscure“, cu care fusese împuternicit. În lupta dusă pentru putere de Stalin, aceste activităţi aveau o însemnătate aparte.

Lenin murise. Bătălia se dădea acum între „troică“ şi Troţki. Troica ducea în partid o propagandă foarte energică, înfăţişîndu-l pe Stalin drept cel mai fidel şi mai autentic discipol al lui Lenin... Pentru Stalin, era de o însemnătate covîrşitoare strîngerea unei anumite părţi din scrierile lui Lenin. În timpul disputelor din emigraţia prerevoluţionară, ca şi în perioada revoluţiei şi a războiului civil, Lenin formulase multe opinii caustice despre anumiţi membri marcanţi ai partidului, făcuse observaţii, cuprinse nu atît în articolele de presă, cît mai ales în scrisori personale, în însemnări, iar după revoluţie — asemenea aprecieri critice erau prinse în actele de guvernare, în diferitele rezoluţii şi circulare. Venise, aşadar momentul propice pentru că aceste texte cu remarci critice la adresa unor membri de frunte ai partidului să fie scoase la lumină din vechile dosare; prin publicarea lor, se puteau da lovituri nimicitoare carierei respectivilor membri marcanţi ai partidului, subliniindu-se: „Iată, vedeţi bine ce gîndea despre voi Vladimir Ilici!“

Aşadar, puteau fi puse în circulaţie o mulţime de documente. Dar nu numai dintre acelea scrise de Lenin, ci şi altele, conţinînd aprecieri formulate la adresa liderului de adversarii săi politici, în toiul discuţiilor aprinse. Este suficient de amintit polemica dintre Lenin şi Troţki, purtată în perioada premergătoare revoluţiei... Ce să mai spunem despre acele însemnări personale ale lui Lenin referitoare la membrii păturii conducătoare guvernamentale şi la colaboratorii acestora. Dacă toate aceste texte, ar putea fi adunate la un loc, ce armă teribilă ar reprezenta ele în mîna lui Stalin!

Troica examina, fără să aibă reţineri faţă de prezenţa mea, cum să procedeze mai bine. Observasem că Zinoviev şi Kamenev concepeau o acţiune limitată numai

la necesitățile luptei împotriva lui Troțki în timp ce Stalin tăcea mîlc, preconizînd pe ascuns să folosească dinamita leninistă pe un front mai larg. Ca un subterfugiu, s-a hotărît să i se sugereze lui Riazanov să prezinte el în Biroul Politic o propunere privitoare la această problemă (achiziționarea manuscriselor cu conținut critic, ale lui Lenin). În partid, Riazanov se considera drept teoretician de vază al marxismului. Vechi comunist, el conducea Institutul „Marx și Engels" și scotocea cu rîvnă prin scrisorile și manuscrisele marxiste. A lansat propunerea, aprobată de Biroul Politic ca institutul condus de el să devină în viitor „Institutul Marx-Engels-Lenin", dar a considerat necesar ca mai întîi, într-un interval de cîțiva ani, să funcționeze separat un Institut Lenin, care să se consacre exclusiv strîngerii tuturor materialelor referitoare la Lenin, existente în diferite locuri și abia după aceea cele două institute să fie contopite. Biroul Politic a stabilit să se treacă imediat la treabă și astfel, la 26 noiembrie 1923 a emis o hotărîre prin care se preciza că noul Institut „Lenin" trebuie să devină depozitarul unic al tuturor manuscriselor lui Lenin. În virtutea disciplinei de partid și sub amenințarea cu sancțiuni de partid toți comuniștii au fost obligați să predea Institutului Lenin orice fel de însemnări, scrisori, rezoluții și celelalte materiale păstrate în arhivele și bibliotecile personale sau ale instituțiilor unde lucrau.

Hotărîrea Biroului Politic, adoptată la inițiativa lui Riazanov, constituia pentru Stalin un camuflaj cum nu se poate mai nimerit; primind procesul verbal al Biroului Politic, membrii C.C. credeau că toată chestiunea constă într-o acțiune de amploare pentru studierea și mai completă a operei creatoare a lui Lenin.

Tovstuh a devenit, cu acest prilej, director adjunct al Institutului Lenin. De multă vreme tot răscolea el prin arhivele Biroului Politic asemenea acte, de unde extrăgea și sorta manuscrisele leniniste. Dispunea de o bogăție de materiale, pe care le va sorta conform cerințelor formulate de Stalin: manuscrisele defavorabile vor dispare cu desăvîrșire; în schimb, cele dezavantajoase pentru alții vor fi adunate cu grijă și resortate în funcție de persoanele la care se referă și la temele abordate. Potri-

vit pretențiilor lui Stalin, în caz de nevoie îi vor fi prezentate referirile la oricare dintre membrii de vază ai partidului, așa cum erau încondeiate ele în manuscrisele leniniste.

La Plenara Comitetului Central din 14—15 ianuarie 1924, cînd s-a făcut bilanțul discuțiilor din partid, „troica“ a constatat cu satisfacție că opoziția fusese zdrobită. Se putea face, deci pasul următor în lupta împotriva lui Troțki. Orice mișcare, însă se cerea făcută gradat și cu cea mai mare discreție. Unii dintre membrii comitetului central afirmau la plenară că lucrurile stau extrem de prost în Armata Roșie. Plenara a creat atunci „Comisia militară a C.C. pentru cercetarea situației din Armata Roșie“. Președinte al comisiei a fost numit Gusev. Componența comisiei a fost astfel desemnată încît concluziile activității acesteia erau știute de la bun început; în comisie au intrat Unșliht, Voroșilov, Frunze, ca și ciracii lor, Andreev și Svernik.

Imediat după plenara următoare (16—18 ianuarie), la cea de-a XIII-a conferință a aparatului de partid (această conferință reunea conducători ai organizațiilor locale de partid), în raportul prezentat, Stalin a chemat pe birocrații partidului la vigilență, atrăgîndu-le atenția că „opoziția condusă de Troțki urmărește să distrugă aparatul de partid și, ca atare se impune încetarea oricăror dezbateri“.

La numai cîteva zile de la conferință, pe 21 ianuarie, Lenin a încetat din viață. În vălmășagul acestor evenimente, se puteau face o serie de observații interesante. Stalin era consecvent în acțiunile sale. El i-a expediat lui Troțki o telegramă (în acel moment, Troțki se afla la tratament în Caucaz), care conținea informații inexacte asupra datei funeraliilor lui Lenin, astfel încît destinatarul să deducă și singur că nu va putea ajunge la timp la trista ceremonie. În condițiile date „troica“ urma să pună în evidență cine anume sînt discipolii lui Lenin (Troțki era de la bun început exclus dintre aceștia, întrucît, chipurile nu socotise necesar să fie prezent la funeralii); totodată, se monopolizau discursurile funebre, însăși organizarea solemnității, se făceau publice jurămintele de credință. Am remarcat cele mai diferite reacții...

Lenin fusese un conducător stimat și un lider necontestat. Acum, se instala o confuzie totală: cum vor merge lucrurile de-aici înainte? În pătura conducătoare, atitudinea față de pierderea liderului era diferită. Existau și oameni sincer afectați, ca Buharin sau Tiurup, acesta din urmă fusese profund atașat de Lenin. Ceva mai puțin impresionat se arăta Kamenev, el părea străin de sentimentele omenești. O impresie penibilă mi-a produs însă Stalin. În sufletul lui era, desigur extraordinar de bucuros de moartea lui Lenin, căci tocmai Lenin fusese pentru el obstacolul principal în ascensiunea spre putere. În cabinetul său, ca și în prezența membrilor secretariatului afișa o foarte bună dispoziție, radia de bucurie. În schimb, la adunări și ședințe adopta o morgă tragică, ținea discursuri mincinoase, făcea patetice jurăminte de credință lui Lenin, Privindu-l, mă gîndeam, fără să vreau: „Ah, cît ești de ticălos!". Stalin nu știa încă nimic precis despre... bomba leninistă — „scrisoarea către Congres", lăsată cu limbă de moarte de Lenin. Krupskaia era hotărîtă să respecte dorința lui Lenin în legătură cu această scrisoare testamentară. Congresul partidului urma să aibă loc în luna mai, iar atunci, în fața forumului ea trebuia să deschidă plicul și să comunice Biroului Politic testamentul leninist. Kamenev aflase ceva despre testament, din informațiile furnizate de Fotieva, care continua să lucreze ca secretară la Sovnarkom. Dar și el păstra o tăcere mormîntală.

În legătură cu moartea lui Lenin și în strînsă corelare cu consecințele acestei dispariții, plenarele C.C. se țineau lanț, una după alta. Prima dintre plenare, cea din ianuarie, care a urmat încetării din viață a lui Lenin urma să aibă un caracter extraordinar, apoi, tot în ianuarie, a mai fost o plenară; întrucît la începutul lunii ianuarie se procedase la toate numirile și reconfirmările în funcții a conducătorilor comitetelor populare unionale, acum acestea trebuiau făcute din nou, în sensul redistribuirii posturilor importante. Se punea întrebarea: cine să fie numit președinte al Sovnarkom, în locul lui Lenin? În această privință, nici în Biroul Politic și nici în cadrul troicii nu se ajunsese la o înțelegere. Membrii troicii se temeau că dacă va fi numit unul dintre ei, aceasta ar

putea fi interpretată ca un indiciu că respectivul instalat în această funcție este și succesorul irevocabil al lui Lenin, fiind socotit nr. 1 al regimului; or, aceasta nu ar fi convenit celorlalți membri ai triumviratului. În cele din urmă, s-a recurs la candidatura lui Rîkov: o figură ștearsă ca om politic; Postul lui — de șef al guvernului era mai mult decorativ, decît înzestrat cu o putere reală (ceva în genul lui Kalinin, ca președinte al Consiliului Central al Sindicatelor, deci, în mod formal — nimic de calibrul președintelui republicii, în realitate, ceva egal cu zero). Pînă atunci, Rîkov fusese președinte al Consiliului Superior al economiei naționale.

Ca urmare a creării U.R.S.S., fusese reorganizat și Consiliul Muncii și Apărării. În fruntea acestuia se afla Kamenev, care conducea, în fapt toate organismele economice. De vreme ce principalele organisme trecuseră sub umbrela Consiliului Muncii și Apărării, aceasta însemna o altă restrîngere a prerogativelor lui Rîkov ca președinte al Sovnarkom. Prin reorganizare, și D.P.S. s-a transformat într-un organism mai amplu, avînd puteri depline asupra întregului teritoriu al U.R.S.S. În mod formal, acest organism era condus de Dzerjinski, însă deoarece el fusese numit, concomitent și președinte al Consiliului Popular Suprem al Apărării, în locul lui Rîkov, conducerea practică a respectivei Direcții Speciale a Statului a fost încredințată, nu primului locțiitor al acesteia, Menjinski, ci celui de-al doilea adjunct, adică lui Iagoda care întreținea legături strînse cu secretariatul stalinist, mai puțin cu mine.

O nouă plenară a C.C., cea din 3 februarie, a examinat necesitatea convocării congresului ordinar al partidului; însă, principala problemă dezbătută la această plenară a fost audierea raportului „Comisiei militare a C.C."; după o critică tăioasă, îndreptată din exterior împotriva comitetului popular militar, în esență împotriva lui Troțki s-a hotărît să se recunoască faptul că la acea dată Armata Roșie era inaptă de luptă și că se impune efectuarea unei reforme militare.

În sfîrșit, plenara C.C. de la începutul lunii martie 1924, a aplicat o nouă lovitură lui Troțki: locțiitorul său, Skljanski (pe care Stalin îl detesta) a fost scos din func-

ție, s-a aprobat, totodată, noua componență a Consiliului revoluționar militar; Troțki a rămas președintele acestuia, dar în funcția de vicepreședinte a fost numit Frunze, care mai deținea, de asemenea și funcția de Șef al Marelui Stat Major. Din același consiliu, mai făceau parte acum și alți adversari ai lui Troțki: Voroșilov, Unșliht, Buhnov și chiar Budeonîi. Fusese, totuși, suprimat postul de specialist al comandantului șef (colonelul Kamenev, provenit din armata țaristă).

„Troica“ examinase și problema lui Sklianski, pentru a vedea ce e de făcut cu el. Stalin a propus, nu se știe de ce, ca acesta să fie trimis în misiune în America, în calitate de președinte al reprezentanței comerciale „Amtorg“. Acesta era un post foarte important. Încă nu se stabiliseră relații diplomatice cu America. Acolo exista doar această misiune comercială, care avea menirea de a se ocupa de schimburile bilaterale. În realitate, Amtorg suplinea și chiar îndeplinea și funcția de reprezentanță obișnuită, pe lîngă cea de reprezentantă comercială; baza pentru această activitate clandestină o constituiau Cominternul și D.P.S. Dar, și funcția comercială era foarte importantă. După războiul civil se acționase, și s-a reușit în mare măsură să fie restabilite transporturile feroviare, care fuseseră complet distruse ca urmare a achiziționării unor partide mari de locomotive din America, cu care ocazie s-a avansat și ideea înființării unei reprezentanțe comerciale, avîndu-l în frunte, la început pe Lomonosov; toate aceste achiziții deveniseră posibile grație sprijinului dat de grupul financiar evreiesc, favorabil revoluției sovietice. Acolo era nevoie de multă diplomație și pricepere în afaceri.

Sklianski a fost, așadar, numit și a și plecat în America. La scurt timp de la instalarea sa în post a sosit telegrama care anunța că Sklianski a fost victima unei întîmplări nefericite, mai exact fusese găsit înecat ca urmare a scufundării bărcii cu motor cu care ieșise la plimbare pe lac; m-a șocat atunci comunicarea asupra circumstanțelor cu totul incerte în care s-a produs acest „caz nefericit“; explicația oficială era că „a ieșit să se plimbe cu o ambarcațiune cu motor; după o vreme, văzînd că nu revine, cineva a fost trimis să facă cercetări,

găsind barca răsturnată, iar pe Sklianski înecat. Curios era că nu exista nici un martor al acestui accident.

Împreună cu Mehlis, ne-am dus imediat la Kanner, căruia i-am declarat: Grișa, tu l-ai înecat pe Șklianski. Kanner a încercat să se apere, fără convingere: „Evident, eu". Oriunde se întîmplă ceva grav, întotdeauna eu sînt vinovatul. Noi ne-am susținut punctul de vedere, dar Kanner se eschiva.

În cele din urmă, i-am spus; „Uite ce e, eu ca secretar al Biroului Politic trebuie să știu totul".

Kanner a răspuns: „Există, însă lucruri pe care e mai bine să nu le cunoști, chiar dacă ețși secretar al Biroului Politic".

Deși Kanner nu recunoștea niciodată nimic, eu, și Mehlis eram convinși că Sklianski fusese înecat din ordinul expres al lui Stalin și că acest „caz nefericit" era „opera" lui Kanner și Iagoda.

Făcusem cunoștință cu familia Sverdlov. Erau oameni extrem de interesanți. Bătrînul Sverdlov murise. El a trăit la Nijni Novgorod și fusese gravor. Era o fire de revoluționar; activitatea lui de gravor consta, în principal, în executarea a tot felul de stampile și sigilii false, cu ajutorul cărora revoluționarii ilegaliști își procurau sau își fabricau documente false. Atmosfera în această casă era, de asemenea, revoluționară. Fiul cel mai mare al lui Sverdlov, Zinovi, a traversat, la un moment dat o gravă criză psihică. În urma unor complicate stări sufletești, el a rupt orice legături atît cu cercurile revoluționare, cît și cu propria familie și cu iudaismul, în genere. Tatăl său s-a dezis de el și l-a dezavuat, blestemîndu-l în virtutea unui ritual evreiesc, de renegare. Zinovi a fost atunci înfiat de Maxim Gorki și a devenit Zinovi Peskov. Continuîndu-și, însă drumul pe care pășise, el s-a dezis și de cercul revoluționar al lui Gorki, plecînd în Franța și nimerind în Legiunea străină, care propovăduia completa despărțire de viața trecută. După o vreme, cînd a sosit vestea că Zinovi a pierdut o mînă în niște lupte purtate de Legiunea străină, bătrînul Sverdlov s-a tulburat rău de tot, cerînd explicații; „Care mînă?", aflînd că este vorba de mîna dreaptă, Sverdlov manifesta o bucurie fără margini, căci, potrivit ritualului evreiesc,

pentru afurisenie, cînd tatăl își blestema fiul, acesta trebuia să-i piardă tocmai mîna dreaptă.

Zinovi Peșkov a devenit cetățean francez, a continuat să servească în armată, unde a înaintat în grad, pînă la cel de general. El s-a rupt definitiv de familie. Cînd ajunsesem în Franța, vrînd să-i comunic noutăți despre cei doi frați și despre sora sa, care trăiau în Rusia el mi-a replicat că aceștia nu formau familia lui și că nici nu dorește să știe nimic despre ei.

Cel de-al doilea frate, Iakov intrase în partidul lui Lenin, fiind unul dintre membrii marcanți ai C.C. După revoluția din Octombrie, el devenise mîna dreaptă a lui Lenin, fiind președintele Sovietului Uniunii, adică în mod formal un fel de șef al Republicii sovietice. Principala sa activitate consta în organizarea și repartizarea cadrelor; el proceda la înlocuirea tuturor acelora care formau aparatul de partid, preocupîndu-se, îndeosebi de organizarea activității de repartizare propriu-zisă. A murit în martie 1919 de tuberculoză. Numele lui a fost atribuit capitalei Uralului, un oraș de un milion de locuitori. Chiar și după venirea la putere a lui Stalin, numele acestui oraș nu a fost schimbat, cu toate că Stalin avea motivele lui pentru care nu-l înghițea pe Sverdlov. S-ar putea ca Ekaterinburgul să continue să poarte numele lui Sverdloc tocmai pentru că în acest oraș din Ural fusese masacrată familia țaristă, în iulie 1918, iar răspunderea pentru această exterminare cădea, în parte în sarcina lui Iakov Sverdlov, șeful oficial al puterii sovietice; acesta, din împuternicirea lui Lenin a recurs la subterfugii ingenioase pentru a scăpa de răspunderea formală, notificînd puterii locale bolșevice că transferă în seama ei situația familiei țariste.

Al treilea frate, Veniamin Mihailovici nu avea nici cîtuși de mică înclinație spre activitate revoluționară, preferind să emigreze în America, unde devenise proprietarul unei mici bănci. Dar cînd a izbucnit revoluția bolșevică din Rusia, Iakov s-a și grăbit să-și recheme fratele. Imediat, Veniamin și-a lichidat banca și a venit la Petrograd. În acel moment, Lenin încă se mai afla sub dominația ideii, potrivit căreia „fiecare bucătar trebuie să se priceapă la conducerea statului", ținînd la aplica-

rea în practică a acestei concepţii... După cum se ştie, un oarecare Krîlenko, un „praporşcik" (sublocotenent în armata ţaristă — n.n.) fusese numit, în pofida faptului că era din familie burgheză, şeful comandamentului suprem, un matroz necunoscut şi semianalfabet a fost instalat în funcţia de director al băncii de stat, iar un mecanic-maşinist, Enşakov, puţin ştiutor de carte, devenise ministru al căilor ferate. Bietul Emşakov a făcut atîtea prostii în ministerul pe care îl conducea şi se încurcase atît de rău în treburi încît, după două-trei luni de ministeriat l-a implorat cu lacrimi în ochi pe Lenin să-l elibereze de această muncă, cu mult peste puterile lui. Atunci Iakov Sverdlov i-a propus lui Lenin candidatura fratelui său pentru acest post; Veniamin, tocmai revenise în ţară, iar pe deasupra era şi necomunist. Acesta nu l-a împiedicat să fie numit Comisar al poporului pentru transporturile feroviare. După un anumit timp, el s-a convins că, ocupînd acest post, nu poate face nici o afacere (în acest domeniu lucraseră anterior, fără să strălucească, Troţki şi Dzerjinski). Atunci, Veniamin a preferat să treacă în rîndul membrilor Prezidiului Consiliului Suprem al Economiei. În continuare, în cariera lui, Veniamin Mihailovici a evoluat destul de lent, de fapt înregistra un declin evident. Astfel, a făcut ce-a făcut şi a rămas tot în afara partidului; este de mirare, totuşi, că după moartea fratelui său nu s-a prăbuşit de tot. În acei ani (1923—1924—1925) încă mai era membru al Consiliului menţionat, conducînd şi activitatea unei secţii tehnico-ştiinţifice.

Cu puţin timp înainte de război, în teatrul din Moscova şi-a făcut apariţia o foarte tînără actriţă extrem de talentată de vreo 17 ani şi se numea Vera Alexandrovna Deleovskaia. Era de o frumuseţe rară.

Neavînd prea multă experienţă în teatru, ei nu i se încredinţau roluri mari; Vera avea o pasiune absolută pentru teatru, se dăruia total acestei arte, trăia numai pentru teatru. Pe atunci, în Moscova, pe lîngă teatrul Cehov exista şi teatrul Gorki. În jurul acestuia din urmă se învîrtea mai tot timpul acel public revoluţionar, un public de excepţie. La un moment dat, unul dintre tovarăşii de teatru ai Verei i-a cerut tinerei actriţe, fără

experiență încă în aprecierea gradului de risc la care se putea expune în anumite situații, să-i facă un serviciu, mai exact să-i ascundă un text literar cu conținut revoluționar. Ar fi fost neplăcut să refuze; de altfel, nici nu pricepea mai nimic din întreaga situație. A procedat într-un mod cu totul inabil, astfel încît poliția a descoperit deîndată tăinuirea textului; actrița a fost arestată și deportată. Se știe că poliția țaristă, trimițîndu-i pe revoluționari în surghiun le asigurau acestora o simbrie permanentă, plata hranei, locuință și ceva cheltuieli de buzunar; revoluționarilor nu le rămînea altceva de făcut decît să-și continue activitatea. La drept vorbind, aceștia trăiau în libertate relativă, evident sub controlul poliției; nimeni nu era împiedicat să plece din surghiun, părăsirea locului fiind foarte simplă; numai că, în acest caz, surghiuniții intrau într-o postură ilegală, ceea ce conducea la anumite inconveniente (nu am înțeles, însă niciodată cum se face că în cazul cînd erau depistați și arestați din nou, fugarii erau trimiși din nou în surghiun, fără a li se mări durata deportării). Iar poliția țaristă împingea destul de departe grija față de surghiuniți, în sensul că aceștia erau grupați după apartenența la partidele politice din care făceau parte; menșevicii erau dirijați într-un anume loc, bolșevicii se grupau în altă parte etc. Această situație de excepție i-a ajutat pe cei deportați să ducă laolaltă o viață de partid, petrecîndu-și timpul în ședințe și în discuții despre programe de acțiune, despre tactică, scriind articole pentru presa de partid și analizîndu-le după aceea la apariție.

În locul unde fusese deportată Vera Aleksandrovna erau grupați bolșevici de vază între care și trei membri ai C.C. al partidului: Spandarian, Stalin și Iakov Sverdlov. Atît Stalin, cît și Sverdlov se îndrăgostiseră de tînăra și frumoasa actriță, făcîndu-i o curte asiduă. Vera Aleksandrovna îl respingea fără menajamente pe sumbrul, antipaticul și necivilizatul Stalin, preferîndu-l pe Sverdlov — un om cult, de formație europeană.

La întoarcerea din surghiun, Iakov Sverdlov a revenit în sînul familiei (era căsătorit cu Klaudia Novgorodteva și avea un fiu — pe Andrei); el a preluat și o nouă și înaltă funcție de stat, iar Vera Aleksandrovna a

redevenit, cum se spune celibatară. În cele din urmă Vera s-a căsătorit cu Veniamin Sverdlov. Viața lor conjugală continua și în momentul cînd am cunoscut familia Sverdlov.

Cel de-al patrulea băiat, Gherman Mihailovici, era, de fapt un frate vitreg; după moartea primei soții, bătrînul Sverdlov s-a recăsătorit cu o rusoaică veritabilă, iar Gherman era fiul lor. Acesta era și cel mai tînăr membru al familiei (în 1923 împlinise 19 ani), el neluînd parte la revoluție. Gherman făcea parte din Comsomol, se remarca printr-o inteligență fenomenală și se dovedea un copil ingenios. Aveam cu patru ani mai mult decît el. S-a apropiat foarte mult de mine, mă vizita în permanență și devenisem prieteni buni. Dar Gherman nu a înțeles evoluția mea interioară, starea mea sufletească, faptul că deveneam treptat anticomunist. De altfel, vorbeam amîndoi despre toate cele, cu excepția subiectelor de natură politică.

Gherman mai avea o soră, care s-a căsătorit cu bogătașul Averbach și trăiau undeva în sudul Rusiei. Soții Averbach aveau doi copii — un băiat și o fată. Fiul, Leopold era un tînăr foarte dezghețat, dar și foarte insolent. El și-a dezvăluit intenția de a conduce literatura rusă și, totodată, de a introduce un control cekist rigid în activitatea cercurilor literare. În acest sens, el se bizuia, în principal pe relațiile de familie — în sensul că sora lui, Ida era măritată cu arhicunoscutul Henrich Iagoda, conducătorul Direcției Politice Speciale.

În evoluția carierei sale, Iagoda fusese ajutat efectiv de familia Sverdlovilor, față de care avea acum obligații. Fapt este că Iagoda nu fusese niciodată farmacist, cum reieșea din zvonurile răspîndite pe atunci, de către el însuși; lucrase o vreme în postura de calfă în atelierul de gravură al bătrînului Sverdlov. Ce e drept, după o oarecare perioadă de muncă, Iagoda a hotărît că venise vremea să lucreze pe cont propriu. A furat întregul set de instrumente din atelier și a dispărut cu ele, fiind foarte sigur, de altfel că bătrînul gravor Sverdlov nu va reclama furtul la poliție, pentru a nu se expune și a fi obligat să dea la iveală activitatea sa clandestină. Dar Iagoda nu a reușit nicidecum să deschidă propriul ate-

lier, astfel că după cîtăva vreme a revenit la Sverdlov spășit. Bătrînul l-a iertat, reprimindu-l la lucru. Iată însă că după un timp lui Iagoda i s-a făcut din nou dor de ducă. Fidel și constant în ideea de a se descurca pe cont propriu a furat iarăși toate instrumentele și a sbughit-o. Toate acestea au fost date uitării după revoluție, cînd Iagoda a fost captivat de Ida, nepoata șefului statului, iar acesta l-a sprijinit efectiv în carieră. În felul acesta, Iagoda a căpătat acces în cercurile de la Kremlin...

Referindu-mă la Sverdlovi — trebuie să adaug că Veniamin a murit în 1937, Leopold Averbach — a fost executat în 1938, iar Iagoda, de asemenea, în 1938; soarta Verei Aleksandrovna mi-a rămas necunoscută. Despre Gherman voi mai spune cîte ceva.

Poziția mea de secretar al Biroului Politic (pe lîngă cea de secretar al lui Stalin — n.n.) se consolida rapid. La început, Zinoviev și Kamenev mă priveau cu o oarecare neîncredere: „este omul lui Stalin", își spuneau. Dar la scurt timp, ei au ajuns la concluzia că ocupam acest post nu datorită bunăvoinței lui Stalin, ci tocmai pentru că aveam calitățile cerute. În primele trei-patru săptămîni ale activității mele la Biroul Politic continuam să mă ocup de partea tehnică a ședințelor, unde Lenin, iar mai pe urmă Kamenev, formulau hotărîrile Biroului Politic și le dictau secretarei Gliasser, care le dactilografia. Curînd, am decis să reeditez experiența dobîndită în perioada cînd lucram cu Molotov și Biroul Organizatoric și cînd preluam formularea hotărîrilor, în majoritatea lor. Este adevărat că atunci făceam acest lucru pentru ca Molotov să cîștige timp, precum și pentru a-l ajuta în privința sintetizării esenței deciziilor, întrucît el le formula încet și cu dificultate. Kamenev era remarcabil ca președinte al reuniunilor Biroului Politic, în sensul că reușea să formuleze rapid și precis concluziile asupra problematicii dezbătute, ceea ce permitea să se cîștige timp, dîndu-i ocazia să-și impună opiniile. I-am spus fără înconjur: „Nu-i nevoie să mi se dicteze de fiecare dată hotărîrile, le-aș putea formula și singur, în spiritul deciziilor luate, întrucît mă pregătesc serios pentru toate ședințele și cunosc pînă la nuanțe propunerile departa-

mentelor, știu cît sînt de importante, iar în plus cunosc și întreg istoricul problemelor". Kamenev s-a uitat cu surprindere la mine; n-a spus nimic, dar privirea lui mă mustra: „Tinere, se pare că îți îngădui cam prea multe". N-a catadicsit să-mi adreseze nici o vorbă.

În ședința următoare a Biroului Politic se examinau aspecte economice complicate, asupra cărora nu putuseră să cadă de acord nici unul din organismele centrale-economice, de planificare și financiare. Kamenev a pus capăt disputei, declarînd; „După cîte observ, Biroul Politic înclină să adopte punctul de vedere exprimat de Rîkov. Punem la vot".

Într-adevăr, rezultatul votului a confirmat poziția lui Rîkov. Kamenev mi-a aruncat o privire rapidă, semnificativă, spunînd; „Bine. Mergem mai departe" — și a trecut la punctul următor de pe ordinea de zi. Susținusem un examen dificil. Am redactat o hotărîre amplă, completă pe care am înscris-o pe fișe cartonate; ca de obicei, am depus fișa, în dublu exemplar pe biroul de lucru al lui Stalin. Acesta a citit textul, n-a spus o vorbă și l-a trimis lui Kamenev; lecturîndu-l cu mare atenție, Kamenev mi l-a restituit imediat, fără a face vreo modificare. Mi-a făcut, în schimb semn cu ochiul, ceea ce trebuie să fi însemnat un fel de „bravo!". Din acel moment, a intrat în obișnuință acea politică nouă, propusă de mine. În felul acesta Biroul Politic cîștiga timp prețios, nu se mai risipeau ore întregi cu formulările... Astfel, am făcut la momentul oportun încă un pas în ascensiunea mea în cadrul aparatului de partid. La o ședință a troicii, am lansat încă o inițiativă, spunînd: „Dumneavoastră adoptați, la Biroul Politic foarte multe hotărîri bune, dar evident, nu întotdeauna cunoașteți în ce măsură se îndeplinesc aceste hotărîri; or, adeseori ele nu se aduc la îndeplinire. Desigur, ar fi nerațional să se creeze un aparat suplimentar pentru controlul executării hotărîrilor, întrucît în activitatea Biroului Politic totul este absolut secret și nu trebuie lărgit cercul persoanelor care cunosc toate acesle secrete. Există, totuși un mijloc mai simplu pentru a exercita acest control, deși în liniile sale generale respectivul control asupra ansamblului problemelor revine analizelor făcute de Biroul

Politic-Personal, cunosc foarte bine şi spiritul şi litera hătărîrilor Biroului Politic, deoarece le-am transcris, iar adeseori chiar le-am formulat. Încredinţaţi-mi mie misiunea de a efectua controlul operativ asupra aplicării hotărîrilor Biroului Politic şi avînd acest mandat, mă voi adresa conducătorilor de departamente pentru a primi informaţiile edificatoare; acest control nu trebuie însă considerat decît ca o modalitate de a reaminti permanent conducătorilor de departamente că ochiul Biroului Politic este mereu deschis şi urmăreşte sistematic îndeplinirea hotărîrilor, iar aceasta nu se poate să nu aibă o influenţă pozitivă."

Kamenev şi Zinoviev au găsit logică această propunere şi au precizat că o acceptă pe loc. Stalin, în schimb păstra tăcerea; el ştia prea bine că propunerea mergea pe linia întăririi puterii sale; iar dacă secretarul său urma să controleze activitatea tuturor miniştrilor şi membrilor comitetului central, aceasta îi sporea prestanţa. S-a uitat la mine cu aceeaşi privire scrutătoare, după care a exclamat: „Ei, se pare că vei ajunge departe".

Controlul asupra îndeplinirii hotărîrilor Biroului Politic se exercită după o mai veche experienţă; pregătisem mai multe caiete; în partea stîngă — erau lipite segmente din textele hotărîrilor Biroului Politic, iar în dreapta rezervasem loc pentru însemnări asupra rezultatelor controlului. Făceam operaţiunile de control din proprie iniţiativă şi nu dădeam socoteală nimănui cînd şi cum procedam în această acţiune. Ridicam receptorul (la telefonul din sistemul de legături speciale) şi sunam pe conducătorul departamentului, împuternicit cu executarea hotărîrilor. „Tovarăşe Lunacearski, vă vorbeşte Bajanov; la data ..., Biroul Politic a adoptat hotărîrea cu privire la ...; spuneţi-mi, vă rog, ce aţi făcut dumneavoastră pentru îndeplinirea acestei hotărîri?" Iar tovarăşul Lunacearski răspundea, ca un şcolar ce şi cum a făcut. Din cauza specificului sistemului sovietic, al neglijenţei generale şi harababurii care domneau, doar o mică parte a hotărîrilor erau realizate. Tovarăşul Lunacearski se străduia să fie cît mai convingător cu putinţă, explicîndu-mi că, deşi s-a realizat puţin, nici el şi nici

departamentul său nu au vreo vină în această privință, invocînd diferite cauze obiective.

Aceste controale mă plasau într-o postură cu totul deosebită: devenisem un fel de sperietoare pentru toți, chiar și pentru unii membri din vîrful piramidei bolșevice. În fond, aveam de-a face cu un exemplu clasic de forță. Cînd consideram satisfăcătoare explicațiile primite încetam controlul. Cînd le socoteam insuficiente comunicam situația membrilor „troicii". Esența chestiunii nu consta în faptul că pe baza raportului meu s-ar fi grăbit schimbarea celor vinovați de neîndeplinirea hotărîrilor; se știe doar, că numirile, ca și înlocuirile se operau, în primul rînd în condițiile luptei pentru putere și ca rezultat al intrigilor de culise; dar dacă, totuși exista intenția de a se descotorosi de cineva și a-l demite din înalte funcții, atunci un astfel de pretext era cum nu se putea mai bine venit, și, bineînțeles, cu mult mai convenabil decît orice alt raport prezentat de vreun secretar al Biroului Politic, întrucît comunicările mele conțineau fapte și indicii că înalții demnitari nu au respectat în mod sistematic hotărîrile Biroului Politic.

Fiind tînăr îmi găsisem ocupații suplimentare, într-o sferă de larg interes. Pe cînd eram încă secretar al Biroului Organizatoric, participasem la adoptarea structurii și aprobarea componenței conducerii Consiliului Superior pentru cultură fizică și sport, precum și la stabilirea unor orientări generale pentru activitatea acestei instituții. M-a șocat atunci absurditatea dezvăluită în activitatea respectivului departament, dar în ceea ce mă privește nu reprezentam încă piesa cea mai puternică pentru a formula criticile meritate în legătură cu neajunsurile observate.

Cultura fizică era înțeleasă ca ceva folositor sănătății oamenilor, ca o obligație a maselor de cetățeni de a practica exercițiile fizice; ca o mișcare colectivă pentru sănătate. Se făceau încercări pentru introducerea acestei mișcări în cluburi, istovindu-i pe participanții cu diferitele exerciții colective. Bineînțeles, că asemenea modalități de acțiune nu trezeau nici cel mai mic interes și erau privite ca ceva încă și mai plicticos decît conferințele pentru alfabetizarea politică, de care abia reușeai să scapi. Sportul, care, după unii teoreticieni reprezenta o „cultură fi-

zică", era privit ca o rămășiță a culturii burgheze, de natură să dezvolte individualismul și, în consecință principiile dăunătoare culturii proletare a colectivismului. Din cauză că domeniul culturii fizice era atît de anost, Consiliul superior de conducere ducea o existență de azi pe mîine.

În calitate de secretar al Biroului Politic m-am adresat lui Stalin, spunîndu-i că domeniul culturii fizice este considerat de către organele de resort drept o bagatelă, nefiind cu nimic stimulat interesul muncitorilor față de sport; după opinia mea, se impunea trecerea la practicarea disciplinelor sportive, la organizarea de competiții, la stimularea maselor în acest sens. „Numiți-mă pe mine reprezentantul comitetului central în consiliul de conducere pentru cultura fizică și sport și voi determina cotitura necesară, promovînd acolo linia C.C.", i-am cerut lui Stalin. Și-a dat asentimentul imediat; el se și obișnuise să fie întotdeauna de acord cu mine în probleme care nu prezentau pentru dînsul nici un interes.

Consiliul Superior pentru cultură fizică și sport era alcătuit din reprezentanți proveniți din numeroase departamente. Iagoda era și el membru al Consiliului, ca reprezentant al Direcției Politice Speciale. Activitatea propriu-zisă a acestui organism trebuia condusă de un colectiv, compus din cinci persoane; președintele, care era Comisarul poporului pentru sănătate, Semașko, vicepreședintele — acesta reprezenta Departamentul Armatei; precum și trei membri ai Prezidiului, între care și subsemnatul, ca reprezentant al C.C. al partidului, ceilalți doi fiind din partea Comsomolului și a Consiliului central al sindicatelor.

A fost convocată o ședință a Consiliului de conducere, unde am prezentat un raport asupra necesității dezvoltării sportului și cointeresarea maselor de cetățeni pentru a practica diferite discipline sportive. Pentru început se impunea reconstruirea obiectivelor distruse de revoluție, ca și refacerea vechilor organizații sportive dizolvate, prin readucerea în cadrul acestora a sportivilor dispersați, în vederea folosirii lor ca instructori și animatori ai activității sportive. Pasul următor se referea la atragerea în masă a muncitorilor în mișcarea sportivă.

În replică la raport, a intervenit Iagoda. Pînă la revoluție, susținea el, doar reprezentanții clasei burgheze, în principal se ocupau de sport; organizațiile sportive au fost și vor fi niște locuri unde se adună contrarevoluționarii; a le oferi acum posibilitatea să se grupeze, să se unească prin asemenea preocupări, reprezenta după Iagoda, un mare pericol. De altfel, orice gen de sport este îndreptat împotriva principiilor colectivismului...

Am primit punctul de vedere exprimat de Iagoda, ca pe un afront arătînd că noua orientare pe care o imprimă comitetul central acestei activități are în vedere principiul competiției, fără de care nu poate fi trezit interesul oamenilor muncii în practicarea sportului, nu pot fi atrași tinerii. În ceea ce-i privește pe vechii sportivi, opțiunile lor politice nu interesează în cazul de față; în fotbal sau în probele de alergări la 100 metri nu are ce căuta revoluția. În afară de aceasta, politica partidului a fost mereu îndreptată în direcția folosirii specialiștilor, a inginerilor și specialiștilor în domeniul tehnicii; majortatea acestor specialiști au provenit din clasa burgheză, astfel încît ei sînt folosiți intens în economia națională; chiar și Armata Roșie a putut fi creată și a biruit grație atragerii în rîndurile sale a vechilor ofițeri țariști, care, departe de a fi politicieni, erau mai curînd dușmani ai revoluției.

Consiliul și-a însușit punctul meu de vedere care coincidea cu orientarea Comitetului central. Cînd Iagoda a încercat din nou să repete aserțiunea, potrivit căreia cluburile sportive sînt și vor fi niște cuiburi de contrarevoluționari și că activitatea lor trebuie urmărită cu vigilență, Samașko l-a întrerupt: „Asta-i treaba Departamentului Dvs., pe noi nu ne privește".

Treburile au demarat rapid, cluburile sportive s-au consolidat, îndeosebi tineretul participa cu entuziasm la mișcarea sportivă. În vara anului 1924 a fost organizată prima Olimpiadă unională de atletism, care a avut un mare succes. Pot spune că am fost principalul animator al competiției, ocupîndu-mă îndeaproape de organizarea ei. DPS, în schimb ne-a pricinuit multe greutăți; pentru DPS toți veteranii mișcării sportive nu erau altceva decît dușmani. A trebuit să dăm mari bătălii cu acest departament. Curînd au început să facă sport și unii dintre membrii con-

ducerii superioare bolșevice. Desigur, nu putea fi vorba de Stalin sau de Molotov, pe ei sportul nu i-a interesat niciodată. Kaganovici, însă practica schiul, iar Sokolnikov, care era pe atunci șef la finanțe, precum și Reinhold — șeful Direcției bugetare din Comisariatul poporului pentru finanțe, disputau, adesea partide de tenis; la unele dintre aceste partide participa și soția lui Sokolnikov, Galina Serebriakova. Sokolnikov va fi împușcat în 1941 în închisoarea Orlovskaia, Reinhold — fusese executat ceva mai înainte, în perioada 1936—1937, iar Galina Serebriakova — a fost deportată într-un lagăr de concentrare sovietic, de unde a revenit după o lungă ședere, abia după moartea lui Stalin; șocată, probabil, de grozăviile trăite acolo, ea a scris o carte care nu s-a bucurat de succes.

TESTAMENTUL LUI LENIN

Se apropia Congresul al XIII-lea al partidului. Cu cîteva zile înainte de deschidere, conform celor prestabilite, Krupskaia a despecetluit pachetul lăsat de Lenin cu limbă de moarte și a expediat „bomba leninistă“ — „Testamentul“ lăsat Comitetului Central. Cînd Mehlis i-a comunicat lui Stalin conținutul scrisorii leniniste (în care Lenin recomanda ca Stalin să fie demis), Stalin a înjurat-o crunt pe Krupskaia, folosind cele mai triviale cuvinte. El l-a grăbit să țină sfat cu Zinoviev și Kamenev.

În acel moment, Stalin avea încă mare nevoie de „troică“, întîi de toate pentru că își propusese să dea lovitura de grație lui Troțki. Deocamdată, se brodise ca tocmai alianța cu Zinoviev și Kamenev să fie colacul de salvare pentru Stalin. Desigur, în prealabil, troica ajunsese la înțelegere ca raportul politic al C.C. la congres să fie prezentat de Zinoviev. Rămăsese în suspensie chestiunea legată de postul de lider al partidului; pentru a sublinia ponderea și semnificația deciziei, aceeași troică hotărîse ca cel de-al XIV-lea congres să fie convocat în

chiar fieful zinovievist — orașul Leningrad (ulterior, această hotărîre a devenit caducă, dat fiind faptul că troica se destrămase). Acum, însă, ținînd seama de Testamentul lui Lenin, obiectivul principal era înțelegerea dintre Zinoviev și Kamenev privind menținerea lui Stalin ca secretar general al C.C. al partidului. Cu o naivitate de neînțeles, Zinoviev și Kamenev, considerînd că testamentul lui Lenin a diminuat vizibil autoritatea secretarului general în partid au decis să-l scoată din impas. În ajunul congresului, la 21 mai 1924 a fost convocată o plenară extraordinară a C.C. avînd ca punct de ordine de zi examinarea „Testamentului lui Lenin".

Plenara s-a desfășurat într-o mică sală de ședințe. Pe estrada modestă și joasă, la masa prezidiului se aflau Kamenev și Zinoviev. Alături era instalată o altă măsuță, la care mă așezasem eu avînd ca de obicei răspunderea secretariatului. Membrii comitetului central au luat loc pe scaunele din sală, iar personalitățile pe estradă. Troțki ședea în rîndul al treilea, la extremitatea unui culoar de trecere, alături de el aflîndu-se Piatakov și Radek. Stalin ocupase locul din stînga de la masa personalităților, de pe estradă, plasîndu-se înspre fereastră și masa prezidiului, astfel că membrii C.C. nu puteau să-i observe prea bine chipul; în schimb eu, l-am putut urmări atent pe toată durata plenarei.

Kamenev a deschis ședința, dînd citire scrisorii lui Lenin. În sală domnea o tăcere mormîntală. Chipul lui Stalin devenise sumbru, încruntat. Conform scenariului, dinainte stabilit, a luat cuvîntul Zinoviev.

„Tovarăși, dumneavoastră cunoașteți cu toții dorința lăsată nouă de Ilici, cu limbă de moarte, fiecare cuvînt al lui Lenin fiind pentru noi lege. Am jurat nu odată să îndeplinim cu sfințenie ceea ce Ilici ne-a lăsat la despărțirea de noi. Iar dumneavoastră știți prea bine că am onorat aceste jurăminte. Există, însă un punct asupra căruia sîntem fericiți să constatăm că temerile lui Ilici nu s-au confirmat. Am fost cu toții martorii activității noastre comune din ultimele luni și, la fel ca și mine, ați putut remarca, spre satisfacția generală că nu s-a produs lucrul de care Ilici se temea cel mai mult. Vor-

besc despre secretarul nostru general și despre teama apariției unui eventual pericol de sciziune în C.C."

În realitate, această afirmație era o minciună sfruntată. Membrii C.C. cunoșteau foarte bine că sciziunea era prezentă în comitetul central, însă tăceau mîlc. Zinoviev a propus atunci realegerea lui Stalin ca secretar general al C.C. Nici Troțki n-a scos o vorbă, schițînd, ce e drept, cu o mimică energică un gest de dispreț total față de întreaga comedie.

La rîndul său, Kamenev i-a convins pe membrii comitetului central că este bine ca Stalin să rămînă mai departe secretar general. Stalin continua, în tot acest timp să privească pe fereastră, strîngînd din dinți, cu fața încruntată. Atunci i se hotăra soarta.

Întrucît nimeni n-a mai cerut cuvîntul, Kamenev a propus să se voteze propunerea avansată. „Cine este pentru rămînerea tovarășului Stalin în funcție de secretar general al C.C.? Cine este împotrivă? Cine se abține?" S-a votat prin simpla ridicare de mîini. Am mers pe fiecare rînd și am numărat voturile, comunicîndu-i lui Kamenev rezultatul general. Majoritatea a votat pentru rămînerea lui Stalin în funcție; împotrivă a votat un grup nu prea numeros apropiați lui Troțki; au existat și unele abțineri. Nu am reținut cine anume s-a abținut de la vot.

Zinoviev și Kamenev au avut astfel cîștig de cauză. În acest timp nu aveau cum să știe că prin acea reușită își asigurau un glonț în ceafă!

După numai un an și jumătate Stalin i-a îndepărtat pe Kamenev și Zinoviev de la putere, acesta din urmă, amintindu-i lui Stalin de acea plenară extraordinară a C.C. și de modul în care au reușit amîndoi să-l salveze de la căderea în neantul politic i-a spus cu amărăciune: „Oare, tovarășul Stalin nu știe ce este aceea recunoștință?"

Tovarășul Stalin și-a scos tacticos pipa din colțul gurii și a catadicsit să răspundă: „Cum să nu, știu, și știu chiar foarte bine, este un fel de „boală cîinească."

Stalin a rămas, așadar secretar general. În plus, plenara C.C. a decis ca „Testamentul lui Lenin" să nu fie citit în plenul congresului și nici să nu se comunice textul integral delegațiilor, ci să se dea împuterniciri conducătorilor acestora de a face cunoscut, în liniile cele mai ge-

nerale respectivul text, dar numai pentru membrii delegațiilor, într-un cadru intern. Această hotărîre a fost redactată într-un stil atît de încîlcit, încît a permis șefilor de delegații să povestească doar esența scrisorii lui Lenin și conținutul deciziilor plenarei, fără ca membrii delegațiilor să poată cunoaște textul autentic...

În cartea despre Stalin, pe care Troțki a scris-o în ultimele luni ale vieții sale, după ce descrie modul în care s-a desfășurat plenara C.C., în care s-a dat citire „Testamentului", adaugă: „În realitate, „Testamentul" nu numai că nu a reușit să pună capăt luptei interne, așa cum dorise Lenin, ci s-a intensificat. Stalin nu se mai putea îndoi că dacă Lenin și-ar fi reluat activitatea ar fi însemnat decesul politic al secretarului general".

Raportul politic al C.C. la Congresul al XIII-lea care a avut loc între 23—31 mai 1924 a fost prezentat de Zinoviev. Cu cîteva zile înainte de congres, Zinoviev m-a rugat să-i pregătesc o analiză a activității Biroului Politic pe anii precedenți. Am făcut această analiză răsfoind miile de hotărîri și am formulat unele concluzii. Zinoviev a folosit masiv datele furnizate, citînd în trei locuri numele meu.

În cariera mea atinsesem un punct forte. Dacă în primele zile ale activității mele cu Stalin mergeam la el după directive, destul de frecvent, curînd aceste demersuri erau zadarnice. Pe Stalin nu-l interesa nimic din toate astea. „Și cum credeți dumneavoastră că trebuie procedat" — mă chestiona, de obicei Stalin.

După ce îi spuneam ce și cum gîndesc, conchide: „Păi vedeți că știți; așa să și faceți".

Mă obișnuisem de-acum cu această manieră de lucru, constatînd că puteam evita foarte ușor asemenea iritări inutile; drept care am început să lansez cele mai diferite inițiative. Aceasta cu atît mai mult cu cît conducătorii de departamente, toți membrii guvernului, erau nevoiți ca în rezolvarea unor sarcini, să apeleze la Stalin sau la Biroul Politic. După puțină vreme, ei s-au împăcat cu ideea că se adresau în mod inutil lui Stalin. Am mai spus: pe el nu-l interesau toate aceste treburi de stat; de fapt, nici nu le înțelegea prea bine, dar nici nu-l preocupau; se mulțumea să dea, pur și simplu, niște răspun-

suri formale. Dacă era întrebat în ce stadiu se află rezolvarea unei anumite probleme răspundea cu indiferență: „De ce mai întrebați; aduceți problema în dezbaterea Biroului Politic."

Exercitînd controlul asupra îndeplinirii hotărîrilor Biroului Politic mă aflam permanent în contact cu toți șefii de departamente. Cu această ocazie, i-am obișnuit cu ideea că există un secretar al Biroului Politic, care este la curent cu toate afacerile lor și că este cu mult mai profitabil pentru ei să i se adreseze acestuia, întrucît de la el pot obține și informații utile referitoare la stadiul în care se găsește o problemă sau alta, care sînt aprecierile și tendințele în domeniile respective și de care aspecte anume e mai bine să te ocupi la momentul respectiv. Cu trecerea timpului, ajunsesem pînă acolo încît rezolvam, în esență multe sarcini pe care trebuia de fapt să le soluționeze Stalin; indicam conducătorilor de departamente care sînt aspectele insuficient de bine coordonate cu celelalte departamente și care sînt cele mai urgente, pentru a evita situația neplăcută legată de aducerea lor în dezbaterea Biroului Politic. Le spuneam că trebuie acționat într-un anumit mod și nu altfel, cu alte cuvinte dădeam recomandări demne de luat în seamă, economisind timp și muncă, iar aceasta nu numai de formă, ci în sensul în care evoluau diferitele treburi de stat. În aceste condiții, conducătorii de departamente mi se adresau din ce în ce mai frecvent. Așa stînd lucrurile, mi-am dat seama că îmi depășisem cu mult atribuțiile, rezolvînd ceea ce intra în componența secretarului general al C.C. M-am dus la Stalin și i-am spus că mi se pare că mersesem deja prea departe în această privință, asumîndu-mi exercitarea unor atribuții care țineau esențialmente de activitatea sa. La această remarcă, Stalin mi-a răspuns: „tocmai de aceea a și fost creată, după concepția lui Lenin, instituția secretariatului pentru a-i degreva pe secretarii C.C. de chestiunile secundare și a le da astfel posibilitatea să-se concentreze, în activitatea lor asupra rezolvării sarcinilor principale. I-am replicat că răspunderile ce-mi reveneau nu erau minore, dimpotrivă prezentau o foarte mare însemnătate. Știam, desigur, că pentru Stalin îndatoririle pe linie de stat nu'i se păreau a fi prea

importante, pentru el esențială rămînea lupta pentru putere, intrigile, ascultarea convorbirilor colaboratorilor și adversarilor săi. Mi-a răspuns atunci în maniera sa: „Foarte bine faci, continuă tot așa!".

Grație acestor evoluții, cariera mea avea să marcheze dimensiuni neobișnuite (nu trebuie uitat că aveam numai 24 de ani). Ca un corolar al tuturor întîmplărilor, Zinoviev și Kamenev și-au amintit de inițiativa lui Lenin, care le spusese membrilor Biroului Politic: „Noi, tovarăși avem cincizeci de ani, iar dumneavoastră, tovarăși, patruzeci; se impune să pregătim schimbul de mîine al conducerii, format din oameni de treizeci și de douăzeci de ani". La timpul respectiv, fuseseră aleși doi membri ai conducerii care aveau treizeci de ani; Kaganovici și Mihailov. Acum Zinoviev și Kamenev considerau că venise timpul să fie desemnați și doi tineri de douăzeci de ani. S-a nimerit ca cei doi să fie Lazar Sațkin și subsemnatul. Nouă, firește nu ni s-a spus nimic oficial, dar datorită atitudinii binevoitoare a secretarului lui Zinoviev, Sațkin a fost pus la curent cu noutatea, iar eu am aflat despre intenția privind depunerea candidaturii de la secretarii lui Kamenev-Muziki și Babahan. Faptul că Zinoviev mă evidențiase în raportul prezentat la congres, deci în cel mai important document al anului, căpăta o semnificație precisă.

Sațkin era un tînăr foarte inteligent, cult și capabil; el provenea dintr-o familie de evrei scăpătați. În situația dată, găsise că este nimerit să vină la Comsomol, numărîndu-se printre fondatorii și organizatorii acestuia. Inițial, el a îndeplinit funcția de prim-secretar al C.C. al comsomolului; ulterior însă, ghidîndu-se după experiența lui Lenin, care nu conducea nemijlocit partidul, Sațkin conducea din culise activitățile comsomoliste, dirijînd astfel, neîntrerupt, vreme de mulți ani organizația de tineret prin intermediul locotenentului său, Tarhanov. Sațkin făcea parte efectiv din Biroul C.C. al comsomolului, dar în fruntea acestuia se aflau, în mod formal secretarii C.C., pe care Sațkin îi recruta din rîndul comsomoliștilor care nu prea străluceau. În anul 1924 datorită depășirii vîrstei ieșise din comsomol și fusese trimis la un curs de pregătire din cadrul Institutului pen-

tru perfecţionarea cadrelor. În anii epurării „ejoviste" din 1937—1938 Saţkin a fost executat.

Intrînd în comitetul central, m-am apropiat şi mai mult de sursele principale de informaţii; am căpătat astfel răspunsuri precise şi complete la toate acele aspecte asupra cărora nu mă putusem dumiri anterior ca simplu membru de partid. Încă din perioada cînd lucram la Biroul Organizatoric mă pusesem la curent cu evenimentele, cunoşteam multe despre faptul că exista un grup distinct al activului de partid, în frunte cu Stalin, Molotov şi Kaganovici, care desfăşura o activitate energică şi sistematică pentru repartizarea oamenilor în vederea acaparării organelor centrale de partid şi, prin aceasta şi a puterii; dar aceasta era numai o faţă a problemei, a luptei pentru putere. În ceea ce mă priveşte, aveam nevoie să obţin şi un răspuns: toate acestea se fac în scopul asigurării bunăstării poporului?

Ca secretar al Biroului Politic aveam posibilitatea să capăt răspunsul necesar. Întrebarea care se punea era următoarea: pentru ce şi cum au acţionat şi acţionează aceşti cîţiva oameni, cocoţaţi în conducere şi care ieri înfăptuiseră revoluţia, pentru a o continua astăzi? Pe parcursul anilor, urmărisem cu mare atenţie motivaţiile pe care le puneau la baza activităţii lor, ţelurile proclamate şi metodele folosite pentru atingerea lor. Două erau grupările angajate în lupta pentru putere: prima — formată din Zinoviev şi Kamenev, cea de-a doua — alcătuită din Stalin şi Molotov. Pentru fiecare grupare comunismul era o cale în vederea atingerii scopului urmărit. Justificîndu-şi metoda de cucerire a puterii, componenţii celor două grupări îşi justificau pe de-a întregul şi permanentizarea metodei de guvernare. Zinoviev şi Kamenev urmăreau foloasele practice ale puterii; în fond, ei nu inventau nimic nou, se străduiau, pur şi simplu să urmeze metodele leniniste. Stalin şi Molotov, în schimb, plasîndu-se în fruntea aparatului de partid, acaparau puterea metodic, puţin cîte puţin; în accepţiunea vorbirii actuale gruparea birocraţilor de partid renăştea, iar partidul degenera. Pentru ambele grupări, care reprezentau prezentul şi viitorul partidului şi al puterii bunăstării poporului, nu se punea în nici un fel; de altfel, le era şi

neconvenabil să-şi pună un asemenea scop. Urmărindu-i cum acţionează în activitate cotidiană sînt nevoit să conchid spunînd cu amărăciune că bunăstarea poporului se situa pe ultimul plan al preocupărilor membrilor celor două grupări. Comunismul era pentru ele o metodă convenabilă, la care nu aveau de gînd să renunţe vreodată.

Am decis să verific ceva mai aprofundat poziţia acestor oameni faţă de marxism. Oficial, nu se putea concepe că faţă de această doctrină ar exista vreo îndoială; singurul lucru îngăduit era doar „interpretarea", dar şi aceasta în sensul cît mai ortodox cu putinţă.

Am fost adeseori invitat acasă la Sokolnikov. În trecut, Grigori Iakovlevici (adevăratul său nume de familie era Brilliant) practicase avocatura. El aparţinea de grupul Zinoviev—Kamenev şi se afirmase unul dintre cei mai talentaţi şi străluciţi conducători bolşevici. Îndeplinea în condiţii perfecte orice misiune i se încredinţa. În războiul civil, comandase cu succes o armată. După perioada NEP-ului, a asigurat, în calitate de comisar al poporului pentru finanţe, reuşita reformei monetare întărind rubla şi făcînd ordine în haosul gospodăriei monetare. La congresul al XIII-lea, din mai 1924, a fost ales membru supleant al Biroului Politic. Dar la Congresul din 1925, el s-a desprins de Zinoviev şi Kamenev, fiind singurul orator care a cerut, de la tribuna forumului comunist destituirea lui Stalin din funcţia de secretar general. Aceasta avea să-l coste. Ulterior a fost scos din funcţia de comisar al poporului pentru finanţe, pierzînd, totodată şi locul din Biroul Politic. La congresul al XV-lea al partidului, cînd Stalin a trasat linia criminală privind colectivizarea agriculturii, Sokolnikov s-a pronunţat împotriva acestei politici şi a cerut dezvoltarea normală a economiei ţării, cu precădere a industriei uşoare.

Una din vizitele mele la Sokolnikov a fost cea din 1925. Grigori Iakovlevici era bolnav, medicul îi interzisese să iasă din casă. De regulă, la întîlnirile noastre vorbeam despre finanţe, despre economie. De data aceasta mă decisesem să-mi asum riscul unei discuţii despre marxism. Netăgăduind rolul revoluţionar al marxismului. m-am oprit asupra criticii teoriei marxiste. Pornind de la faptul că această teorie fusese elaborată cu aproape

un secol în urmă, iar între timp viața a adus multe lucruri noi, care impun revizuirea teoriei și înnoirea ei, precum și de la faptul real că Biroul Politic nu se folosește, practic de schimbările survenite pentru a pune respectiva teorie în acord cu realitățile actuale am remarcat că ar fi de dorit o ameliorare a acestui aspect destul de discutabil. Sokolnikov mi-a ascultat tirada cu multă atenție, fără a face vreo obiecțiune. Cînd am terminat, mi-a spus: „Tovarășe Bajanov, sînt multe lucruri juste și interesante în susținerile dumneavoastră. Dar, există tabuuri de care nu trebuie să te atingi. Vă dau un sfat prietenesc: să nu vorbiți nimănui vreodată despre ceea ce mi-ați spus mie".

Bineînțeles, i-am urmat sfatul.

SECRETARIATUL LUI STALIN MANEVRE OBSCURE

După Congresul al XIII-lea (23—31 mai 1924), Tovstuh lucra intens la finalizarea ultimelor „afaceri obscure". El adunase pentru „studiu" toate documentele congresului. Curînd s-a clarificat că îl interesau numai anumite materiale, pe care le cerceta împreună cu niște cekiști necunoscuți, specializați în grafologie.

Potrivit regulilor, delegații la congres, odată reuniți intrau mai întîi în contact cu comisia pentru mandate, care le verificau actele și le înmînau documentele de participare la lucrări cu drept de vot deliberativ sau consultativ. Fiecare delegat trebuia să completeze cu propria mînă niște formulare interminabile, conținînd zeci de întrebări, de tipul celor ce se folosesc la anchetă. În timp ce lucrările congresului își urmau cursul, comisia de mandate întocmea un raport, care preciza că la forum sînt prezenți atîția delegați, dintre care atîția bărbați și atîtea femei; delegații erau prezentați cifric, după compoziția socială, după vîrstă, după stagiul lor în partid etc.

etc. O situație cuprinzînd datele rezultate era prezentată la finalul lucrărilor.

Exista un anumit detaliu pe care cei ce completaseră formularele, iar acum ascultau raportul menționat, nu-l bănuiseră. La terminarea congresului, avea loc alegerea organelor centrale ale partidului (Comitetul central, Comisia centrală de Revizie). În prealabil, se întruneau liderii C.C., împreună cu conducătorii celor mai importante delegații (din Moscova, Leningrad, Ucraina etc). Era renumitul conclav „senore-convent", denumit în limbajul popular „plicul albastru", care întocmeau, în fapt listele celor propuși să facă parte din noul comitet central. Fiecare delegat cu drept de vot deliberativ primea un exemplar din lista tipărită. Acest exemplar era un fel de buletin de vot ce urma să fie introdus în urnă, pentru desemnarea prin vot secret a membrilor comitetului central. Pe atunci mai exista încă o oarecare libertate de alegere, fiecare delegat avînd dreptul să șteargă de pe listă un anumit candidat, înlocuindu-l cu altul (al cărui nume trebuia, în mod obligatoriu să fie scris cu mîna proprie). Urma obișnuita votare și numărarea voturilor. De menționat că nimeni nu știa dacă era pusă în circulație una și aceeași listă pe care delegații aveau obligația să o voteze. Existau prea puține șanse ca cei nominalizați în „plicul albastru" să nu întrunească voturile necesare alegerii lor; pentru această „surpriză" ar fi fost nevoie să se pună la cale o „înțelegere", o cîrdășie a principalelor delegații din Capitală și din alte centre.

Cu toate că, în ansamblul operațiunii lista se completa cu nume noi, înlocuindu-i pe unii dintre candidații propuși inițial, numărul de voturi acordate acestora varia între limite foarte largi. Dacă existau, de pildă, 1 000 de delegați, atunci cei mai populari dintre candidații propuși obțineau 950—970 de voturi, iar cei care nu prea erau agreați în rîndurile partidului, primeau, totuși 700 de voturi. Adăugirile și, în genere toate modificările de pe listele votate erau cercetate cu mare atenție și avute în vedere la numărarea voturilor.

Ceea ce nu fusese, însă luat în considerare și despre care nimeni dintre simplii delegați nu avea cunoștință era faptul că de examinarea modificărilor operate pe

liste se ocupa Tovstuh. Pe Tovstuh, în fapt pe Stalin, îl interesa în cel mai mare grad care anume dintre delegaţi au tăiat de pe listă numele lui Stalin. Dacă respectivul delegat se limitase doar la ştergerea numelui, acesta rămînea, desigur în anonimat. Dar, conform regulii amintite, ştergînd numele lui Stalin delegatul trebuia să treacă în loc un alt nume, iar această operaţiune, făcută cu mîna proprie îi dădea posibilitatea lui Tovstuh să-l depisteze pe „votant" după scrisul propriu. Practic, Tovstuh şi grafologii cekişti comparau scrisul de pe buletinele de vot cu cel de pe formularele completate de către fiecare delegat la comisia de mandate, completări, făcute, de asemenea, cu mîna proprie; în acest fel, se stabilea identitatea celui care şi-a permis să voteze împotriva lui Stalin (şi care, are în consecinţă duşman potenţial ascuns), ca şi a celor care votaseră împotriva lui Troţki şi Buharin. Toate acestea erau importante pentru Stalin, fiind luate în cercetare ulterior. Interesa, în mod deosebit cine erau duşmanii nedeclaraţi ai lui Stalin. Va veni o vreme, peste vreo zece ani, cînd toţi aceştia vor primi un glonţ în ceafă. Deocamdată, Tovstuh pregătea listele pentru răfuielile viitoare. Iar tovarăşul Stalin nu uita niciodată şi mai ales nu ierta pe nimeni.

Pentru a spune totul despre această activitate a lui Tovstuh este nevoie să anticipez unele momente. După congresul al XIII-lea, în toţi anii care au urmat — 1925, 1926 şi 1927 — în viaţa internă de partid continua să se manifeste aceeaşi libertate relativă; se desfăşura, de asemenea, lupta cu opoziţia în comitetele de partid, în organizaţii, la şedinţele acestora, la adunările activului de partid. Furioşi, liderii opoziţiei îşi invitau susţinătorii să ia cuvîntul, să atace comitetul central, urmărindu-se sublinierea forţei şi ponderii opoziţiei.

M-a uimit faptul că după congresul al XIV-lea, Stalin şi noua sa majoritate din C.C. nu se împotriveau acestor libertăţi de opinie. Suspendarea discuţiilor din partid, prin adoptarea unei hotărîri a plenarei C.C., urmărea să demonstreze că asemenea dezbateri aduc prejudicii muncii de partid, deturnează forţele partidului de la activitatea constructivă, eficientă.

Îl cunoşteam îndeajuns pe Stalin şi intuiam despre ce e vorba. O confirmare am căpătat în cursul unei discuţii purtată de Stalin cu Mehlis, în faţa mea. Luînd textul unui raport de la o adunare oarecare a activului de partid, Mehlis i l-a citit cu voce tare lui Stalin, după care i s-a adresat acestuia în următorii termeni: „Tovarăşe Stalin, nu credeţi oare că ar cam fi timpul să se treacă la măsuri pentru a interzice discreditarea C.C.? N-ar fi mai bine să se pună capăt denigrărilor?"

Stalin a replicat: „Lasă-i să discute! Lasă-i să vorbească! Periculos nu este duşmanul care se autodemască. Este de temut duşmanul camuflat, pe care noi încă nu-l cunoaştem. Cît despre ăştia, care îşi dau arama pe faţă, totul este consemnat şi va veni şi timpul cînd ne vom răfui cu ei".

Urmarea acestei discuţii a fost activitatea „semiobscură" a lui Tovstuh. În cabinetul personal de la „Institutul Lenin", el întocmea liste, lungi liste de oameni, care acum se pronunţau cu atîta naivitate împotriva lui Stalin. Ei gîndeau: „În acest moment, noi sîntem contra, s-ar putea ca mîine să fim pentru Stalin; în partid a fost, este şi va fi libertate internă". Naivitate. Ei nu pricepeau că Stalin, aflîndu-se la putere le oferea posibilitatea de a-şi semna singuri condamnarea la moarte: peste cîţiva ani, pe baza listelor pe care tocmai le-a întocmit Tovstuh erau împuşcaţi la grămadă, cu sutele, cu miile. Doamne, cît de mare mai este naivitatea omului!

Cum mă simţeam eu în Secretariatul lui Stalin în acel moment de însemnătate excepţională? Adevărul este că nu nutream nici-o simpatie pentru Kanner şi nici faţă de Tovstuh. Despre Kanner ştiam că este o viperă periculoasă şi, de aceea relaţiile cu el se limitau la simpla activitate cotidiană. Urmărind evoluţia mea, el se străduia să fie cît mai amabil cu mine. Însă, în ce mă priveşte nu-mi făceam nici o iluzie. Dacă mîine, Stalin ar găsi de cuviinţă că e mai bine să fiu lichidat, l-ar însărcina cu această misiune pe Kanner, iar Kanner ar stabili imediat şi tehnica corespunzătoare. Pentru mine, Kanner era exact tipul de criminal de care avea nevoie Stalin; nemaivorbind de faptul că şi „stăpînul" avea o

mare plăcere să-i cheme la el pe Mehlis şi Kanner. În aparenţă, Kanner era întotdeauna vesel şi amabil.

Tovstuh (Ivan Pavlovici) era un tip înalt, uscăţiv, inteligent, dar tuberculos; de altfel, din această boală i se va trage şi moartea, în 1935. Pe atunci, execuţiile pe baza listelor întocmite de el abia începuseră. Soţia lui era, de asemenea, tuberculoasă. El avea 35—36 de ani. Pînă la revoluţie, a fost emigrant, a trăit peste graniţă, întorcîndu-se în ţară după revoluţie. Nu se ştie cum de a devenit, în 1918 secretar al Comisariatului poporului pentru naţionalităţi, unde Stalin era Comisar al poporului. De acolo, Tovstuh a trecut în aparatul C.C. încă înainte ca Stalin să devină secretar general. În 1922, cînd a devenit secretar general al C.C. l-a luat pe Tovstuh în secretariatul său, unde, practic a lucrat pînă la moarte, îndeplinind importante „afaceri tenebroase", cu toate că era, în mod formal pe atunci, după cum am mai arătat — şi locţiitor al directorului Institutului Lenin, apoi al Institutului Marx-Engels-Lenin. În 1927, Stalin l-a făcut consilierul său principal. În secretariatul lui Stalin va fi adus şi Poskrebîşev, care va deveni şeful aşa-numitului Sector Special, iar după moartea lui Tovstuh îi va lua locul acestuia; de asemenea, în secretariat îşi va face intrarea şi Ejov, care va conduce „Sectorul de cadre" din cadrul secretariatului şi va continua activitatea de întocmire a listelor iniţiate de Tovstuh; după cîţiva ani, cînd se va fi instalat în fruntea Direcţiei Politice Speciale, pe baza acestor liste se vor face alte execuţii, iar ţara va fi inundată iarăşi de o mare de sînge, evident la teribila iniţiativă a conducătorului ei, marele şi genialul tovarăş Stalin; tot aici, în secretariat va lucra şi Malenkov, secretar al Biroului Politic care va dirija aşa numitul „secretariat de protocol al Biroului Politic", precum şi adjunctul lui Poskrebîşev pentru problemele sectorului special; şef al Sectorului de cadre.

Pe măsură ce Stalin devenea, în mod tot mai evident dictatorul unipersonal, şi secretariatul său căpăta un rol din ce în ce mai important.

În acea perioadă, în aparatul puterii, personalităţi marcante, precum preşedintele Consiliului de Miniştri sau membri ai Biroului Politic aveau mai puţină importanţă

decît aceia care, lucrînd în secretariatul stalinist aveau acces permanent la dictator.

Tovstuh era un tip obscur, te privea cu suspiciune. El se bucura de încrederea totală a lui Stalin. Pe mine, însă, Tovstuh mă privea cu circumspecţie. Nu-mi putea ierta că îi „luasem locul“ în postul de secretar al Biroului Politic, dar mai ales împrejurarea că, acum continuam să mă plasez în centrul evenimentelor, în vreme ce el era pus să facă, undeva în culise, tot felul de treburi murdare cu care îl însărcinase Stalin. Într-una din zile, i-a şi vorbit lui Stalin despre mine în prezenţa lui Mehlis, care mi-a relatat scena.

„De ce se spune despre Bajanov că este secretar al Biroului Politic? Această funcţie o deţineţi dumneavoastră, tovarăşe Stalin. Iar Bajanov are dreptul să se numească doar secretar tehnic al Biroului Politic“.

Stalin i-a dat un răspuns în doi peri: „Evident, eu am răspunderea de secretar al Biroului Politic, fiind ales de C.C. Dar Bajanov îndeplineşte o muncă importantă şi mă degrevează de multe treburi“.

Nici eu nu-l aveam la inimă pe Tovstuh, personaj tenebru, invidios şi intrigant, gata oricînd să execute cele mai mîrşave însărcinări date de Stalin.

Lev Zaharovici Mehlis avea cam aceeaşi vîrstă cu Tovstuh. După războiul civil, el trecuse la Comitetul popular al muncitorilor şi ţăranilor. Inspecta activitatea unui alt comitet popular, în fruntea căruia se afla Stalin şi care nu făcea nimic acolo; de aici a şi fost luat de Stalin în secretariatul său la C.C., în 1922. Mehlis îi depăşea în multe privinţe pe Kanner şi Tovstuh, el ocupîndu-se şi de acele „chestiuni de taină“. Îşi crease, de altfel şi o mască de „militant comunist“, destul de convenabilă. Văzînd că Mehlis este un oportunist notoriu, care se adapta rapid la orice împrejurare, nu prea aveam încredere în el. Mehlis se comporta ca atare. Pe el nu l-au şocat niciuna din crimele pe care Stalin le-a comis ulterior. Pînă la capătul vieţii sale, Mehlis a rămas un slujitor fidel în serviciul lui Stalin, dorind să creeze prin aceasta impresia că şi-a pus toată încrederea în superioritatea stalinistă. Acum era secretarul personal al dicta-

torului. Fiind oportunist, accepta orice subordonare; el lua în considerare și cariera mea și se străduia să mențină cu mine raporturi prietenești. În 1927, a fost scos din secretariatul stalinist de Tovstuh și trimis să studieze trei ani la Institutul „Krasnîi Professorî". În 1930, s-a dus la Stalin și i-a demonstrat, fără prea multă dificultate, că ziarul „Pravda", organul central al partidului nu desfășoară o activitate corespunzătoare pentru a explica în partid rolul pe care Stalin personal îl are în conducere. șocat nici una din crimele pe care Stalin le-a comis ulteziarului „Pravda". În această activitate Mehlis i-a adus lui Stalin servicii inestimabile. „Pravda" dădea acum tonul în partid, în toate organizațiile. Mehlis a început să scrie zi de zi în „Pravda" despre marele și genialul Stalin. Inițial, această campanie a produs o impresie stranie. Nimeni în partid nu-l considera pe Stalin un geniu, îndeosebi cei care îl cunoșteau bine.

În cursul anului 1927, am fost deseori în organizația de partid de la Institutul „Krasnîi Professorî". Institutul era considerat o rezervă de tineri carieriști de partid. Amuzîndu-mă pe seama tinerilor cursanți le spuneam: De ce nici unul dintre dvs. nu scrie o carte despre stalinism? Aș vrea să văd și eu acea editură de stat care nu ar dori să tipărească o asemenea carte. În afară de aceasta, garantez că cel mult după un an, autorul cărții va deveni membru al C.C.

Tinerii carieriști strîmbau din nas; „Despre ce să scriem? Despre stalinism? Tocmai Dvs. spuneți asta? Sînteți un cinic..."

Într-adevăr, folosirea în acel moment, în 1927 a termenului de „stalinism" părea o necuviință. Cu totul altceva era în 1930; trecuse un timp de la declanșarea campaniei de către Mehlis, care persista, cu fiecare număr al „Pravdei" să dea tonul în organizații: „Sub conducerea înțeleaptă a tovarășului Stalin, genialul nostru conducător și învățător..." Această manieră de exprimare era reeditată în organizații de către aparatul de partid. Trecuseră, de-acum doi ani și atît în organizațiile de partid, cît și în genere în țară nu se mai putea vorbi despre tovarășul Stalin fără a folosi expresia „marele și genialul". Apoi, diferiți adepți zeloși ai lui Stalin au inventat multe alte

expresii ditirambice; „Părintele popoarelor“, „cel mai mare geniu al omenirii“, etc.

În 1932, Stalin l-a rechemat pe Mehlis în secretariatul său. Cu toate serviciile aduse de Mehlis, Stalin îl prețuia mai mult pe Tovstuh; drept care, Mehlis a fost împins treptat în jos spre domeniul activității sovietelor. Înaintea celui de-al doilea război mondial, Mehlis a ocupat funcția de șef al Direcției politice a Armatei Roșii, apoi pe cea de Comisar al Poporului pentru controlul de stat, iar în perioada războiului a fost membru al Consiliului militar al armatei și frontului, funcție în care s-a comportat ca un veritabil stalinist, făcînd zile amare militarilor Armatei Roșii; după terminarea conflagrației a fost din nou ministru al controlului de stat. În cele din urmă, Mehlis a murit în patul său, în același an cu Stalin.

Secretariatul stalinist se consolida și juca un rol tot mai însemnat. Dar Stalin nu cîștigase încă bătălia principală pentru putere. În mai 1924, la scurt timp după ce Zinoviev și Kamenev îl salvaseră pe Stalin, acesta se și gîndea cum să-i trădeze . . .

La 17 iunie, Stalin a ținut o expunere în fața secretarilor comitetelor județene de partid, participanți la cursurile organizate pe lîngă C.C., cu care prilej a declarat foarte răspicat viitorilor membri ai aparatului de partid că dictatura proletariatului este înlocuită cu dictatura partidului. Totodată, fără a-i numi concret pe Zinoviev și Kamenev el și-a îndreptat tirul criticilor împotriva lor, acuzîndu-i pentru diferite greșeli.

Zinoviev a reacționat deîndată foarte vehement. La cererea lui expresă, a fost convocată de urgență o reuniune a „conducătorilor activului de partid muncitoresc“ (membrii Biroului Politic și 25 de membri ai C.C.), la la care Zinoviev și Kamenev au pus în dezbatere, în modul cel mai tranșant atît chestiunea atacului contra lor, cît și teza stalinistă cu privire la „dictatura partidului“, socotită drept o greșală evidentă. Bineînțeles, consfătuirea a respins teza stalinistă și a condamnat cuvîntarea lui Stalin împotriva celorlalți doi membri ai troicii. Stalin a văzut că s-a cam grăbit și că a săvîrșit o eroare. El a declarat, de altfel, că își va da demisia din funcția de secretar general. Dar consfătuirea a luat doar act de

această declarație, considerînd-o drept o demonstrație formală și nu i-a acceptat demisia.

Pe de altă parte, Zinoviev și Kamenev au interpretat manevra lui Stalin ca fiind îndreptată în direcția lui Troțki și, ca urmare au intensificat și ei atacurile împotriva lui Troțki, cerînd excluderea acestuia din partid. Nu a existat, însă o majoritate în C.C. oare să se pronunțe pentru excludere. Zinoviev a recurs atunci la tineret, scoțînd în arenă comitetul central al Comsomolului, care, tam-nesam, cerea excluderea lui Troțki din partid. Atunci, Biroul Politic a revenit decisiv la dogma sa, socotind că nu era nicidecum de competența comsomolului să se amestece în marea politică; pentru a-i învăța minte comitetul central comsomolist a fost dizolvat, cincisprezece activiști cu munci de conducere, fiind eliberați din funcții.

Nostim a apărut și faptul că Stalin a temporizat atunci, în Comitetul central atacurile împotriva lui Troțki, lansate cu mare vigoare de Zinoviev și Kamenev. În schimb, Zinoviev, care ținea în mînă și frîiele conducerii în Comintern, a determinat la Congresul al V-lea al Cominternului, desfășurat la finele lunii iunie și începutul lunii iulie 1924, adoptarea rezoluției „în problema rusă", îndreptată împotriva lui Troțki, dar și în favoarea bulgarului Kolarov, oare se evidențiase în atacurile dezlănțuite contra lui Troțki, propulsîndu-l în postul de secretar al Comitetului Politic Executiv al Cominternului.

Aparent, pînă la sfîrșitul anului 1924, în ofensiva dusă împotriva lui Troțki se instalase o oarecare acalmie. Fusese o vară secetoasă, recoltele erau foarte proaste. În august, s-a declanșat insurecția din Gruzia. În Biroul Politic aveau loc dispute aprinse cu privire la atitudinea față de țărănime. La drept vorbind, Biroul Politic nu știa exact ce politică să adopte în raporturile cu țărănimea. Intenționa el oare să se pronunțe pentru adoptarea căii industrializării țării? Dar pe seama cui să promoveze o asemenea politică? Sau, și mai exact. Pe banii cui?... Comuniștii dogmatici, în frunte cu Preobrajenski propuneau ca „acumularea socialistă primordială" să fie asigurată pe seama țărănimii. Biroul Politic oscila. Examinarea problemei la plenara C.C. din octombrie nu a ofe-

rit nici o soluție, în pofida faptului aparent că fusese adoptată declarația pompoasă asupra cotiturii radicale: „Cu fața spre țărănime". Să acapareze în mîinile sale satul, cu ajutorul colectivizării agriculturii, forțîndu-i pe țărani să intre în colhozuri? În legătură cu aceasta s-a reamintit că, Lenin, într-unul din articolele sale „Cu privire la cooperație", dictat de el la 4 și 6 ianuarie 1923 și publicat în „Pravda" la finele lunii mai, ridicase problema colhozurilor, dar avea în vedere rezolvarea problemei numai prin crearea colhozurilor pe baza liberului consimțămînt. La plenara C.C. din 26 iunie 1923, această idee a fost examinată în mod expres și s-a adoptat o directivă leninistă. În ceea ce-i privește pe Zinoviev și Kamenev, ei nu așteptau rezultate deosebite nici de la sovhozuri și nici de la colhozuri, în timp ce Stalin încă nu exprimase vreo opinie în acest sens.

Pe la sfîrșitul anului 1924, a reînceput brusc lupta contra lui Troțki. Stalin lansase ideea de a se renunța la folosirea lui Troțki împotriva aliaților săi. Iar Troțki tocmai scosese cartea „1917", în a cărei prefață, intitulată „Lecția lui Octombrie", îi ataca cu vehemență pe Zinoviev și Kamenev, demonstrînd că atitudinea acestora, manifestată în octombrie 1917 (cînd cei doi, după cum se știe, se pronunțaseră împotriva insurecției revoluționare octombriste) nu era nici întîmplătoare nici pe departe, acești oameni neavînd, în nici un caz calitățile cerute de conducători ai revoluției. Aceste „lecții" au fost publicate de Troțki, sub formă de articole în diferite ziare. După toate acestea, Zinoviev și Kamenev i-au propus din nou pace lui Stalin. Acesta s-a grăbit să accepte și astfel „troica" s-a restabilit iarăși pentru o vreme. Tocmai în acea perioadă, Stalin avea să manifeste unele momente de criză de neîncredere în propriile forțe. El văzuse că a comis o serie de gafe, strămutînd lupta pe terenul orientărilor politice, al strategiei, domeniu în care era slab; asupra lui și-a exercitat influența și insurecția din Gruzia, consecință evidentă a trecutei sale politici naționale gruzine. Stalin s-a convins acum că, practic nu pe frontul marii politici își va putea învinge rivalii, ci prin cîștigarea încrederii depline și pro-

movarea liniei verificate privind selectarea oamenilor săi, pe calea acaparării majorității în comitetul central. Iar pînă la rezolvarea tuturor acestor aspecte trebuia manevrat și tras de timp.

Dimpotrivă, Zinoviev cerea cu înverșunare, în cadrul „troicii" să se termine definitiv cu Troțki. În ianuarie 1925, a avut loc o plenară a C.C., la care Zinoviev și Kamenev au propus excluderea lui Troțki din partid. Stalin s-a pronunțat împotriva acestei propuneri, jucînd astfel rolul de împăciuitor.

Practic, Stalin a determinat plenara să nu dea curs cererii de excludere a lui Troțki din partid, ci să-l mențină atît în comitetul central, cît și ca membru al Biroului Politic. Evident, au fost condamnate cuvîntările și poziția politică ale lui Troțki. Se considera că principala măsură oportună consta în înlăturarea lui de la conducerea Armatei Roșii. Schimbarea fusese pregătită de multă vreme, fiind vorba acum de instalarea lui Frunze în acest post. Stalin nu-l agreea pe Frunze, însă Zinoviev și Kamenev insistau pentru schimbarea imediată a lui Troțki; respectînd, tîrgul încheiat în prealabil în cadrul „troicii" Stalin și-a dat acordul ca Frunze să fie numit în locul lui Troțki la conducerea Comisariatului Poporului pentru Armată, precum și în funcția de președinte al Consiliului Revoluționar Militar, urmînd ca Voroșilov să ocupe, deocamdată postul de locțiitor.

După terminarea războiului civil, Voroșilov fusese numit, nu fără a întîmpina opoziția lui Troțki, comandant al unui district militar, de o importanță secundară, dar Stalin, care urmărea avansarea acestuia, profitînd de reorganizarea armatei l-a și adus la comanda unuia dintre cele mai mari districte militare, cel al Moscovei. Pe de altă parte, Stalin propusese plenarei ca Troțki, rămînînd membru al C.C. și al Biroului Politic să fie avertizat că dacă va continua activitatea fracționistă va fi exclus din ambele organisme de conducere pe linie de partid. Eliberîndu-l din postul de comisar al poporului pentru armată, aceeași plenară l-a desemnat pe Troțki președinte al Comitetului general pentru concesiuni — „Glavkoncesskom" și președinte al consfătuirilor speciale de pe

lîngă Consiliul unional popular pentru controlul calității produselor.

Toate aceste numiri au avut, pe lîngă un caracter provocator și ceva comic. În calitate de conducător al „Glavkonțesskom“, Troțki trebuia să examineze cu firmele capitaliste occidentale proiectele propuse de acestea privitoare la concesionarea către ele a unor industrii din U.R.S.S. Între altele, în Biroul Politic se stabilise că asemenea concesionări nu sînt altceva decît simple metode de excrocare, urmînd atragerea partenerului sovietic în capcanele capitaliste. Capitaliștii occidentali avansează propuneri de concesionare foarte atrăgătoare, care oferă și pe plan extern condiții extrem de avantajoase. Clauzele acordurilor erau respectate riguros, concesionarii introducînd și amplasînd, deocamdată în Rusia mașini, utilaje, punînd în stare de funcțiune diferite întreprinderi. După aceea, cu ajutorul anumitor artificii concesionarii erau puși în situația de a nu-și putea îndeplini obligațiile stabilite prin clauzele acordurilor; acestea se reziliau, iar utilajele introduse și instalate în întreprinderi erau trecute în proprietatea statului sovietic... De fapt, pentru aceste artificii cu concesionarea fusese creat și comitetul menționat. Troțki avea puțină aplecare pentru asemenea operațiuni, care ascund o mulțime de chichițe, de aceea și fusese numit aici, doar-doar s-o încurca.

Cu atît mai puțin i se potrivea și activitatea de urmărire a calității producției în uzinele sovietice. Orator și polemist strălucit, tribun al momentelor dificile, de criză el părea ridicol în postura de controlor al calității pantalonilor și cuielor fabricate în țară. Cu toate acestea, a încercat să-și îndeplinească în mod conștiincios și aceste sarcini care îi fuseseră „încredințate“ de partid. El a creat comisii de specialiști, a vizitat uzine și a prezentat rezultatele Consiliului Suprem al Economiei Naționale. Bineînțeles, conținutul acestor studii, propunerile avansate n-au avut nici un fel de urmări, în sensul aplicării unor măsuri de corijare a situației.

La cîrma Departamentului militar se instalase Frunze. Trebuie spus că, încă din luna mai a anului 1924, pentru acest post fuseseră propuși trei membri supleanți ai Biroului Politic: Frunze, Sokolnikov și Dzerjinski.

Revoluţionar vechi, remarcabil comandant de oşti în timpul războiului civil, Frnuze era un militar capabil, puţin comunicativ şi, în acelaşi timp, foarte prudent. În ce mă priveşte, mi-a produs impresia unui jucător care face o partidă mare, dar nu vrea să-şi deconspire cărţile. La şedinţele Biroului Politic vorbea foarte puţin, fiind tot timpul preocupat de problemele militare.

Încă în anul 1924, ca preşedinte al Comisiei C.C. pentru controlul militar el a atras atenţia în Biroul Politic asupra faptului că Armata Roşie era, prin nivelul de pregătire de la acea dată, incapabilă să lupte, reprezentînd mai degrabă o adunătură de războinici nedisciplinaţi, decît o adevărată armată; ca atare, ea trebuie dizolvată în ansamblul ei. Această acţiune s-a şi realizat, într-un secret desăvîrşit, desigur. Au fost păstrate numai cadrele militare — ofiţeri şi subofiţeri. O nouă armată a fost creată abia în toamna aceluiaşi an, fiind formată din tineri recrutaţi din rîndul ţărănimii. Practic, în cea mai mare parte a anului 1924, U.R.S.S. nu a avut armată; se pare că Occidentul nu a avut cunoştinţă de acest lucru.

Cea de-a doua schimbare profundă efectuată de Frunze a constat în faptul că el a izbutit să suprime instituţia comisarilor politici din armată; aceşti comisari au fost înlocuiţi cu ajutoare ale comandanţilor pentru activitatea politică, avînd deci funcţie politică şi de propagandă, dar fără dreptul de a se amesteca în luarea deciziilor de comandă. În 1925, Frunze a luat şi alte măsuri, care au condus la instalarea în fruntea districtelor militare, a corpurilor de armată şi a diviziilor comandaţi capabili, bine pregătiţi, selecţionaţi pe principiul măiestriei militare şi nu pe cel al fidelităţii comuniste...

Personal, n-am avut ocazia să discut cu Stalin pe această temă, a schimbărilor şi numirilor din armată; de altfel nici nu nutream nici cea mai mică dorinţă de a-i atrage atenţia asupra acestei situaţii. L-am întrebat, în schimb pe Mehlis dacă, cumva a aflat, din întîmplare ce părere avea Stalin despre noile numiri de comandanţi militari. — „Ce gîndeşte Stalin în acest caz. Nimic de bine. A precizat Mehlis. S-a uitat pe listele cu numiri; de la un cap la altul numai tuhacevişti, karchici, uba-

revici, avksentevici (nume derivînd de la familii de aristocrați ruși — n.n.) — ce fel de comuniști or mai fi și ăștia! Toate schimbările sînt bune pentru țelurile lui 18 Brumar, dar nu și pentru Armata Roșie" — a rezumat Mehlis.

I-am cerut să precizeze: „Aceste aprecieri sînt de la tine, sau aceasta este părerea lui Stalin?".

Dîndu-și aere de cunoscător și arborînd o morgă plină de importanță mi-a răspuns: „Desigur, sînt atît părerile lui, cît și ale mele".

Între altele, atitudinea manifestată de Stalin față de Frunze era mai curînd enigmatică, de fapt cu două fețe. Eram la una din acele reuniuni restrînse ale „troicii" cînd Stalin și-a exprimat deschis nemulțumirea în legătură cu numirea lui Frunze. În fața acestuia, însă se purta foarte prietenos, niciodată nu i-a criticat propunerile. Ce putea să însemne aceasta? Stalin nu dorea să dea impresia că se opune protejatului lui Zinoviev, Mihail Frunze, care ar fi putut încheia o alianță a respectivului membru al „troicii"? Evident, nici vorbă de așa ceva. Frunze nu era genul de om care să se preteze la o astfel de alianță, el neavînd nimic comun cu Stalin.

Misterul a fost dezlegat pe de-a întregul abia în octombrie 1924, cînd Frunze a suferit o nouă criză de ulcer stomacal, afecțiune care îl chinuia încă din vremea cînd se afla închis înainte de revoluție. Stalin a manifestat atunci o îngrijorare excesivă față de starea sănătății lui Frunze. „Efectiv, noi nu veghem cu toată grija asupra sănătății atît de prețioase a celor mai buni lucrători ai noștri! — exclama el. Biroul Politic aproape că l-a forțat pe Frunze să meargă la operație, pentru a scăpa astfel de afecțiunea ulceroasă. În legătură cu aceasta, medicul personal al lui Frunze considera că operația nu prezintă nici un pericol.

Cînd am aflat că demersurile pentru efectuarea operației sînt făcute de Kanner, împreună cu medicul comitetului central, Pogosianț am privit toate aceste lucruri cu alți ochi. Aveam o teamă vagă, care pornea de acolo că prea erau perfecte aranjamentele. În timpul operației, i s-a aplicat lui Frunze exact anestezia pe care nu o putea

suporta. El a murit astfel pe masa de operaţie, dar soţia lui era ferm convinsă că a fost operat cu orice preţ, punîndu-i-se în acest mod capăt zilelor. Tuturora, probabil le este cunoscută povestirea despre luna care nu mai apune niciodată, pe care a scris-o Pilniac. Credibilitatea în această povestire l-a costat prea scump pe Frunze.

Pentru ce organizase, totuşi Stalin acest asasinat al lui Frunze? Oare numai pentru că acesta îi luase locul omului său, adică al lui Voroşilov? Nu cred, că acesta putea fi adevăratul motiv, întrucît peste un an-doi, cînd avea să deţină puterea unipersonală, Stalin putea să opereze respectiva schimbare de persoane fără nici o dificultate. Cred, mai curînd că Stalin împărtăşea aceiaşi senzaţie pe care o aveam şi eu, anume că Frunze se vedea pe sine într-un rol de viitor Bonaparte rusesc. Aşa se face că l-a înlăturat brusc pe Frunze, rămînînd ca ceilalţi componenţi ai grupului de militari (Tuhacevski şi alţii) să fie executaţi la momentul convenabil...

Cum era şi de aşteptat, după moartea lui Frunze, la conducerea Armatei Roşii a fost instalat Voroşilov. După Congresul al XIV-lea el a devenit şi membru al Biroului Politic. Voroşilov era un personaj cu totul mediocru, care încă în timpul războiului civil se ţinea scai de Stalin, sprijinindu-l pe acesta în tot cursul rebeliunii libertinilor stalinişti împotriva măsurilor ferme de ordin disciplinar, luate de Troţki. Fermitatea organizatorică a acestuia era arhicunoscută în partid. În ceea ce-l priveşte pe Voroşilov, cursanţii de la secţia de istorie a Institutului „Krasnoi Professorî", făceau glume pe seama lui, spunînd: Întreaga istorie mondială se împarte în două perioade distincte pînă la Kliment Efremovici şi după el». Voroşilov s-a manifestat ca un subordonat docil şi slugarnic al lui Stalin; chiar şi după moartea dictatorului, el încă a mai slujit ca element decorativ, o bună bucată de vreme.

Întregul grup stalinist al militarilor din războiul civil fusese propulsat în înalte funcţii. Cu greu mai găseai în acest grup vreun militar capabil. Totuşi, uzînd de o propagandă bine orchestrată, unii dintre ei au avut iscusinţa să-şi creeze o anumită faimă, ca de exemplu, Budeonîi...

În războiul civil, Budeonîi slugărea şi asculta fără crîcnire ordinile pe care i le dădeau Stalin şi Voroşilov. După război, Budeonîi a fost numit inspector de cavalerie...

Ulterior, acelaşi Budeonîi a devenit mareşal, iar în 1934 a intrat chiar în comitetul central al partidului. Desigur, acesta era un comitet central de orientare stalinistă, iar dacă Stalin ar fi avut cîtuşi de puţin umor, el ar fi fost de acord ca, după exemplul lui Caligula, să îngăduie ca şi calul budeonovist să intre în comitetul central. Dar Stalin nu poseda de loc simţul umorului.

Mai trebuie adăugat că, în timpul războiului sovieto-german neputinţa totală şi lipsa de valoare, atît ale lui Voroşilov, cît şi ale lui Budeonîi, deveniseră într-atît de vizibile, încît chiar după primele operaţiuni de luptă Stalin i-a rechemat pe amîndoi, trimiţîndu-i în Ural să pregătească rezervele armatei.

STALIN

Din şuvoiul luminos al marilor adevăruri puse în evidenţă de aceste rînduri nu poate lipsi adevăratul chip al lui Iosif Visarionovici Stalin, pe care l-am cunoscut bine, ba poate chiar foarte bine...

De-a lungul anilor, s-au creat multe mituri şi legende despre Stalin. Se vorbea, de pildă, de voinţa lui cu totul excepţională, neobişnuită, de tăria de caracter şi de fermitatea lui. Toate acestea sînt mituri. Stalin era extraordinar de prudent şi de nehotărît. Adeseori, el nu ştia ce să facă şi cum să acţioneze. Se ferea, însă să-şi arate slăbiciunile. Am remarcat de foarte multe ori că ezita, preferînd să rămînă în coada evenimentelor, decît să încerce a le stăpîni şi dirija...

La reuniunile Biroului Politic, Stalin urmărea cu maximă atenţie mersul dezbaterilor, iar cînd vedea că

mai toți membrii acestui organism înclinau spre o anumită hotărîre, lua cuvîntul, formulînd, în cîteva fraze scurte, o propunere pe care căuta să o motiveze ca exprimînd acordul majorității. Expunea totul într-o manieră simplistă, dar avînd grijă să nu se dea de gol prin incultura sa. Iată, un exemplu: „Cred că trebuie adoptată propunerea tovarășului Rîkov; în ceea ce privește propunerea tovarășului Piatakov — asta nu merge, tovarăși, nu merge...".

Apărea, desigur curios faptul că, deși vorbea atît de simplist și incoerent cam tot ceea ce propunea era întotdeauna acceptat. Nereușind să descifreze vicleniile lui Stalin, membrii Biroului Politic înclinau să vadă în spusele acestuia o înțelepciune ascunsă, o inteligență misterioasă...

Pe Stalin nu-l auzeai să rostească cumva vreo vorbă de duh. În toți anii cît am lucrat cu el, o singură dată l-am auzit încercînd să facă o glumă. Discutam cu Tovstuh, în Biroul lui Mehlis și Kanner. Deodată, Stalin și-a făcut apariția, ieșind din biroul său. Avea un aer grav cu o morgă solemnă; a ridicat mîna dreaptă, ținînd în sus degetul arătător, semn că cere să i se dea atenție. Amuțisem, așteptîndu-ne la ceva ieșit din comun. „Tovstuh — zice atunci Stalin, mama mea avea un țap, care semăna leit cu tine, numai că nu purta lornion". După aceste spuse, Stalin a făcut imediat stînga împrejur și a reintrat în cabinetul său. Tovstuh a chicotit înfundat, slugarnic.

Stalin manifesta o indiferență aproape totală față de artă, de literatură și muzică. Destul de rar, asculta muzică de operă. Cel mai adesea — arii din Aida.

Din preocupările lui Stalin lipseau femeile. Chiar și soția îi părea o povară, de care se ocupa foarte puțin.

Ce pasiuni îl dominau pe Stalin?

Una singură ,o patimă atotcuprinzătoare însă, absolută, de care era realmente copleșit: setea de putere. Era, se poate spune o patimă de maniac, de satrap asiatic din vremuri de mult apuse. Practic, Stalin era robul acestei patimi; numai ei îi consacra tot timpul său, nu-

mai în această sete de putere vedea el țelul adevărat al vieții sale.

Evident, în lupta pentru putere, această pasiune era folositoare. La prima vedere, era dificil de explicat cum de reușea Stalin să acceadă către puterea dictatorială absolută, uzînd de un arsenal de mijloace restrînse...

E de remarcat că Stalin nu a jucat un rol de seamă nici în revoluția din februarie și nici în cea din octombrie 1917; el a stat în umbră și a așteptat. Pe nesimțite, la puțină vreme, după ce Lenin a preluat puterea, Stalin a fost numit Comisar al poporului...

În postura de răspundere încredințată, Stalin figura mai mult cu numele. Trecea destul de rar pe la sediul organismului de care răspundea. Pe fronturile războiului civil desfășurase o activitate anarhică, discutabilă, iar în cursul războiului polonez, cînd atacurile succesive asupra Varșoviei au înregistrat eșecuri devenise clar că toate nereușitele se datorau neîndeplinirii de către Stalin și armatele din subordine a ordinelor comandantului suprem, mai exact — sabotării acestor ordine.

Adevărata carieră a lui Stalin începe din momentul cînd Zinoviev și Kamenev, dorind să acapareze moștenirea lui Lenin și organizînd lupta împotriva lui Troțki și l-au ales drept aliat pe Stalin, de care aveau nevoie, în aparatul de partid. Numai că Zinoviev și Kamenev n-au înțeles un lucru foarte simplu — aparatul de partid era tocmai acela care mergea în mod automat și stihinic în direcția acaparării puterii...

În viața și conduita lui Stalin, cu greu puteau fi găsite și trăsăturile omenești. Aș putea remarca, în acest sens, doar o anumită afecțiune a lui Stalin față de fiica sa, Svetlana. Dar și această efuziune mergea doar pînă la un anumit punct.

Grosolănia lui Stalin se vădea ca ceva natural, fiind generată de o crasă incultură. El știa foarte bine să adopte o atitudine ce dovedea stăpînire de sine; în schimb atunci cînd nu socotea că e nevoie să fie amabil, se manifesta ca atare. Cu secretarii săi, Stalin nu era cu tot dinadinsul nepoliticos. Dacă suna după curieră, și

aceasta lipsea pentru moment, iar în cabinet intra Mehlis sau Kanner scotea doar un cuvînt: „ceai", sau „chibrituri"...

De regulă, ședințele Biroului Politic începeau dimineața și se terminau către prînz. Membrii Biroului Politic mergeau să ia masa, iar eu mai rămîneam în sală pentru a formula și definitiva hotărîrile asupra celor discutate. Terminînd, mă duceam la Stalin. În mod obișnuit, la acea oră își începea prînzul. La masă, alături de el se aflau soția și fiul mai mare, Iașka (de la prima soție, născută Șvanidze). Stalin examina documentele aduse, iar subsemnatul definitivam procesul verbal, pe care le trimiteam la C.C.

Cînd am nimerit pentru prima oară la Stalin, era în timpul prînzului — în calitate de gazdă, a turnat un pahar de vin, pe care mi l-a întins.

— Eu nu beau, tovarășe Stalin.

— Ei, ăsta-i un pahar de vin bun, de Kahetia.

— Dar eu nu beau nici un fel de alcool; n-am băut și nu beau.

Stalin s-a mirat, dar totuși a mai insistat, atunci, bea în sănătatea mea!

Am refuzat să beau și în sănătatea lui. L-am mai găsit și altădată la masă, dar nu mi-a mai oferit vreun pahar de vin.

Ieșind din sala de ședințe a Biroului Politic se întîmpla, cel mai adesea ca Stalin să nu se ducă direct acasă, ci să se plimbe prin Kremlin, continuînd discuțiile cu vreunul dintre participanții la ședință. În asemenea situații, odată ajuns la locuința lui trebuia să-l aștept acolo. Așa s-a întîmplat că am făcut cunoștință cu soția lui, Nadia Alillueva, căreia îi spuneam pe nume și cu care discutam fără reținere. Am cunoscut-o îndeaproape și chiar pot spune că ne-am împrietenit întrucîtva.

Nadia nu semăna nici pe departe cu Stalin. Era o femeie de mare bunătate, onestă, cinstită. Nu era frumoasă, dar avea un chip plăcut, deschis și simpatic. Era

de vîrstă apropiată, dar ea arăta mai matură; la început crezusem că este cu cîţiva ani mai mare decît mine. După cum se ştie, era fiica muncitorului bolşevic Alliluev din Petersburg, la care Lenin se ascunsese în 1917, înainte de revoluţia bolşevică. Din convieţuirea cu Stalin aveau un fiu, pe nume Vasili, şi o fiică, pe Svetlana.

Cînd am cunoscut-o pe Nadia, mi-a făcut impresia că în jurul ei se află un gol, în sensul că în acea vreme nu avea nici un fel de prietene din rîndul femeilor, iar bărbaţilor le era teamă să se apropie de ea, căci Stalin, care era extrem de bănuitor i-ar fi îngropat de vii pe cei care s-ar fi încumetat să-i facă Nadiei curte. Senzaţia pe care o aveam atunci era că soţia celui pe cale să devină dictator simţea nevoia, pur şi simplu de a întreţine cu cineva fie şi cele mai elementare raporturi omeneşti. În ceea ce mă priveşte, nu mă gîndisem să o curtez, aveam pe atunci propriul meu roman sentimental, fiind totalmente acaparat.

Încrezătoare în mine, Nadia mi-a istorisit cum îşi petrecea viaţa. Traiul ei în familie era greu. Acasă, Stalin era un tiran. Dacă în raporturi de activitate cu oamenii manifesta o oarecare reţinere, cu cei ai casei se purta fără menajamente. Nu o dată Nadia îmi spunea suspinînd: „De trei zile tace întruna, nu vorbeşte cu nimeni şi nu catadicseşte să răspundă cînd i te adresezi; este un om extram de dificil. Mă străduiam să evit orice discuţie despre Stalin. Îl cunoşteam destul de bine, pe cînd biata Nadia abia începuse, se pare, să-i descopere amoralitatea şi lipsa de omenie; la drept vorbind, mai că n-ar fi vrut să dea crezare cestor descoperiri.

Într-un timp, Nadia a dispărut pentru o vreme; plecase să-şi petreacă ultimele luni de graviditate la părinţii săi din Leningrad. Cînd a revenit la Moscova şi am reîntîlnit-o, mi-a spus: „Uită-te, admiră-mi comoara“. Comoara împlinise trei luni și era un ghemotoc de fetiţă cu faţa încreţită. Aceasta era Svetlana. În semn de mare încredere mi s-a îngăduit s-o iau în braţe.

După ce am părăsit secretariatul lui Stalin am mai

revăzut-o pe Nadia, destul de rar și cu totul întîmplător. Cînd Ordjonikidze devenise președintele Comisiei centrale de revizie, el a luat-o pe Nadia pe postul de al treilea secretar. Intrînd la Ordjonikidze, am întîlnit-o acolo pe Nadia pentru ultima oară. Am discutat mult împreună, în chipul cel mai prietenesc. Lucrînd acolo, la cabinetul lui Ordjonikidze ea renăscuse parcă, probabil și pentru că atmosfera era foarte plăcută. Sergo era un om minunat. Participase și el la discuție, ne tutuiam, ceea ce mă cam stînjenea, întrucît el era cu douăzeci de ani mai mare decît mine. De atunci, n-am mai văzut-o pe Nadia...

În locuința lui Stalin, trăia și fiul său mai mare, Iakov. Nu am înțeles de ce Stalin îi spunea mereu Iașka. Era un tînăr foarte reținut, tăcut și închis în sine, avea cu patru ani mai puțin decît mine. Pe chipul lui se citea o timorare evidentă. Îl înspăimînta îndeosebi o afecțiune, ce putea fi numită surzenie de natură nervoasă. Tot timpul era cufundat într-o trăire tainică, interioară. Puteai foarte bine să i te adresezi și să-i vorbești, el nu te asculta, privirea lui era absentă. Revigorîndu-se, își amintea de toți cei care îi vorbeau și auzea chiar foarte bine. Stalin nu-l iubea, dimpotrivă îl opresa cu orice prilej. Iașka ar fi vrut să învețe, dar Stalin l-a trimis să lucreze ca muncitor într-o uzină. Tatăl își detesta deschis fiul, îl ura. A făcut totul pentru a-i împiedica evoluția, pentru ca nu cumva să poată juca vreun rol în războiul ce amenința Uniunea Sovietică. Mobilizat și trimis pe front, Iașka a căzut prizonier la nemți în bătălia pentru apărarea Moscovei. Cînd autoritățile germane i-au propus lui Stalin să-i elibereze fiul, în schimbul unui general de-al lor, Stalin le-a răspuns: „Eu nu am nici un fiu".

Iașka a rămas mai departe în prizonierat, iar la sfîrșitul retragerii trupelor germane a fost împușcat de gestapoviști...

Rezumînd, voi spune: Stalin a fost un om amoral, cu predispoziții pentru crime.

MEMBRII BIROULUI POLITIC

Funcţia în care am fost propulsat mi-a permis să-i cunosc pe toţi conducătorii bolşevici. O bună impresie mi-a produs Troţki — un lider capabil şi talentat, un orator excelent, cu o mare vervă agitatorică. În luările sale de cuvînt se pricepea să găsească şi să lanseze lozinci potrivite, mobilizatoare. Înflăcărarea, patosul şi entuziasmul său molipsea asistenţa. În şedinţele Biroului Politic, unde nu era nevoie să pună prea mult patos vorbea reţinut şi la obiect, vădind o perfectă stăpînire de sine.

În această privinţă remarcabil a fost şi episodul din 1927, cu „tezele lui Clemenceau". Pe atunci, puterea se afla în totalitate în mîinile lui Stalin, care continuase zarva cu opoziţia, dînd „în vileag" pe „duşmanii ascunşi". La Plenara Comitetului Central din noiembrie 1927 în care Stalin a propus, în cele din urmă excluderea lui Troţki din partid, Troţki a luat cuvîntul şi, adresîndu-se grupului stalinist a declarat, între altele: „Voi sînteţi un grup incapabil de birocraţi. Dacă s-ar pune problema destinului ţării sovietice şi dacă ar izbucni un război atunci cu toţii aţi fi, realmente incapabili să organizaţi apărarea statului şi să obţineţi victoria. În momentul cînd inamicul se va afla la 100 km de Moscova, vom face ceea ce a făcut, la vremea sa Clemenceau, şi anume: vom răsturna guvernul de birocraţi incapabili; cu o deosebire, însă esenţială, în sensul că dacă Clemenceau s-a mulţumit cu răsturnarea guvernului şi preluarea puterii, noi, pe lîngă aceasta îi vom împuşca pînă la unul pe toţi cei ce compun această bandă obtuză de nulităţi birocratice, care a trădat revoluţia. Da, asta vom face. Şi voi, de asemenea, aţi vrea să ne împuşcaţi, dar vă lipseşte curajul. Noi, însă vom îndrăzni, căci aceasta va fi condiţia obligatorie a victoriei." În această cuvîntare a lui Troţki, există, fireşte o mare doză de naivitate, ca şi o anumită necunoaştere a lui Stalin; dar cum să nu-ţi ridici pălăria în faţa unui asemenea om?

Graţie temperamentului, curajului şi fermităţii sale,

Trotki era, fără îndoială, omul potrivit al momentelor critice; de fapt, el își asuma mari răspunderi și ducea acțiunile la bun sfîrșit. Tocmai de aceea, el a jucat un asemenea rol în timpul revoluției din octombrie, cînd a fost realizatorul indispensabil al planului leninist de cucerire a puterii; Stalin se ascundea pe undeva, iar Zinoviev și Kamenev, cînd s-au aflat în fața riscului major au bătut în retragere și s-au pronunțat împotriva căii revoluționare; Trotki, în schimb, a mers pînă la capăt și a condus acțiunile cu îndrăzneală...

Aici, mai trebuie stăruit și asupra unui cusur al lui Trotki; el era omul căruia îi plăcea să pozeze. Convins că va intra în Istorie poza, atitudine ce nu i-a fost întotdeauna favorabilă. Uneori rezulta o imagine de-a dreptul impresionantă, justificată de rolul pe care Trotki și revoluția sa socială l-au avut în derularea evenimentelor; de exemplu, în timpul războiului civil, cînd puterea sovietică atîrna de un fir de păr, el afirma; „— Noi ne retragem acum, dar în această mișcare vom tîrnti ușa atît de tare după noi, încît lumea întreagă se va cutremura"; aceste spuse erau atît pentru poză, dar și pentru istorie. Desigur, uneori, o asemenea postură nu se justifica pe de-a întregul. Cînd primea parada Armatei Roșii, cățărat pe un autovehicul blindat Trotki încă era de suportat; dar existau și situații, cînd imaginea oferită nu mai era la locul ei, fiind de-a dreptul comică.

Sub raport strategic, războiul civil a fost condus, în mod evident mai mult de Lenin, decît de Trotki. În ceea ce privește organizarea Armatei Roșii Trotki a jucat însă un rol major, cu totul redutabil. Aici trebuie subliniată o trăsătură caracteristică a perioadei, valabilă și pentru Trotki. Oamenii capabili au crescut rapid și au învățat în procesul conducerii țării, al organizării activităților în diferitele domenii, inclusiv al economiei, cum au fost; Krasin, Sokolnikov și Sîrțov, oameni de stat cu prestanță și competență. În rîndurile acestei pleiade s-au perindat și oameni de categoria celor mai puțin capabili. Un personaj destul de bine cunoscut din această ultimă categorie era Mihail Ivanovici Kalinin, pe care Lenin l-a introdus în Biroul Politic de dragul menținerii

majorității și din dorința de a-l avea permanent la dispoziție pe omul care cunoștea satul și psihologia țăranului. Kalinin a adus, totuși unele servicii apreciate societății. Numai că, atunci cînd a încercat să ia parte la dezbaterile care pretindeau cît de cît unele cunoștințe de specialitate, precum și un anumit nivel de cultură a îndrugat atîtea inepții, încît a stîrnit zîmbete condescendente în rîndul membrilor Biroului Politic. Ei, și ce-i cu asta? Cu timpul, Mihalinavici se va deștepta întrucîtva, va gîndi cu mai multă maturitate, va pronunța discursuri curajoase, încetînd să mai fie comicul trupei.

Aptitudinile lui Troțki s-au afirmat, îndeosebi în activitatea organizatorică și în cea de conducere. A înregistrat, însă, nu odată și eșecuri.

După terminarea războiului civil, situația era extrem de critică, sistemul transporturilor pe calea ferată era la pămînt, iar feroviarii nu mai primeau nici un fel de salariu. Pentru a nu muri de foame, muncitorii feroviari s-au apucat să cultive legume, ocupîndu-se și de alte activități. În siuația aceasta dezastruoasă, Lenin l-a numit pe Troțki Comisar al poporului pentru căile de comunicație. Preluînd funcția încredințată, Troțki a adresat lucrătorilor din căile ferate un ordin patetic: „Tovarăși feroviari! Țara și Revoluția sînt pe moarte din cauza haosului din transporturi. Să murim la posturile noastre feroviare, dar să punem trenurile în circulație!"

Firește, Apelul n-a avut efectul scontat. Tovarășii feroviari preferau să nu moară de foame la posturile lor ci să cultive legumele necesare, să planteze cartofi pentru asigurarea traiului în timp ce trenurile continuau să staționeze pe linie moartă. Atunci Lenin l-a scos pe Troțki din postul de Comisar al poporului pentru căile de comunicație.

Fără îndoială, că și în perioada de început, de organizare a Armatei Roșii, Troțki o ținea mereu tot în lozinci și discursuri mobilizatoare despre comitetele de soldați, alegerea comandanților pledînd pentru înlăturarea dezordinii, lichidarea demagogiei și a banditismului. Însuși Troțki a învățat multe în aceste împrejurări, transformîndu-se treptat dintr-un agitator într-un organizato

al armatei. Totuşi el nu a atins cine ştie ce culmi în acest domeniu şi în general, în demersurile sale, pe timpul cît s-a aflat în fruntea transporturilor — el nu a creat ceva de durată. Este adevărat, Troţki considera că în lupta politică aspectele strategiei politice sînt cu mult mai importante decît înfruntările din sfera ideilor. În această privinţă, păşea pe urmele lui Lenin, încercînd să copieze schemele şi reţetele leniniste; prin atitudinea sa, n-a făcut decît să-şi demonstreze propriile slăbiciuni în comparaţie cu Lenin, care avea şi în sfera ideilor preocupările sale, afirmîndu-se atît în domeniul strategiei politice, cît şi în planul activităţii organizatorice.

În comparaţie cu ceilalţi lideri, Troţki se distingea printr-o contribuţie modestă în domeniile teoriei şi gîndirii, care îl puneau în stare de inferioritate. Era un tip fanatic, ce credea în marxism fără cea mai mică ezitare; a crezut apoi în interpretarea leninistă a marxismului. A crezut invariabil, toată viaţa lui în mai bine. Niciodată n-a pus dogma marxist-leninistă sub semnul îndoielii. Credea cu toată fiinţa lui în preceptele acestei învăţături. El nu concepea să capituleze decît în faţa întregului partid, pe care îl considera instrumentul desăvîrşit al revoluţiei mondiale. Practic, Troţki nu s-a abătut niciodată de la ideile sale, rămînînd pînă la sfîrşitul vieţii credincios acestora, ca un fanatic.

Între personajele de aceiaşi structură şi viziune s-au numărat şi Francisc Assizskie, Piotr Otseiniki şi Savanarolla. Toţi aceştia nu erau, evident prin structură mari gînditori sau teoreticieni, ci mai curînd nişte fanatici, dar cu o influenţă mult mai mare asupra destinelor oamenilor.

Dacă va fi reconstituit eşafodajul concepţiei politice fundamentale a lui Troţki se va vedea că demersul nu este deloc simplu; întîi de toate, trebuie intreprinsă o acţiune de degajare a acuzaţiilor mincinoase, lansate îm-

potriva lui, la început de către zinovieviști, apoi de staliniști, iar mai recent de succesorii staliniști. În orice caz, încă din acele timpuri, cînd lupta se dădea în interiorul partidului, pentru mine, care am fost martor ocular la această bătălie, ca și pentru toți cei aflați în zona superioară a piramidei bolșevice, devenise limpede că majoritatea divergențelor erau false, artificiale. Se miza pe o carte: doborîrea adversarilor și acapararea puterii cu orice preț.

Pătrunzînd în hățișurile acțiunilor intestine, nu trebuie să existe impresia că asistăm la o luptă oarecare. Înfruntările pentru afirmarea unor idei nobile, pentru soluționarea divergențelor existente aveau o însemnătate cu totul extraordinară, de rezolvarea lor depinzînd în exclusivitate și viitorul revoluției.

De regulă, discuții interminabile se purtau asupra sensului cuvintelor. Cu deosebire, foarte multe din aceste dezbateri sterile și tendențioase se duceau în jurul cunoscutei teorii a lui Troțki privind „revoluția permanentă" și, respectiv a concepției staliniste despre „construirea socialismului într-o singură țară".

În realitate, ideea lui Troțki consta în aceea că odată cu revoluția din Rusia a început era revoluției sociale mondiale, care urma să cuprindă și celelalte țări. Avînd în vedere în permanență acest țel final, Rusia comunistă trebuia privită ca o platformă de lansare, ca o bază care permite declanșarea și prelungirea activităților revoluționare în alte țări. Această atenție acordată scopului final al revoluției mondiale nu înseamnă că ar putea fi ignorată însemnătatea fenomenelor preconizate să aibă loc în Rusia. Dimpotrivă, potrivit concepției lui Troțki, comunismul trebuie construit în modul cel mai activ în Rusia; dar, opinia sa, opinie împărtășită și de Lenin, este puțin probabil ca o izolare a revoluției ruse să reziste presiunilor restului țărilor „capitaliste", care se străduie să reprime revoluția prin forța armelor...

Stalin dorea, la rîndul său, să se țină cont că ideea principală care îl deosebea de Troțki, continua să fie cea formulată la începutul anului 1925, cînd el l-a acuzat

pe Troțki că nu dă importanță și „nu crede" în posibilitatea construirii socialismului într-o singură țară"; mai exact în Rusia, unde revoluția comunistă învinsese deja. Din păcate, în acel moment (martie 1925), reîncepuse cearta între Zinoviev și Stalin; Zinoviev nu tolera digresiunile lui Stalin în domeniul strategiei generale și califica drept ridicole încercările acestuia de a se erija în rolul de teoretician și strateg. La plenara din martie, s-au produs altercații serioase, iar Stalin s-a răzbunat prompt pe Zinoviev, demonstrîndu-i acestuia că o majoritate asigurată în favoarea lui în CC contează mai mult decît orice fel de strategie. La plenară au fost respinse tezele lui Zinoviev privind activitatea Comitetului Politic Executiv al Cominternului, invocîndu-se un motiv, controversat în jurul cuvintelor, dacă trebuie acceptată sau nu expresia „victoria definitivă" a socialismului. În aprilie din același an, în Biroul Politic Zinoviev și Kamenev și-au dublat atacurile împotriva edificării socialismului stalinist într-o singură țară, probabil și pentru a nu permite ca Stalin să-și depună „candidatura" de strateg și lider al revoluției. La finele aceleiași luni, Stalin a convocat cea de-a XIV-a conferință unională a partidului. Disputele au vizat din nou semnificația unor expresii frecvent vînturate în vocabularul politic cotidian și s-au dovedit, bineînțeles nefirești. Ar putea fi construit socialismul într-o singură țară? La urma urmelor, disputa conducea la un răspuns legat de întrebarea: pot fi sau nu zdrobiți adversarii prin forța armelor? În cel de-al optulea an al revoluției se putea deja înțelege că, pînă atunci nimeni nu încercase să doboare această revoluție. Intenționa cineva să facă din asta un simbol al devotamentului față de revoluție? Ce sens avea? Sau să se considere că venise momentul să se accentueze o astfel de exigență? Probabil; dar dacă acest lucru se va petrece, el nu ar avea, în esență, nici o importanță. În schimb, după această tărășenie cîtă murdărie a putut fi aruncată, îndeosebi asupra lui Stalin; au curs rîuri de cerneală zinoveistă, în ideea de a demonstra că Stalin nu este un revoluționar, că a abandonat revoluția mondială și s-a înglobat în mlaștina treburilor din interior.

În afară de caracterul și conținutul revoluției era abordată și importanța capitalului, într-o manieră artificială, însă.

În perioada 1925—1926 întrebarea la ordinea zilei era următoarea: va continua, oare politica NEP-ului, adică, competiția între elementele capitalismului — piața liberă, liberalizarea economică și libera inițiativă sau se va reveni la politica din anii 1918—1919, de impunere cu forța a comunismului? De această orientare, de calea aleasă depindea viața a zeci și zeci de milioane de oameni.

Desigur, în acest cadru economic și social țărănimea ocupa un loc central. A da posibilitatea unei anumite evoluții, fie ea și lentă, a țărănimii și economiei rurale, nedistrugînd-o, sau a lichida țărănimea, evident nu înainte de a-i stopa evoluția — iată care era fondul chestiunii. Desigur, aici se ridicau destule întrebări în legătură cu posibilitatea de a face ceva. Lenin exprimase temerea că noua putere nu dispunea de suficiente forțe și preconizase atragerea treptată, benevolă, a țăranilor în colhozuri („cooperative"). După părerea lui Stalin, în acel moment exista un aparat polițienesc gigant (cu posibilitatea recurgerii și la armată), capabil să asigure o asemenea forță, așa încît era posibilă și crearea unui număr nedefinit de lagăre de muncă la nivel unional.

Care era, totuși, calea de urmat? Invocînd o anumită practică științifică, Buharin și Rîkov considerau că trebuie continuată calea NEP-ului. În aprilie 1925, la o adunare a activului de partid moscovit, Buharin a făcut celebra sa declarație, potrivit căreia „colectivizarea nu este calea principală spre socialism" și că, în consecință trebuie fixate alocații pentru dezvoltarea gospodăriei țărănești, lansînd țăranilor chiar o asemenea lozincă: „Îmbogățiți-vă!".

Fanatici înverșunați, ca Troțki, alți maeștri ai combinațiilor necinstite, care vînau numai și numai puterea, ca Zinoviev și cei din categoria amoralilor dezavuați public, precum Stalin, urmăreau unul și același scop, dar

din motive diferite: continuarea introducerii forțate a comunismului.

Orientarea adoptată nu s-a afirmat dintr-o dată. În 1925, clanul zinovievist nu se mai opunea poziției buhariniste. A trebuit să survină, însă înlăturarea acestuia de la putere, în 1926, pentru a-l determina să facă o întoarcere completă și a trece de partea rețelei lui Troțki, care susținea superindustrializarea și exercitarea de presiuni asupra satului. În ceea ce-l privește pe Stalin, fără a aprofunda temeinic o astfel de idee era subjugat de propriile combinații. În 1926, „descotorosindu-se" de Zinoviev și Kamenev, Stalin a susținut, împotriva acestora poziția lui Buharin. Iar pe la sfîrșitul anului 1927, a decis să se despartă și de Buharin, Rîkov și Tomsk, vechii membri ai Biroului Politic. În acel moment, fără cea mai mică jenă, Stalin a preluat politica lui Zinoviev și Troțki, pe care o demascase și condamnase anterior. Acum se pronunța atît pentru superindustrializare, cît și pentru colectivizarea forțată. La congresul din decembrie 1927, cînd a obținut majoritatea solidă și statornică în comitetul central dictatorul putea să promoveze liniștit comunismul său. Drumurile lui Stalin și Troțki de despărțeau din acest moment.

În testamentul său, Lenin scria despre „neobolșevismul" lui Troțki în termeni prin care îi recomnda să nu-și facă, totuși, vreo vină cu totul deosebită. În fapt, aceasta însemna că pînă la revoluție Troțki era considerat ca neavînd vreo apartenență la partidul leninist, al revoluționarilor de profesie. Se știe că, venind în Rusia după revoluluția din februarie, Troțki a intrat mai întîi în grupul „inter-raional, împreună cu care, în vara anului 1917 a intrat, în cele din urmă în organizația leninistă. Cu alte cuvinte, pînă la revoluție, Troțki nu a făcut parte din rîndul bolșevicilor.

Deși fanatic și intolerant în crezul său, Troțki nu era lipsit de sentimente omenești, manifestînd încredere în prietenie, în sinceritate, în cinstea elementară...

Bun familist, Troțki își iubea copiii, care îi erau total devotați, urmîndu-l orbește. Am făcut cunoștință cu fiica lui, Zina, care îi semăna leit, o tînără slăbuță și fra-

gilă, atinsă de tuberculoză, la fel de agitată și înflăcărată ca și tatăl său. Acesta era, de altfel totul pentru ea, păcat că și-a sfîrșit zilele, bineînțeles în închisorile staliniste.

O trăsătură a lui Troțki, care m-a șocat întotdeauna, o constituia uimitoarea lui naivitate în cunoașterea oamenilor. S-ar putea crede că întreaga viață și-o petrecuse văzînd numai ființe abstracte și nicidecum oameni vii, așa cum aceștia erau, de fapt. În particular, Troțki nu l-a înțeles deloc pe Stalin, cu toate că a scris despre el o carte voluminoasă.

În anul 1930, aflîndu-mă peste graniță, am rămas uimit la vestea că Troțki fusese expluzat din Uniunea Sovietică. Practic, nu-l mai recunoșteam pe Stalin, tocmai eu care îl studiasem atît de bine, în sensul că nu puteam crede cum de nu a procedat cu Troțki la fel ca și în cazul lui Frunze. Doar avea acum la dispoziție atîtea mijloace de a-l extermina pe Troțki, evident, nu direct — despre asta s-ar fi scris imediat —, ci cu ajutorul unor virusuri, culturilor microbiene, substanțelor radioactive, după care l-ar fi înmormîntat cu pompă în Piața Roșie, rostind discursuri funerare. În loc de toate acestea, l-a alungat peste graniță. La urma urmei, era foarte posibil, și poate că a considerat chiar mai avantajos, să-l lichideze dincolo de granițele U.R.S.S. La aflarea veștii privind expulzarea lui Troțki relatam: „În general, este de neînțeles cum se face că Stalin nu a fost consecvent metodelor sale clasice, care răspundeau obișnuințelor și caracterului său".

Însemnările prezentate mai sus datează din 1930. În 1940, Troțki scria ultima sa carte, o carte tot despre Stalin, dar pe care moartea l-a împiedicat să o termine. Reușise să scrie 584 de pagini. Se poate constata că paginile 579 și 580 fuseseră scrise într-adevăr, chiar în ultimele zile sau ultimele săptămîni ale vieții sale. Iată ce se spune în paginile amintite: „În legătură cu exilarea mea, în februarie 1929, în Turcia, Bajanov notează..." Pe o jumătate de pagină, sînt redate citate din cartea mea, după care, Troțki continuă: «În 1930, cînd apărea cartea lui Bajanov, am privit această scriere ca pe un exercițiu de literatură. Dar, după procesele de la Moscova, am luat efectiv în serios

respectiva carte*. Iar în continuare, Troţki enunţă presupunerea că în secretariatul stalinist, pe care subsemnatul l-a părăsit în 1926, Bajanov auzise şi ştia el ceva în legătură cu măsura luată pentru expulzarea lui. Adică, ceea ce pentru mine devenise clar acum, în 1930 şi în privinţa măsurii de care nu mă îndoisem era faptul că Stalin urmărise să mă lichideze la momentul potrivit, iar în preajma războiului, această măsură căpătase pentru Stalin un caracter de urgenţă. Troţki „începuse să ia în serios" cele spuse despre intenţiile lui Stalin doar cu puţin timp înainte de moartea sa. Şi tot mai găsea necesar să presupună că Bajanov auzise ceva în secretariatul lui Stalin, în 1926. Oare nu era mai simplu şi firesc să se sesizeze cine este Stalin? Extraordinară naivitate, dar şi cîtă neînţelegere a caracterului oamenilor!

Timp de trei ani, Grigori Evseevici Zinoviev fost nr. 1 al comunismului, după scurgerea a încă zece ani cobora în beciurile de la Lubianka, unde, de altfel s-a şi stins din viaţă. Înlocuindu-l pe Lenin din postul de lider, el n-a fost, totuşi, acceptat în partid ca un adevărat conducător. La prima vedere, această situaţie părea să fie dată de înfrîngerile suferite. În realitate, victoria sau înfrîngerea în luptă pentru putere au fost determinate de cu totul alte cauze, decît, să spunem gradul de popularitate, decît recunoaşterea publică a superiorităţii. În realitate, există cauze, unele foarte importante, prea puţin studiate.

Zinoviev era un om cult, dar se maniefsta, totodată, ca un intrigant abil, trecut prin îndelungata şcoală bolşevică prerevoluţionară. Extrem de fricos, el nu era dispus niciodată să se expună riscurilor clandestinităţii din ţară; de aceea, aproape întreaga activitate din perioada premergătoare revoluţiei a desfăşurat-o peste graniţă. În vara anului 1917, nefiind conştient de răsturnările revoluţionare ce se prefigurau în Rusia, a luat poziţie împotriva lui Lenin. Totuşi, după revoluţie, Lenin l-a iertat, aşa încît la începutul anului 1919 l-a instalat în fruntea Cominternului.

Prudentul Zinoviev s-a trezit în postura de discipol şi succesor al lui Lenin, postură convenabilă şi pentru faptul că îi oferea un statut de pretendent la moştenirea le-

ninistă. In realitate, el nu s-a ridicat la înălțimea pe care i-o cerea noua situație, nici în domeniul teoriei și nici în cel al marii politici și a organizării luptei. Ca teoretician, nu a lăsat nimic remarcabil; încercările din anii 1925—1926, care exprimau o năzuință spre egalitarism au fost primite cu indifierență în partid. În domeniul strategiei marii politici, Zinoviev subordona toate aspectele mărunte tacticii luptei pentru putere, străduindu-se să respingă cu înverșunare toate concepțile lui Troțki; dar, odată ce Troțki a fost înlăturat de la putere, Zinoviev i-a adoptat deîndată toate concepțiile pentru a bloca, cu ajutorul acestora acțiunile lui Stalin. În fine, în planul organizatoric, Zinoviev abia reușise să preia frîiele conducerii în cea de-a doua capitală — Leningrad, insuficient însă pentru a-și asigura succesul de care avea nevoie. Deținerea conducerii Cominternului repreznta prea puțin pentru a se considera stăpîn pe situație. Era clar că cine stăpînea Kremlinul își putea plasa protejatul la conducerea Cominternului. Într-o vreme, Stalin îi plantase acolo pe Molotov.

Desemnîdu-l pe Stalin, în primăvara lui 1922 în funcția de secretar general al partidului, Zinoviev considera, totodată că, în aceste condiții și el, prin poziția pe care o ocupa în Comintern și în Biroul Politic, se situa mai presus decît cei din fruntea aparatului de partid. Evident era o greșeală de calcul și o neînțelegere a proceselor care aveau loc în partid, procese ce duceau la concentrarea puterii în mîinile aparatului central. Un lucru trebuia să le fie clar tuturor celor care tindeau să acapareze puterea: Ca să o deții cu adevărat se impunea să ai asigurată majoritatea în CC. Însă, comitetul central se alegea la Congresul partidului; iar pentru a alege un comitet central favorabil era necesară și o majoritate garantată în congres; la rîndul ei, această premiză presupunea existența unei majorități provenite din rîndul delegațiilor organizațiilor guberniale, regionale și de ținut. Între altele, respectivele delegații nu erau, de fapt alese, ci desemnate de conducătorii aparatului local de partid, — secretarii comitetelor guberniale și colaboratorii lor apropiați. Selecționînd și instalînd oamenii după devotamentul personal, în posturile de secretari și de lucrători de bază din comitetele

orăşeneşti Stalin şi Molotov îşi asigurau majoritatea în congres. Ei s-au ocupat tocmai de asemenea aspecte ani la rînd, şi au făcut-o temeinic şi cu succes.

Lucrurile nu au mers peste tot simplu. De pildă, s-au ivit complicaţii şi greutăţi la Comitetul central al Partidului Comunist din Ucraina, de care aparţineau cîteva comitete orăşeneşti de partid. Au fost necesare diferite combinaţii, mutări, permutări, s-a apelat şi la primul secretar al CC al PC din Ucraina, Kaganovici pentru a interveni şi a face ordine în aparatul local de partid; ca urmare, au survenit din nou alte permutări, promovări şi îndepărtări din funcţii ale unor activişti refractari. Dar, în 1925 se efectuaseră deja principalele reaşezări de cadre. Cînd Zinoviev remarcase toate acestea, era tîrziu. În mod normal ar fi trebuit să se sesizeze mai înainte de sensul respectivelor preparative staliniste.

La congresul din 1924, Zinoviev a prezentat, pentru a doua şi ultima oară, Raportul politic al CC. Cu cîteva zile înainte de deschiderea forumului el încă nu ştia prea bine despre ce anume va raporta. M-a întrebat dacă n-aş putea să-i pregătesc o analiză a activităţilor Biroului Politic pe anii anteriori. I-am făcut această analiză, prezentîndu-i, totodată, materialele pregătitoare desfăşurării congresului, ilustrînd cu date care au fost activităţile de care s-a ocupat Biroul Politic într-un an. Nu mă aşteptam nicidecum ca respectivele materiale să prezinte o importanţă prea mare, decît ca materiale documentare. De altfel, nici nu se putea pretinde aşa ceva. Spre marea mea surprindere, Zinoviev s-a agăţat de faptele şi realităţile sintetizate, construindu-şi raportul cam de următoarea manieră:

„Iată, tovarăşi, în acest an, noi ne-am ocupat de cutare şi cutare problemă, am făcut aşa şi aşa".

Rămăsesem stupefiat. Consideram că un adevărat conducător ar fi trebuit să evidenţieze aspectele fundamentale ale vieţii ţării, căile pe care păşea revoluţia.

În locul unei asemenea analize consistente a rezultat un raport superficial. Întîmplător, materialele pregătite de mine au servit de canava pentru această dare de seamă contabilă. M-am convins că Zinoviev nu percepea dimensiunile şi profunzimea realităţilor sovietice.

Zinoviev nu era agreat în partid, cauzele fiind numeroase Îi plăcea viața de huzur, era fricos și intrigant, nu se dovedea a fi un mare om politic. În cercurile conducătoare, circulau la adresa lui aprecieri nu prea binevoitoare (ca dealtfel și despre Stalin: „Feriți-vă de Zinoviev și de Stalin! Stalin te îngroapă iar Zinoviev te conservă!“)

În vîrful ierarhiei bolșevice, un loc distinct îl ocupa Lew Borisovici Kamenev. Aflat sub influența lui Zinoviev, Kamenev s-a trezit ademenit și angrenat în toate combinațiile lui politice. Prin firea lui, Kamenev nu era însetat de putere; era un om blajin, dar cu maniere de „burghez“. Vechi militant bolșevic dovedea curaj, înfruntase riscuri ale clandestinității revoluționare; a fost arestat în cîteva rînduri și deportat, fiind apoi eliberat de revoluție. Atunci a intrat el în orbita lui Zinoviev, mergînd mereu cu acesta, îndeosebi împotriva planului leninist de cucerire a puterii; apoi, a propus crearea unui guvern de coaliție cu alte partide, care nu și-a dovedit viabilitatea; urmîndu-l din nou pe Zinoviev a revenit la suprafață; a condus o vreme Sovietul orășenesc Moscova, iar după aceea a devenit extrem de util și pentru Lenin, fiind locțiitor al acestuia în problemele economice generale. Odată cu îmbolnăvirea lui Lenin, Kamenev a preluat conducerea efectivă a întregii vieți economice. Antrenat în activitatea „troicii“ de către Zinoviev, el l-a înlocuit, timp de trei ani, din acțiunile cu caracter practic pe Lenin; prezida reuniunile Biroului Politic, pe cele ale Comisariatului poporului pentru economie, ca și ale comisariatelor pentru muncă și apărare.

Inteligent, instruit și foarte talentat, Kamenev s-a dovedit a fi și un excelent om de stat, un autentic tehnocrat. Kamenev se căsătorise cu sora lui Troțki, Olga Davîdova. Fiul său, Liutik, deși foarte tînăr, se lansase din plin pe calea care în partid era numită „putrefacție burgheză“. Folosindu-se de situație, făcea chefuri cu actrițe tinere. În partid erau destule persoane care se revoltau față de asemenea fapte, luînd poziție. S-a scris chiar și o piesă „Fiul comisarului poporului“, în care figura și Liutik Kamenev, piesă care se juca la unul dintre teatrele moscovite; anumite detalii din piesă îi ajutau pe spectatori să înțeleagă despre ce era vorba. Kanner l-a sunat pe Stalin ca din

partea secției de agitație și propagandă pentru a primi directive, în sensul de a ști cum să procedeze cu piesa. Stalin i-a răspuns; „Las-o așa cum e, treacă de la mine!" În cadrul unei reuniuni a „troicii", Kamenev a încercat să obțină interzicerea piesei, întrucît ar reprezenta, chipurile, o discreditare a membrilor Biroului Politic. Zinoviev a fost, însă de părere că e mai bine să nu se atragă atenția publică; interzicînd piesa incriminată, Kamenev ar da prilej de bîrfă, recunoscînd, totodată, implicit că este vorba de el. Zinoviev a amintit, o istorioară cu romanul „Domnii Obmanov", în care scriitorul Amfiteatrov publicase pamflete ireverențioase la adresa familiei Romanovilor; și, cu toate că ele conțineau o mulțime de amănunte care arătau clar despre cine era vorba, Țarul socotise că ar fi sub demnitatea lui dacă ar interzice cartea întrucît ar recunoaște că romanul se ocupă de familia sa.

— „Mulțumesc Excelenței voastre, Henrich" — a răspuns Kamenev, citînd din Shakespeare.

Piesa n-a fost interzisă, dar s-au exercitat presiuni pentru a fi scoasă din repertoriu.

Pe planul intrigilor, subtilităților și tenacității Kamenev se prezenta slab. În mod oficial, locuia la Moscova, considerînd Capitala drept fieful său, așa cum Zinoviev socotea că este pentru el Leningradul. Numai că Zinoviev își organizase în orașul de pe Neva clanul său, iar membrii acestuia erau solid implantați acolo; în plus, Zenoviev ținea efectiv cîrma celei de-a doua capitale. Pe cînd Kamenev, străin față de o asemenea tehnică, trăia la Moscova în virtutea inerției. Curînd el avea să piardă această obișnuință, împreună cu cei din anturajul său.

Dintre ceilalți membri ai Biroului Politic, nici Rîkov și nici Tomsk nu aveau veleități și, de altfel nici nu pretindeau a fi lideri politici.

Pînă la revoluție, *Aleksei Ivanovici Rîkov* s-a aflat în ilegalitate în Rusia, iar o vreme și în emigrație, împreună cu Lenin. După revoluție, a devenit ministru de interne ,dar învestitura îl depășea; revoluția pretindea cekiști, puneri la zid, o duritate de „diamant". Or, Rîkov era

un tip paşnic, cuminte, un om de suflet. Devenise preşedinte al Consiliului Suprem al Economiei, iar după moartea lui Lenin, şeful guvernului, dar numai cu numele. Avea o slăbiciune: îi cam plăcea băutura. Pe atunci, în popor vodka se numea *Rîkovski*.

La chefurile din cercurile restrînse ale marilor demnitari sovietici, Rîkov exclama bîlbîindu-se: „Nu-n-ţe-leg, de ce să-i spună r-rîkovski!". Rîkov nu avea nici talente, dar nici defecte ieşite din comun. Era un om rezonabil, calitate care i-a adus prăbuşirea cînd Stalin a iniţiat coşmarul colectivizării. În pofida moderaţiei sale şi a precauţiilor, Rîkov nu putea şi nu a fost de acord cu distrugerea satelor şi a agriculturii. Atitudinea sa opoziţionistă l-a dus spre beciurile de la Lubianka, bineînţeles după consumarea tuturor comediilor înjositoare cu care Stalin se desfăta, exterminîndu-şi victimele.

Conducătorul sindicatelor sovietice era Mişa Tomski. În anul 1919 a fost ales în comitetul central, iar în 1921 — în Biroul organizatoric şi mai apoi, în 1922, în Biroul Politic. Făcea parte din grupul numeros al cekiştilor mai rezervaţi, care se ţineau mai la o parte de lupta pentru putere, trecînd de partea învingătorilor, dar numai atunci cînd aceştia aveau, efectiv asigurată victoria. Nestînd bine cu auzul, la şedinţele Biroului Politic, atunci cînd se dezbăteau aspecte ce îl interesau, se posta în faţa raportorului. În genere, era un tip banal, după cum banală era şi organizaţia pe care o reprezenta, în sistemul sovietic. Cu toate că trecuse de partea lui Stalin la timpul oportun, în cele din urmă avea să vină şi momentul, cînd dictatorul a început să-şi manifeste nemulţumirea pentru faptul că Tomski, vechi membru al Biroului Politic nu-i recunoştea public lui Stalin calităţile de „măreţ şi genial" conducător. O bună perioadă, Tomski s-a străduit să se ţină departe de zarva opoziţionistă. În 1936, Stalin a considerat că ajunge cît a fost cruţat şi a hotărît să-l lichideze.

Tomski însă nu a urmat calea victimelor staliniste obişnuite; mai exact, nu a aşteptat să fie umilit: cînd cekiştii au venit să-l aresteze, s-a împuşcat.

Unul dintre cei mai capabili membri al Biroului Politic a fost *Nikolai Ivanovici Buharin*. Avea o înfățișare vioaie, inteligentă; se bucura de o mare simpatie în partid. Însuși Lenin, în Testamentul său, îl numea „favoritul partidului". Buharin făcea și el parte din vechea gardă de bolșevici, întreținuse legături cu Lenin în străinătate; om de aleasă ținută morală el nu s-a lăsat antrenat în intrigile și luptele meschine de culise. Înainte de toate, Buharin era un om al condeiului. Un reputat ziarist și publicist. Ca redactor șef al cotidianului „Pravda", organul central al partidului a transformat ziarul într-un instrument care dădea tonul conducerii pe toate liniile. Devenise membru al CC de multă vreme, însă abia la Congresul al X-lea, din 1921 a fost ales membru supleant al Biroului Politic. Atunci, era al treilea membru supleant în ordinea alegerii. În anul următor congresului, trecuse pe locul I, fiind primul dintre supleanții Biroului Politic; cam în acea perioadă Lenin ieșise în mod fortuit din Biroul Politic și lipsea de la reuniunile acestuia; Buharin participa la activitatea Biroului Politic ca membru cu drepturi depline. După moartea lui Lenin, în 1924, el a devenit membru plin al Biroului Politic.

În partid se răspîndise o apreciere inexactă, potrivit căreia Buharin ar fi scolastic și dogmatic. În realitate, el nu era deloc dogmatic și nici măcar un teoretician scolastic. În primii doi ani de comunism, crezînd în edificarea noii societăți, Buharin, avînd un strălucit talent de polemist a scris o excelentă lucrare „Economia perioadei de trecere", iar apoi, împreună cu Preobrajenski a scris „Alfabetul comunismului", care s-a bucurat de o mare popularitate și după care întregul partid, îndeosebi tînăra generație învață ce este comunismul. Practic, în aceste lucrări erau incluse ideile, tezele și opțiunile conducătorilor de partid, despre comunism. Numai că atunci cînd crahul comunismului devenise evident, iar Lenin a făcut cotitura radicală spre „Noua politică economică" (NEP) — ceilalți lideri politici și-au căutat o ieșire, sub pretextul că nu au nimic comun cu aceste lucrări. În ceea ce-l privește pe Buharin, el și-a dezavuat lucrările în mod public, le-a adunat și le-a distrus. Cei din jurul său l-au

etichetat drept un teoretician scolastic şi dogmatic. În fapt, el a avut ghinion.

Profesiunea lui Buharin era de scriitor. El a sintetizat în publicistica sa tot ceea ce era la ordinea zilei, tot ceea ce se exprima în concepte şi se spunea prin viu grai, despre schimbările survenite, pornind de la dictonul: „Ce se scrise cu condeiul nu se taie cu toporul". Cei din opoziţie făceau glume cam răutăcioase: „Avem un Birou Politic minunat, doi dintre membrii lui sînt gîngavi — Molotov şi Rîkov; unul face boacăne, Buharin; altul-te extermină!" (era vorba de Stalin).

Şi totuşi, Buharin era un om inteligent şi capabil. La şedinţele Biroului Politic vorbea judicios şi la obiect. Cuvîntul său era presărat mai cu o glumă, mai cu un joc de idei. Ceea ce reuşise să disimuleze în chip admirabil era, tocmai năzuinţa lui profundă spre putere. Se dovedea astfel că a fost un bun elev al lui Lenin; se vede că pentru el şcoala leninistă nu a trecut fără să lase urme. Dar, în perioada dată, cînd toate deciziile se aflau la discreţia aparatului de partid, Buharin nu avea nici o şansă, decît să joace un rol secundar şi să se preteze la intrigile practicate în păturile conducătoare ale partidului. În orice caz, prima şi cea mai dificilă alegere, între Zinoviev şi Stalin, a reprezentat un succes lejer pentru Buharin; el a străbătut cu brio „culoarul îngust" dintre cele două tabere şi a nimerit în cea a învingătorului.

La Institutul „Krasnoi Professurî", majoritatea cursanţilor, avînd drept principală preocupare stabilirea opţiunii ce le oferea locul şi domeniul viitor de activitate cu cele mai bune perspective erau de partea lui Buharin; acesta se impunea prin talentul său. (Troţki era, de asemenea, un talent, dar puţin cam exaltat. Zinoviev nu era considerat drept un lider politic, iar faţă de Stalin nu manifestau nici stimă şi nici încredere).

Buharin se înconjurase de un grup de tineri instruiţi, mulţi dintre ei membri de partid capabili. De altfel, în perioada celor cîţiva ani de cînd Buharin se afla în preajma păturii conducătoare, dintre aceşti tineri se vor detaşa o serie de cadre apte pentru domeniile care pretindeau un anumit nivel de cultură; dintre ei vor promova

şi şefii secţiilor agitaţie şi propagandă, şi respectiv, de presă ale CC, ca şi redactori ai ziarului „Pravda", precum şi conducători pentru sectoarele de istorie, filozofie etc. Între aceştia se numărau: Sten, fraţii Slepov, apoi Astrov, Mareţki, Steţki, Karev, Lominadze, Pospelov, Mitin şi mulţi alţii. Opoziţia îi numea cu dispreţ, cu un termen general, grupul „Steţki-Mareţki". Vreme de mai mulţi ani, ei au dat tonul în presă, dar odată cu căderea lui Buharin a urmat o epurare necruţătoare, pentru ca în anul 1932 majoritatea lor să fie excluşi din partid, iar în 1937 să fie executaţi.

Neluînd partea lui Zinoviev în lupta decisivă din anii 1925—1926, Buharin a fost gratulat cu o numire în fruntea Cominternului, în locul lui Zinoviev. Pentru Stalin aceasta era o numire temporară. Lui nu-i plăcea ca în fruntea Cominternului să fie instalat un membru al Biroului Politic rus, întrucît Cominternul era socotit un fel de instanţă supremă a comunismului mondial şi, deci, formal s-ar fi plasat deasupra lui Stalin. De altfel, Buharin va fi curînd înlocuit cu prea-supusul Molotov, iar apoi şi acesta, cu bulgarul Dimitrov.

Spre cinstea lui Buharin, el nu a participat la punerea în mişcare a „maşinii de tocat carne de om", a lui Stalin, care ţintea instaurarea comunismului şi, în primul rînd, exterminarea ţărănimii. El ar fi putut să-i cînte în strună lui Stalin, aşa cum făcuseră toţi ceilalţi membri ai Biroului Politic, de genul lui Molotov şi Kaganovici. Cu atît mai mult, cu cît el nu nutrea nici un fel de simpatie faţă de opoziţia troţkisto-zinovievistă, între a cărei politică şi stalinism nu vedea nici o deosebire.

În momentul cînd Stalin şi-a stabilit definitiv calea de urmat, care însemna abandonarea politicii „NEP-ului" şi distrugerea satelor, Buharin s-a pronunţat împotriva acestei căi cu toată energia de care era capabil. Stalin l-a înlăturat atunci de la putere, iar Buharin a trecut în opoziţie.

Cu toate că staliniştilor zeloşi le convenea mai mult să-i aplice eticheta troţkistă, amalgamul acesteia fiind pe de-a întregul o plăsmuire, Buharin era străin atît faţă de blocul troţkisto-zinovievist, cît şi faţă de politica stali-

nistă. Ani de-a rîndul, Stalin l-a persecutat în mod sistematic pe Buharin; dar abia în februarie 1937 el a fost exclus din CC; ofensiva împotriva lui Buharin şi-a urmat mai departe cursul. În martie 1938, după clasicul proces stalinist, josnic şi ipocrit, în beciurile de la Lubianka a coborît şi Buharin...

Una din figurile şterse ale Biroului Politic reprezenta *Mihail Ivanovici Kalinin*, „un staroste decorativ" al întregii Rusii.

Era un tolerat, un personaj pe care nu se putea conta, decît la ceremoniile oficiale, unde îndeplinea funcţia de... „ţăran sentimental". N-a avut niciodată pretenţia la iniţiativă personală, urmîndu-i supus pe cei aflaţi la putere.

Cînd Stalin a procedat la nimicirea satelor, *Mihail Ivanici*, deşi cunoştea bine mediul rural căuta să dea impresia că nu se întîmplă nimic deosebit, neieşind din acea atitudine de bombăneală senilă, cu care Biroul Politic se obişnuise într-o aşa măsură, încît nu-i mai acorda nici un fel de importanţă. Pe scurt, era un om de nimic, un laş, ceea ce explică, de altfel faptul că a scăpat teafăr în perioada stalinistă, dîndu-şi obştescul sfîrşit în patul lui; ba, mai mult, a fost onorat, prin atribuirea numelui său oraşului Konigsberg. Cînd soţia lui Kalinin a fost arestată din ordinul expres al lui Stalin, Mihail Ivanici nici n-a clipit măcar.

Un rol foarte însemnat în istoria ascensiunii la putere a lui Stalin, pînă ce acesta s-a cocoţat în vîrful piramidei l-a jucat *Viaceslav Mihailovici Molotov*. Deşi a trecut foarte aproape pe lîngă această posibilitate, el nu a pretins niciodată să fie vioara întîi. În martie 1921, a fost ales secretar responsabil la CC şi membru supleant al Biroului Politic. Timp de un an, va avea în mîinile sale întregul aparat al CC. În 1922, cînd Zinoviev a organizat „troica" şi l-a instalat pe Stalin la cîrma aparatului de partid, prin desemnarea lui ca secretar general, Molotov a fost împins şi el în sus, ajungînd al doilea secretar al CC. Calculul lui Zinoviev era următorul: trebuia înde-

părtat Troţki, iar Stalin ajutat să devină duşmanul lui înverşunat şi crîncen. Zinoviev şi Kamenev, îl preferau, totuşi pe Stalin. În ceea ce-l priveşte pe Molotov, acesta nu numai că intrase în subordinea lui Stalin, dar a şi devenit omul de încredere al acestuia şi nu va încerca să scape vreodată de sub comanda lui. Zinoviev şi chiar Kamenev s-au răzbunat apoi cu multă satisfacţie, la fel şi Troţki, care din ce pricină nu se ştie, îi purta pică lui Molotov calificîndu-l drept o întruchipare a „renaşterii birocratice a partidului". Molotov l-a urmat pe Stalin în orice împrejurare şi cu toată consecvenţa, desfăşurînd o activitate intensă în selectarea oamenilor pentru aparatul de partid, în primul rînd a secretarilor comitetelor de partid din ţinuturi şi gubernii, creînd, totodată, majoritatea stalinistă în CC. Un deceniu întreg, Molotov a ocupat postul de secretar doi al CC. Cînd Stalin a considerat necesar, Molotov a fost numit în funcţia de preşedinte al Comisarilor Poporului pentru Economie, sau în cea de ministru al afacerilor externe.

Stalin a procedat cu Molotov, în aceeaşi manieră uzitată cu mulţi dintre ceilalţi locotenenţii săi, în sensul că le-a arestat soţiile, ceea ce îi punea în postura de a se afla în permanenţă la discreţia dictatorului.

Soţia lui Molotov era evreică, fiind cunoscută sub numele conspirativ de „Perla". Ca activistă de bază a partidului, conducea departamentul industriei farmaceutice. Fără un motiv, Stalin a arestat-o şi a trimis-o în surghiun.

Molotov a suportat fără crîcnire despărţirea de soţia sa, atitudine care nu a surprins pe nimeni. Cînd Stalin a murit, iar soţia lui Molotov a revenit din surghiun, atît ea, cît şi soţul său au rămas stalinişti fanatici. Molotov a dezaprobat, de altfel acţiunile de destabilizare întreprinse de Hruşciov. Ca şi Kaganovici şi respectiv Malenkov, Molotov era un stalinist convins; la prima ocazie socotită favorabilă, în 1957, ei au şi încercat să-l răstoarne pe Hruşciov de la putere. Nu au reuşit însă aşa cum şi-ar fi dorit, iar aceasta i-a costat pierderea definitivă a tuturor posturilor şi locurilor în ierarhia de partid, precum şi trecerea lor pe o linie moartă.

De ce voia Molotov să se revină la metodele stali-

niste? Îl mîna nostalgia acelor vremuri, cînd avea în mîinile sale puteri discreționare, cînd toți oamenii din țară îi tremurau de frică și nimeni nu îndrăznea nici măcar să sufle o vorbă? Poate că erau și alte calcule cu mult mai „realiste"...

Cu cît teroarea era mai puternică, cu atît și puterea dictatorială părea mai durabilă. În perioada stalinistă, populației îi era teamă chiar să se gîndească la vreo erezie, dar mi-te să se mai lanseze în vreo acțiune împotriva autorităților. Și iată că acum, vine Hrușciov și slăbește șurubul; oamenii încep să gîndească cu propriul lor cap, să vorbească, și să nu se mai împace cu vechile stări de lucruri. Pînă unde urma să se meargă pe această cale? În vremurile staliniste, astfel de riscuri nu existau...

Molotov era un tip conștiincios, dar fără să strălucească. Reprezenta prototipul birocratului cu o mare putere de muncă. Față de mine, se arăta extrem de binevoitor și amabil, iar în raporturile personale, îndatoritor. Se purta, în genere, corect cu toți cei care se aflau în anturajul său, era accesibil, fără a fi grosolan, arogant sau despot.

După zece ani, Stalin nu va mai aproba de unul singur listele cu cei care urmau să fie arestați și executați. În ideea unui simulacru de răspundere colectivă, aceste liste vor purta de-acum și „amprentele" lui Molotov și Kaganovici. Evident, Molotov își depunea semnătura pe liste, după ce acestea erau iscălite de Stalin. Dar, oricum și lui putea să-i sară în ochi vreun nume înscris acolo. Alături de semnătură, Molotov nota următoarele inițiale; „VMN" (Vissaia mera nakazania) în limba rusă acestea însemnînd „pedeapsa cu moartea". Suficient pentru ca cei de pe respectiva listă să fie executați.

De ce făcea aceasta? Din mimetism față de Stalin? Sau, îmbătîndu-se cu sentimentul propriei sale puteri își zicea: „Am scris aici trei litere, și-deodată oamenii nu mai există!?". Și cînd te gîndești că prin aceste liste, aprobate cu seninătatea birocratului, care nu simte nici o emoție au fost trimiși la moarte mii și mii de oameni nevinovați. Și, mai ales a făcut acest lucru fără ca ulterior să aibă

vreo remușcare. Dimpotrivă, gîndea acum: Stalin a murit, ce bine ar fi dacă s-ar mai reîntoarce vremurile staliniste!

Oare este cu putință să faci din om tot ce dorești? Da, orice este posibil, dacă îl dai pe mîinile lui Stalin și ridici dictatura la rangul de sistem, în care omul este lup pentru semenul său; atunci el va privi cu totală indiferență cum milioane de oameni mor în chinuri groaznice. În contrast cu această imagine sumbră, puneți-i chiar pe funcționarii obișnuiți, aparținînd unei societăți cu un sistem umanitar judicios să acționeze după propria conștiință, și veți vedea că aceștia vor lucra zi și noapte, căutînd mijloacele de ajutorare, bunăoară a țăranilor din satele județului Nelovki Aleksinski, care au avut de suferit din greu din cauza calamității recoltelor!

Mi-am pus de multe ori această problemă, a manifestării sentimentelor omenești, în perioada cînd m-am vînturat pe la etajele superioare ale piramidei bolșevice. În privința lui Molotov, personal am resimțit o senzație indefinită, neobișnuită.

Prin anii '20 am fost martor ocular la tot ceea ce se petrecea în inima bolșevismului. După ce se scursese o jumătate de secol de comunism m-am întrebat: oare cine este cel care a văzut și știa totul, despre cele întîmplate în acest centru al bolșevismului? Exista atunci un singur răspuns: Molotov (mai era în viață și Kaganovici, dar în acei ani el se afla ceva mai la o parte de centrul evenimentelor, în raport cu Molotov). Vorbesc, desigur, despre anii '20, cînd mă refer la persoana mea. Mai departe, eu nu am mai rămas în centrul bolșevismului. În schimb, Molotov a continuat să se situeze în prim-planul acestora și în următoarele trei-patru decenii care au urmat după plecarea mea; ca atare, nimeni altul nu cunoștea mai bine decît el cum anume s-au derulat aceste evenimente. Cu toate acestea, el nu putea să-și permită a scrie și să publice vreun rînd care să nu fi fost în deplin acord cu minciuna oficială. Iată de ce, adevărul despre nici unul dintre evenimentele la care a asistat n-a putut fi aflat.

LOVITURA STALINISTĂ

În anul 1925 lupta pentru putere, desfăşurată între Zinoviev şi Stalin a intrat în etapa decisivă „Troica", revigorată pentru o vreme, spre a putea da lovitura de graţie lui Troţki, avea să se destrame în luna martie a acelui an. În şedinţa Biroului Politic din luna următoare Zinoviev şi Kamenev au atacat energic „teoria stalinistă a construirii socialismului într-o singură ţară". Din acel moment, „troica" nu s-a mai reunit niciodată. Stalin îşi aproba de unul singur proiectele de ordine de zi pentru şedinţele Biroului Politic. În decurs de cîteva luni, Biroul Politic a funcţionat ca un organism colegial; văzut din afară, acest organism părea a fi condus, în continuare de Zinoviev şi Kamenev. Aspectul exterior se releva cu deosebire atunci cînd Stalin, ca de obicei, nepoliticos, participa prea puţin la dezbaterea diferitelor chestiuni, în timp ce Kamenev se afla efectiv la cîrma economiei naţionale; de altfel, aspectele economice ocupau locul principal în activitatea Biroului Politic al CC. Troţki dădea şi el impresia că ia parte la activitatea curentă. În realitate, situaţia în cadrul Biroului Politic se degrada vizibil.

Neavînd siguranţa deplină că majoritatea comitetului central îl va urma, Stalin a ezitat să pună capăt luptei pentru putere la plenara CC; aşteptînd hotărîrile pe care urma să le adopte proximul congres al partidului el conducea activităţile pregătitoare în maniera sa tainică: practic, nu forţa lucrurile, ci le tergiversa.

În vara anului 1925, în viaţa politică a ţării se instalase o oarecare acalmie, explicabilă şi datorită anotimpului. În toamnă, însă, Troţki publicînd broşura „Spre socialism-sau spre comunism?" a relansat lupta politică împotriva majorităţii din comitetul central, care, la rîndul său începuse să se scindeze. Străduindu-se să-şi menţină poziţia de lider, Zinoviev a replicat imediat cu broşura „Leninismul", în care dezvolta teoria sa filozofică a egalitarismului". Chiar la începutul lunii octombrie, în Biroul Politic s-a stabilit convocarea congresului partidului pentru mijlocul lunii decembrie, iar la propunerea

lui Molotov, în majoritatea sa, Biroul Politic a hotărît ca raportul să fie expus de Stalin. Zinoviev şi Kamenev pierduseră majoritatea în Biroul Politic. Imediat, ei au supus acestui organism spre dezbatere o declaraţie, prin care cereau o discuţie deschisă în partid. Însă la plenara CC, care s-a ţinut îndată după şedinţa Biroului Politic a devenit limpede că activitatea „pregătitoare", dirijată de Stalin dădea roadele scontate; plenara a reconfirmat hotărîrea ca Stalin să fie principalul raportor la congres şi, totodată, a respins propunerea privitoare la organizarea unei dezbateri deschise în partid, propunere pe care Zinoviev o considera ca fiind principala sa şansă.

În plus, plenara a evidenţiat că, în momentul respectiv atenţia principală trebuie acordată „activităţii partidului în rîndul sărăcimii satelor", iar pentru a declanşa, la momentul oportun campania pregătitoare împotriva grupului zinovievisto-kamenevist a înfierat atît devierea de dreapta, a „chiaburimii", cît şi cea de stînga, a „antimijlocaşilor". Pe baza rezoluţiei plenarei, aparatul de partid a început să submineze cu toată energia „noua opoziţie".

Potrivit practicii statornicite, înaintea oricărui congres, comitetul central avea datoria să facă cunoscute tezele sale pentru forumul apropiat — cel din decembrie —, şi să organizeze o dezbatere deschisă asupra acestora. Stalin şi Molotov au minimalizat cît au putut această dezbatere, temîndu-se de o discuţie politică. Printr-un subterfugiu politic, ei au înlocuit documentul cu o rezoluţie „de lucru" a plenarei din octombrie, pe baza căreia urmau să se desfăşoare şi alegerile în vederea congresului. De abia la 15 decembrie, plenara din ajunul congresului a aprobat, în sfîrşit şi tezele pentru acest forum, ale cărui lucrări au debutat la 18 decembrie. Cum era şi firesc, în decembrie, atît în organizaţiile de bază, cît mai ales la conferinţele de partid de ţinut şi guberniale s-a declanşat polemica. Alegerea delegaţiilor pentru congres s-a făcut la conferinţele menţionate, desfăşurate însă la începutul lunii; cu acest prilej s-a stabilit, practic şi componenţa congresului, care prefigura înfrîngerea lui Zinoviev. Neavînd posibilitatea să controleze întregul

aparat de partid local (de acest lucru s-au îngrijit, în schimb Stalin și Molotov) Zinoviev și Kamenev scontau doar pe sprijinul a trei mari organizații: moscovită, leningrădeană, precum și cea ucraineană. Trimișii secretarului comitetului central, Kaganovici au făcut tot ce au putut pentru ca Zinoviev și Kamenev să piardă definitiv sprijinul organizației ucrainiene. În aceste condiții, Zinoviev mai avea de partea sa, doar organizația leningrădeană. Aici, deși Stalin reușise să-l schimbe pe Zalușki din funcția de secretar al comitetului de partid Leningrad, care se pronunța de mai multă vreme împotriva lui Stalin și Molotov și a majorității acestora din CC, acuzîndu-i că inspiră o „renaștere termidoriană" în partid noul secretar al Biroului pentru regiunea nord-vest a CC, Evdokimov a devenit și el mîna dreaptă a lui Zinoviev, trăgînd după el întreaga organizație.

Trecerea de partea lui Stalin a principalei organizații de partid — cea a Capitalei — a însemnat pentru opoziție o lovitură catastrofală. Practic, această pierdere pentru opoziție s-a datorat pregătirilor prealabile ingenioase făcute de Stalin, în primul rînd prin numirea lui Uglanov la Moscova, în condițiile caracteristice intensificării luptei pentru putere; în fapt, opoziția de dreapta se dezlănțuise, iar Biroul Politic era nemulțumit de activitatea primului secretar al Comitetului orășenesc de partid Moscova, Zelenski. În vara anului 1924, „troica" încă mai acționa într-o oarecare înțelegere; ea hotărîse să-l detașeze pe Zelenski, numindu-l prim secretar al Biroului CC pentru Asia Mijlocie. Toți membrii Biroului Politic au fost de acord că el era prea slab pentru o astfel de organizație, ca cea a Moscovei, cotată drept cea mai importantă din țară. Cine să fie numit aici? Kamenev era prea puțin preocupat de munca organizatorică, lăsîndu-i lui Zinoviev libertate de acțiune și de inițiativă. Stalin ar fi preferat ca organizația din Moscova să fie condusă de Kaganovici, dar Zinoviev, care în acea vreme dădea tonul în multe privințe dorea să plaseze în acest post, de secretar al Comitetului de partid Moscova un om de încredere pentru el. Astfel, l-a propus în respectiva funcție pe Uglanov, vechiul său cola-

borator. În cadrul „troicii“ s-au purtat discuții, la care am participat, ca o a patra persoană, așa cum se întîmpla întotdeauna la asemenea „reuniuni“. Pe cînd Uglanov lucra la Leningrad pe lîngă Zinoviev, în 1922, era omul de încredere al acestuia; drept care, Zinoviev l-a propus atunci să fie promovat în funcția de secretar al comitetului gubernial Nijegorod. Pe atunci, Stalin nu catadicsea să-și facă cunoscută, de fiecare dată dorința sa și probabil că o fi fost de acord și cu respectiva promovare. Dar, după această nouă decizie lucrurile nu au mai fost lăsate să meargă de la sine, în sensul că Molotov s-a ocupat personal de „instruirea“ lui Uglanov.

Într-una din zile, (era în vara anului 1924) am intrat ca de obicei la Stalin, dar nu l-am găsit la masa lui de lucru din cabinet. Crezînd că s-ar fi putut afla în încăperea alăturată, am deschis ușa respectivei săli, ce despărțea cabinetul lui Stalin de cel al lui Molotov, surprinzîndu-i într-o discuție aprinsă cu Uglanov. La apariția mea, pe fața lui Uglanov se întipărise spaima.

Stalin l-a liniștit imediat:

— „Dînsul este tovarășul Bajanov, secretar al Biroului Politic, așa că n-ai de ce să-ți fie teamă. Pentru dumnealui nu există secrete, este la curent cu toate“.

Totuși, Uglanov s-a liniștit cu greu.

Am priceput de îndată despre ce vorbeau. Cu o zi mai înainte, la ședința „troicii“, Zinoviev propusese instalarea lui Uglanov în fruntea organizației moscovite. Stalin a obiectat atunci de formă motivînd că, conducerea celei mai importante organizații ar fi peste puterile lui Uglanov. Zinoviev a insistat pentru numire. Din nou Stalin a dat de înțeles că s-ar opune, dar că, totuși consimte împotriva voinței sale, acceptînd numirea fără tragere de inimă. În fapt, Uglanov fusese supus mai întîi unei prelucrări de către Molotov. Acum între Stalin și Uglanov, în prezența lui Molotov, se încheiase un pact secret împotriva lui Zinoviev.

În virtutea acestui acord, vreme de aproape un an și jumătate, Uglanov a făcut un joc dublu, asigurîndu-i pe Zinoviev și Kamenev de fidelitate, iar în a doua parte a anului 1925 și de ostilitatea lui Stalin față de cei

doi. În realitate, în tot acest timp Uglanov a pregătit şi selecţionat cadre corespunzătoare adevăratului ţel urmărit, astfel încît la conferinţa din 5 decembrie a organizaţiei moscovite, premergătoare congresului, primul secretar Uglanov, împreună cu întreaga organizaţie moscovită au trecut cu arme şi bagaje de partea lui Stalin. Era o lovitură decisivă ce pecetluia înfrîngerea lui Zinoviev.

La Congresul al XIV-lea, ţinut la finele lunii decembrie 1925, Stalin a expus Raportul politic al CC, un document anost şi plicticos. Delegaţia leningrădeană a cerut ca Zinoviev să prezinte un coraport, ceea ce acesta a şi făcut. Coraportul zonovievist nu a mai putut însă schimba cu nimic situaţia apărută. Majoritatea covîrşitoare a delegaţiilor a votat cu supuşenie pentru Stalin, iar pentru Zinoviev — doar delegaţia din Leningrad.

În ceea ce priveşte raportul lui Kamenev, intitulat „Cu privire la problemele actuale ale construcţiei economice" — acesta a fost scos definitiv de pe ordinea de zi a congresului. În favoarea opoziţiei s-au pronunţat, în afară de Zinoviev şi Kamenev, o serie de alţi conducători marcanţi, între care Sokolnikov, Evdokimov şi Laşevici (Laşevici s-a sinucis în 1928, iar Evdokimov va fi împuşcat în 1936).

Delegaţia leningrădeană nu a fost, totuşi solidară şi unită. O parte dintre congresişti s-au grăbit să „schimbe macazul", urcîndu-se în carul triumfal din mers. Este vorba de Svernik, secretar al comitetului de partid Leningrad, de Moskvin, adjunct al secretarului Biroului pentru regiunea Nord-Vest al CC, de Komarov, preşedintele Sovietului gubernial Leningrad.

Troţki a tăcut mile la congresul din decembrie, urmărind cu o bucurie răutăcioasă cum era doborît principalul său adversar politic — Zinoviev. La numai patru luni de la congres, mai precis în aprilie 1926, Zinoviev şi Kamenev au fost totuşi aleşi membri ai comitetului central. Desigur, după congres s-au făcut tot felul de presiuni şi de „mutări organizatorice". Chiar de la prima plenară a CC ţinută după congres (ianuarie 1926) Kamenev fusese îndepărtat de la conducerea economiei so-

vietice, eliberat din postul de preşedinte al Consiliului muncii şi apărării, precum şi din cel de vicepreşedinte al Comisariatului poporului pentru economie al U.R.S.S. Concomitent, a pierdut şi calitatea de membru plin al Biroului Politic, fiind trecut în rîndul supleanţilor. Rîkov este cel care l-a înlocuit pe Kamenev, în funcţia de preşedinte al Consiliului muncii şi apărării. Componenţa Biroului Politic a fost lărgită, în sensul că Molotov şi Kalinin au fost promovaţi din membri supleanţi în membri plini ai Biroului Politic, iar Voroşilov şi-a făcut direct intrarea în acest organ al conducerii de partid. Zinoviev şi Troţki au mai rămas pentru o vreme membri ai Biroului Politic, iar în rîndul supleanţilor au mai fost incluşi, alături de Kamenev, Dzerjinski, Rudzutak, Uglanov, şi Petrovski, care conducea formal puterea sovietică din Ucraina. Stalin fusese reales secretar general, Molotov — al doilea secretar, Uglanov — al treilea, iar Stalinslav Kosior — al patrulea. La Leningrad, Stalin l-a instalat atunci pe Kirov, care fusese pînă atunci secretar al CC al PC din Azerbaidjan.

În anul 1926 s-a încercat formarea unei „noi opoziţii". Toată lumea ştia că în Rusia comunistă, şi, în genere, în comunismul mondial se efectuaseră schimbări în conducerea partidelor. Dar mai puţini sînt aceia care au remarcat şi înţeles că în conducerea Rusiei şi a comunismului sovietic se instalaseră cercuri şi pături cu totul noi. Această afirmaţie necesită, desigur unele explicaţii lămuritoare.

Pînă la revoluţie, în Rusia, evreii, care aveau drepturi limitate erau, în majoritatea lor predispuşi să se situeze în opoziţie; aceasta, în timp ce tineretul evreu furniza un mare număr de cadre pentru partidele şi organizaţiile revoluţionare. Fapt este că evreii au jucat întotdeauna un rol aparte în conducerea acestor partide şi organizaţii politice. De la această regulă nu făcea excepţie nici partidul bolşevic; aproape jumătate din numărul total al membrilor comitetului central bolşevic erau evrei.

După revoluţie, situaţia a evoluat extrem de rapid, în sensul că toate poziţiile principale ale puterii erau con-

centrate în mîinile acestui grup de evrei din comitetul central. Probabil că şi aici se manifesta tradiţia de milenii, cultivată de evreii din diasporă, de a se susţine unul pe altul, în timp ce aşa ceva nu exista nici la cekiştii ruşi. În orice caz, posturile cele mai importante ale puterii erau ocupate de anumiţi evrei: Troţki îl deţinea pe cel de conducător al Armatei Roşii, el fiind al doilea lider politic (după Lenin); Sverdlov, conducea puterea de stat sovietică şi era principalul consilier al lui Lenin, Zinoviev s-a aflat în fruntea Cominternului şi fusese atotputernicul conducător local al celei de-a doua capitală, oraşul Petersburg, Kamenev era prim locţiitor al lui Lenin la Comisariatul poporului pentru economie, în fapt conducătorul economiei ţării şi locţiitor la conducerea oraşului Moscova. Evreii reprezentau, totodată, aproximativ jumătate din numărul total al membrilor comitetului central, avînd o mare influenţă în viaţa ţării, în raport cu neevreii, în ceea ce priveşte puterea de stat.

Situaţia înfăţişată sumar a durat din 1917 şi pînă în 1925. La Congresul al XIV-lea Stalin, nu numai că i-a înlăturat pe liderii de partid evrei de la puterea centrală, dar a făcut, totodată un pas decisiv în direcţia îndepărtării lor de la conducerea organismelor centrale de stat, scoţînd practic o mare parte din grupul evreilor aflaţi în funcţii înalte pe linie de partid. Totuşi, din înalta conducere încă nu fuseseră scoşi Troţki, Zinoviev şi Kamenev; aceştia mai erau menţinuţi în comitetul central. La următorul congres, (din 1927, ei erau de-acum excluşi din rîndurile partidului, alegerea unui evreu în CC fiind, după aceea un eveniment de excepţie. Ulterior, grupul evreilor n-au mai putut reveni în conducerea superioară, iar menţinerea în comitetul central a unora dintre ei devenise o raritate. Printre excepţiile care confirmau regula se afla, desigur acelaşi Kaganovici şi Mehlis, care afirmaseră răspicat că pentru ei evreii nu contează, că ei n-ar fi evrei. În deceniul următor, Stalin a mai inclus uneori în rîndul membrilor supleanţi ai CC pe acei evrei foarte supuşi şi predispuşi să-i execute dispoziţiile, cum era, de exemplu, Iagoda; dar, în cele din urmă aceştia sfîrşeau prin a fi executaţi. În următoarele decenii, nici un evreu n-a

mai fost cooptat în conducerea superioară a partidului; iar odată cu dispariția lui Mehlis (în 1953) și cu îndepărtarea lui Kaganovici (în 1957) practic, în CC nu mai figura nici un evreu.

DIRECȚIA POLITICĂ A STATULUI — ESENȚA PUTERII SOVIETICE

În structurile politice ale puterii sovietice, Direcția Politică a Statului (D.P.S.) se identifică cu cel mai crunt organ de represiune, căruia i-au căzut victime numeroși cetățeni sovietici. Cele trei inițiale semnifică, de altfel enorm de multe tragedii...

Cunoscusem, în cursul peregrinărilor mele prin Ucraina, numeroase fapte despre teroarea sălbatică, sîngeroasă a cekiștilor. Venisem la Moscova dominat de sentimentul de ură față de acest departament. Înainte de a începe să lucrez la Biroul organizatoric, apoi la Biroul Politic nu avusesem ocazia să mă confrunt direct cu cerbicia cekiștilor. Mai întîi. i-am întîlnit aici pe faimoșii Lațis și Peters, membri ai comisiei centrale cekiste, care erau, totodată și membri ai colegiului DPS. La recomandarea acestui „duo" celebru, în timpul războiului civil au au avut loc execuțiile în masă din Ucraina și din alte locuri, soldate cu victime omenești, de ordinul sutelor de mii. Mă așteptasem să întîlnesc niște criminali fanatici, cuprinși de pasiunea morbidă a violenței.

Nu era însă vorba de un fanatism lipsit de control, ci de niște funcționari preocupați de carieră și bunăstarea personală, care urmăreau cu multă vigilență și perspicacitate pe cine anume mai vizează secretariatul lui Stalin, ocupîndu-se de respectivele persoane proscrise pînă la lichidarea acestora. Ostilitatea mea s-a transformat apoi în aversiune totală față de cei ce conduceau Direcția Politică a Statului.

Cînd era însă vorba de președintele D.P.S., Feliks Edmundovici Dzerjinski nu puteam să nu manifest o anumită prudență. Vechi revoluționar polonez, instalat în fruntea D.P.S. chiar de la constituirea acesteia, el a condus-o pînă la săvîrșirea din viață. L-am văzut pentru prima oară pe Dzerjinski la una din ședințele Biroului Politic; m-a dezorientat atît prin înfățișare, cît și prin felul lui de a vorbi. Dădea impresia unui Don Chihote; maniera de a vorbi era mai degrabă a unui om devotat complet convingerilor și ideilor sale. Totul mă impresiona la el, inclusiv tunica militară. Era un om corect, care nu se folosea de poziția deținută în ierarhia oficială pentru a dobîndi cine știe ce bunuri. M-a șocat înflăcărarea cuvîntărilor sale, faptul că punea totul la inimă și se entuziasma enorm în legătură cu problemele vieții de partid și de stat. Înflăcărarea sa contrasta evident cu cinismul membrilor Biroului Politic. Ulterior, în opiniile mele despre Dzerjinski au survenit unele schimbări.

În perioada ce a urmat imediat după revoluție, în viața internă de partid exista o anumită libertate; fiecare membru de partid avea dreptul să-și susțină și să-și apere punctul de vedere. Aceeași libertate exista și în cadrul Biroului Politic. Ca vechi membri ai opoziției, Troțki și Piatakov, de pildă, nu se jenau să opună cu vehemență punctele lor de vedere, radical deosebite opiniei majoritare și aceasta o făceau în toiul dezbaterilor aprinse pe care respectiva opoziție le desfășura asupra oricăror aspecte de ordin practic, ale activității curente. Ori de cîte ori s-a ridicat împotriva vreunei hotărîri a Biroului Politic, Sokolnikov, inițiatorul reformei monetare, spunea: „Dumneavoastră, îmi sabotați reforma monetară; dacă veți adopta această hotărîre atunci va trebui să mă eliberați și pe mine de obligațiile decurgînd din funcția de Comisar al poporului pentru finanțe". La rîndul său, Krasin, care era comisar al poporului pentru comerțul exterior, referindu-se la problemele de politică externă și de schimburi economice externe acuza direct Biroul Politic, pe membrii acestuia că nu pricep nimic din aspectele abordate și le ținea pe această temă adevărate conferințe.

În contrast cu poziția unor conducători, Dzerjinski urma docil pe liderii puterii, iar cînd își manifesta cu înflăcărare aprobarea o făcea numai în legătură cu hotărîrile adoptate de majoritatea din C.C. În acest caz, elocința lui era calificată de membrii Biroului Politic ca fiind ceva artificial și lipsit de decență. În timpul pledoariilor sale, unii dintre membrii Biroului Politic își întorceau privirile de la orator, prefăcîndu-se a fi cufundați în lectura hîrtiilor; în genere, domnea o impresie penibilă. Într-o asemenea ocazie, Kamenev, care prezida ședința i-a spus-o de la obraz: „Feliks, totuși tu nu te afli aici la un miting, ci la ședința Biroului Politic". Se întîmpla apoi ca în poveștile de prost gust. În loc să argumenteze cumva pledoaria sa se exprima simplu: „îmi dau asentimentul, deoarece această decizie este apropiată inimii mele, cauzei partidului și revoluției". Feliks trecea brusc de la tonul înflăcărat, emoționant la exprimarea cea mai simplă, prozaică și calmă. La una din întrunirile „troicii", cînd a venit vorba de Dzerjinski, Zinoviev afirma: „El suferă de anghină pectorală; abuzează de această manieră pentru a produce un efect spectacular". Trebuie adăugat că, în momentul cînd Stalin a finalizat lovitura sa, Dzerjinski a apărat pozițiile staliniste cu aceeași ardoare cu care susținuse pozițiile lui Zinoviev și Kamenev, pe cînd erau la putere.

În genere Dzerjinski nu s-a îndepărtat cu nici o iotă de la linia promovată de majoritatea din C.C.; această atitudine era, de altfel, convenabilă pentru el; oare nu avea dreptate Zinoviev să afirme că Dzerjinski dă impresia unei broaște rîioase ce se tîrăște?

În viziunea mea, cel ce se afla în fruntea DPS trebuia să aibă un anumit nimb de sinceritate și corectitudine. Constatam cu satisfacție că lui Dzerjinski nu i se putea imputa că ar fi urmărit să obțină vreun folos din politica sa, dovedea o cinste ireproșabilă. Într-o anumită măsură, probabil că și Biroul Politic îl menținea în fruntea DPS pentru că nu permitea excese celor din cadrul departamentului; acest aspect prezintă importanța sa, deoarece DPS avea, pe atunci, drept de viață și de moarte asupra întregii populații fără de partid și putea să uzeze

de acest drept. Personal, nu cred că Dzerjinski ar fi trecut la îndeplinirea acestui rol nefast; el se ținea departe de conducerea efectivă, practică a departamentului său uriaș, iar Biroul Politic se complăcea mai curînd cu o anumită ficțiune în cunoașterea adevărată a respectivului departament.

Primul adjunct al lui Dzerjinski era tot un polonez, pe numele său Menjinski. Din cauza unei boli avea o participare neînsemnată la conducerea DPS. Se crease astfel o situație în care, de fapt cel care conducea departamentul era Iagoda, al doilea adjunct al lui Dzerjinski.

L-am văzut pe Iagoda și l-am auzit vorbind pentru prima dată la ședința unei comisii a CC, în timpul căreia îndeplineam funcția de secretar. Iagoda se număra printre invitați. În așteptarea sosirii membrilor comisiei, cei prezenți discutau te miri ce. Iagoda stătea de vorbă cu Bubnov, care pe atunci mai era încă șeful Secției agitație și propagandă a CC. Iagoda se lăuda cu succesele lui în extinderea rețelei de informatori ai DPS, cu care împînzise toată țara. Bubnov i-a replicat că acest succes nu-i aparține adjunctului DPS, întrucît baza principală a acestei rețele o reprezintă, în realitate membrii partidului, care, după afirmația sa, în mod firesc și de fapt sînt informatori ai DPS; în schimb, în ceea ce-i privește pe cei fără de partid, aici voi DPS-ul veți selecta acele elemente ce se dovedesc fidele puterii sovietice, a conchis Bubnov. „Totalmente greșit" a protestat Iagoda; noi putem implanta informatori oriunde ne convine și îndeosebi în rîndurile acelor indivizi care sînt dușmani declarați ai puterii sovietice".

— „În ce mod?" — s-a interesat Bubnov.

— „Foarte simplu", explica Iagoda. „Cine ar avea chef, oare să se expună la sinucidere prin înfometare? Dacă DPS a luat pe cineva în colimator, cu intenția de a-l face informator al departamentului, chiar dacă individul respectiv s-ar opune ar fi concediat și am avea noi grijă să nu mai fie acceptat într-o altă activitate, decît cu acordul discret al organelor DPS. Iar dacă omul mai are și familie, va fi nevoit să capituleze rapid".

La puțină vreme, m-am confruntat direct cu Iagoda,

la o ședință a Consiliului superior pentru educație fizică și sport. Ca reprezentant al CC în Consiliu, am putut promova aici, fără dificultate orientarea care, faptic contravenea liniei DPS. Iagoda s-a simțit ofensat. În ce mă privește, avînd și o părere proastă despre colegiul DPS nu-mi ascundeam sentimentele neprietenești față de întreg personalul de aici. Prin aceasta mi-am pus în cap tot colegiul DPS. Dar, pe de altă parte, același colegiu socotea că ar fi extrem de deranjant să aibă un dușman în persoana secretarului lui Stalin, care mai era și secretar al Biroului Politic. Cei din colegiu au tot chibzuit cum să acționeze în continuare. În cele din urmă, au decis că pentru ei va fi cu mult mai convenabil dacă această adversitate reciprocă devine publică și oficială; ei mă suspectau că le-aș fi putut aplica o lovitură în orice moment. Desigur, temerea lor era justificată, mai ales că în calitățile cu care eram investit — secretar la reuniunile „troicii", și la ședințele Biroului Politic — eram permanent în contact cu secretarii CC și cu membrii Biroului Politic; în consecință puteam fi periculos pentru ei în cel mai înalt grad. Conștienți de pericolul ce-l prezentam, membrii colegiului DPS au hotărît să-l prevină pe Stalin asupra faptului că, după ei trebuia să fiu suspectat, mizînd în acest sens pe bănuielile exacerbate ale dictatorului. Astfel, Iagoda i-a scris o misivă lui Stalin în numele colegiului DPS. În scrisoare, Stalin și Biroul Politic erau preveniți că secretarul Bajanov, este un contrarevoluționar camuflat". Se preciza că nu pot prezenta dovezi, bizuindu-se mai mult pe flerul și experiența lor de cekiști. Misiva era semnată de Iagoda.

Stalin mi-a întins scrisoarea, spunîndu-mi: „Citește-o!"

Am citit-o pe loc.

Stalin, care se considera un foarte bun cunoscător de oameni mă privea cu atenție. Dacă în cele scrise ar fi existat o fărîmă de adevăr, m-aș fi zăpăcit și aș fi început să mă justific. Numai că eu am zîmbit cu înțeles și i-am restituit scrisoarea lui Stalin, fără a-i spune o vorbă măcar.

— „Ei, ce credeți despre toate astea?“ — m-a chestionat Stalin.

— „Tovarăşe Stalin, i-am răspuns, cu o nuanţă de imputare în glas; Doar, dumneavoastră îl cunoaşteţi pe Iagoda, aşa că toate astea nu sînt decît ticăloşii“.

— „Dar, totuşi, mai zise Stalin, de ce scrie el toate astea?“

— „Cred că din două motive; pe de o parte, vrea să trezească nişte bănuieli asupra mea; pe de alta, pentru că m-am înfruntat cu el la şedinţele Consiliului superior pentru educaţie fizică şi sport, unde în calitate de reprezentant al CC, promovînd linia partidului am izbutit să stopez nişte acţiuni duşmănoase ale lui Iagoda; iar el nu numai că ar vrea să se răzbune pe mine prin astfel de mijloace, dar simţind că nu-i port nici cea mai mică simpatie, cel mai mic respect, doreşte să mă compromită înainte ca eu să vă pot spune Dumneavoastră sau membrilor Biroului Politic cîte ceva din toate astea“.

Stalin a găsit explicaţia ca fiind verosimilă. Simţeam că îi convenea de minune faptul că secretarul Biroului Politic şi, respectiv — secretarul colegiului DPS — se duşmăneau; mai mult ca sigur Direcţia Politică a Statului va urmări pas cu pas pe secretarul Biroului Politic şi va semnala imediat orice mişcare suspectă a acestuia; la rîndul său, nici secretarul Bajanov nu va pierde nici un prilej pentru a face cunoscute lui Stalin şi Biroului Politic orice matrapazlîcuri observate în practica colegiului DPS.

Pe această bază s-au şi stabilit raporturile mele cu DPS; Iagoda îl ţinea la curent pe Stalin cu toate mişcările subsemnatului, informîndu-l sistematic, în scris, în timp ce Stalin îmi pasa respectivele hîrtii denigratoare cu relativă nepăsare.

De la lectura primului denunţ al lui Iagoda am simţit o uşurare. Confruntarea deschisă îmi asigura, într-o anumită privinţă securitatea personală. DPS dispunea, în mod cert de posibilităţi nelimitate pentru a pune la cale scenarii pentru „cazuri nefericite“ — catastrofe automobilistice, asasinat, motivat de tentativă de jefuire etc. După declanşarea ostilităţilor, toate scenariile posibile au

căzut, Iagoda ar fi plătit cu capul orice „caz neprevăzut" ce s-ar fi abătut asupra mea.

Cît îl priveşte pe Stalin, cunoşteam prea bine încotro se îndreaptă acţiunile lui tainice. Încă mai era o pisică blîndă, dar văzusem că, în fapt se comporta ca un satrap amoral şi extrem de crud. Atîta timp cît va fi în stare să comită crime împotriva ţării, el o va face şi va participa personal. Eram convins că în ce mă priveşte cu mine nu-i va merge. Ca să te menţii pe lîngă Stalin şi cu Stalin, se cerea să-ţi dezvolţi calităţile bolşevice, adică să-ţi pierzi orice brumă de morală, să nu mai dovedeşti sentimente de omenie şi prietenie faţă de semeni, mai exact să fii lup pentru oameni, să-ţi consumi viaţa într-un mod neomenos. Nu-mi doream un asemenea loc în viaţă. Ce-mi rămînea de făcut în această ţară? Să fiu un mic şurub la acest malaxor şi să-l şi mai ajut să funcţioneze? Nici aceasta nu doream.

Nu-mi rămăsese decît o singură portiţă de scăpare: fuga peste graniţă...

Înainte de toate, se impunea să părăsesc secretariatul Biroului Politic şi să ies neîntîrziat din secretariatul lui Stalin, precum şi din Comitetul Central. În luarea acestei hotărîri, am fost ferm. Cererea de a părăsi secretariatul, a fost tratată de Stalin cu un refuz categoric. Refuzul nu consta, nicidecum, în aceea că eram de neînlocuit. În concepţia lui Stalin nu existau oameni ce nu puteau fi înlocuiţi sau oameni indispensabili. Exista un adevăr care nu putea fi ignorat; eram persoana care îi cunoştea toate secretele, iar dacă plecam eu, altcineva trebuia iniţiat în aceste secrete; or, tocmai asta şi nimic altceva nu-i convenea lui Stalin.

În punerea la punct a modalităţii şi motivării plecării din funcţiile amintite am găsit sprijin la Tovstuh; aflînd de dorinţa mea el s-a arătat foarte bucuros. De fapt, Tovstuh dorea să acapareze în mîinile lui întregul secretariat al lui Stalin; deocamdată, însă mai eram şi secretar al Biroului Politic, apoi deţineam toate funcţiile importante în aparatul de partid, la cancelaria Biroului Politic, care îmi era subordonată. Tovtsuh vedea clar că

prin plecarea mea se aranjau toate lucrurile în favoarea lui.

Pe atunci elaboram o lucrare despre teoria situaţiilor conjuncturale. O asemenea lucrare nu exista încă în literatura economică mondială. Am dat sfoară în ţară că am mare nevoie de material documentar. Institutul de economie mondială Kilsh din Germania (care era, de altfel foarte apreciat) dispunea de asemenea materiale şi aranjasem cu Comisariatul poporului pentru finanţe să mă deplasez pentru cîteva zile în Germania pentru procurarea documentaţiei de care aveam nevoie. Existau două posibilităţi pentru realizarea efectivă a deplasării; efectuarea călătoriei pe baza unei hotărîri a Biroului organizatoric al CC, sau obţinerea aprobării lui Stalin.

Am mers la Stalin şi i-am explicat cum stau lucrurile, solicitîndu-i aprobarea pentru a mă deplasa pentru cîteva zile în Germania şi a obţine materialul documentar. La întrebarea dacă este de acord, răspunsul lui a fost neaşteptat şi cu multe înţelesuri: „Ce se întîmplă cu Dumneavoastră, tovarăşe Bajanov, tot mereu peste hotare şi iar peste hotare. Mai staţi puţin şi pe-acasă!"

Era limpede că nu voi putea pleca în străinătate în condiţii normale. La urma urmelor, se vede treaba că Stalin tot reţinuse ceva din toate atacurile denigratoare ale DPS la adresa mea. „În cazul că Bajanov ar rămîne în străinătate, cu ocazia vreunei deplasări el ar începe să plaseze secretele de stat ca pe nişte încărcături de dinamită. Este cu mult mai bine să nu se rişte şi să fie menţinut în ţară".

După alte trei luni, am făcut încă o testare, indirectă de data aceasta pentru o plecare în străinătate; am procedat în aşa fel încît să nu fiu implicat în respectiva tentativă. În colegiul Comisariatului poporului pentru finanţe se discuta cazul profesorului Liubimov; un agent financiar sovietic pentru Franţa. Acesta nu era membru de partid, faţă de el nu se manifesta nici un pic de încredere, fiind suspectat că ar fi fost amestecat, împreună cu alţi cetăţeni sovietici în organizarea unor afaceri financiare. Cu cine ar putea fi schimbat? — se pusese întrebarea. Careva dintre membrii colegiului a lansat o

idee: „N-ar putea oare să fie trimis acolo, în Franța, tovarășul Bajanov pentru a face ordine în această problemă?

Am lăsat să se înțeleagă că respectiva deplasare nu mă încînta prea mult, declarînd: „Aș merge, dacă nu este o chestiune de durată". Comisarul poporului pentru problemele financiare, Briuhanov a sprijinit pe loc propunerea. El a și obținut acordul comitetului central. Judecînd situația, dacă demersul respectiv avea sau nu urmări pentru mine, am conchis că Briuhanov ar putea încerca să discute cu Molotov pentru obținerea aprobării; numai că și el a căpătat același răspuns de la Molotov, al cărui conținut îl cunoșteam; „Ia să mai stea dumnealui și pe acasă!"

Așadar, ultima încercare de a pleca în condiții legale eșuase. Dorința evadării din cuibul de viespi îmi cuprinsese ființa. Nu mai puteam suporta nimic din fărădelegile care se abăteau asupra țării și poporului.

Îndepărtarea de lumea în care mă simțeam străin s-a produs metodic, cu prudență și tact. Am acționat astfel încît să fiu dat uitării încetul cu încetul, dar mai ales să nu mai dau ochii cu Stalin și cu Molotov. Treptat și pe neobservate am reușit să ies din comitetul central, eschivîndu-mă de la orice fel de activități; aveam nevoie să lucrez o perioadă oarecare în cadrul comisariatului poporului pentru finanțe, așa încît toți cei de aici să se obișnuiască cu mine, să se împace cu ideea că voi lucra acolo liniștit și pașnic. În acest cadru mi-am organizat fuga din țară.

PREPARATIVELE PENTRU FUGĂ

Părăsind comitetul central al partidului, dispuneam de foarte mul timp liber. În cadrul comisariatului poporului pentru finanțe mi-am asumat și sarcina scoaterii publicației departamentale „Gazeta finanțelor", revistă

cu apariție săptămînală. Mă atrăgea în mod deosebit cunoașterea tehnicii redacționale și munca tipografică. În ceea ce privește conducerea publicației, aceasta nu prezenta pentru mine nici o complicație, întrucît cunoșteam politica financiară promovată de autoritățile sovietice. Nu după mult timp am preluat și conducerea Editurii de specialitate a finanțelor.

În noua funcție, mă puteam deplasa în liniște prin țară. Călătoriile în străinătate, însă îmi erau, în continuare interzise.

Fuga din țară, în condițiile descrise, era posibilă numai printr-un anume punct de frontieră. Prin care, însă? Din investigațiile făcute, am ajuns la concluzii puțin încurajatoare.

Granița poloneză era cu desăvîrșire închisă. Peste tot erau ridicate garduri de sîrmă ghimpată, bine păzite de grăniceri cu cîini polițiști. D.P.S. reușise să asigure aici o frontieră impenetrabilă. Era, de asemenea, imposibil să fug prin România, deoarece și granița sovieto-română, formată de Nistru, se afla sub o supraveghere permanentă, 24 de ore din 24. În ceea ce privește frontiera cu Finlanda, aceasta putea fi trecută cu ușurință, fiind mai greu de supravegheat, întrucît străbătea păduri și zone de tundră, terenuri mlăștinoase. Numai că, de respectiva frontieră nu te puteai apropia din motivele arătate...

Am hotărît să fug prin Persia, unde puteam ajunge prin Turcmenia. Republica Sovietică Turcmenă se afla pe atunci în subordinea Biroului CC al partidului pentru Asia Mijlocie...

Din fericire, Molotov, care se cam plictisise de insistențele mele de a fi lăsat să plec într-o altă muncă, undeva în țară a decis, în cele din urmă:

— „Ei, ce să-i faci, dacă Bajanov dorește atît de mult, să plece!"

Astfel, am fost pus la dispoziția Biroului CC pentru Asia Mijlocie, „în vederea îndeplinirii unei munci de răspundere".

Avînd dispoziția de repartizare asupra mea, am sosit la Tașkent, unde m-am prezentat deîndată secretarului Biroului CC pentru Asia Mijlocie, Zelenski, căruia

i-am spus: „Tovarăşe Zelenski, să vorbim deschis: eu nu am renunţat la funcţia de secretar al lui Stalin, precum şi la cea de secretar al Biroului Politic pentru a deveni acum secretarul Dumneavoastră. Aş dori să fac o muncă cu totul modestă, într-un loc cît mai îndepărtat, cît mai retras. Ştiu că în Turcmenia lucrează ca secretar al comitetului central al partidului comunist din republică, tovarăşul Ibrahimov; îl cunosc de pe vremea cînd lucra în aparatul central al partidului; trimiteţi-mă acolo, la dispoziţia dumnealui". Zelenski şi-a dat imediat consimţămîntul şi astfel am primit un nou ordin de detaşare, „la dispoziţia CC al PC din Turcmenia".

Înainte de a continua cu prezentarea „episodului turcmen" se impune o paranteză, pentru a vorbi cititorului despre un personaj menţionat şi el în însemnările mele; este vorba despre „tovarăşul Bliumkin", acel Bliumkin care, în timpul răscoalei eserilor de stînga, din anul 1918 l-a ucis pe ambasadorul german la Moscova, contele Mirbach, cu scopul vădit de a torpila pacea de la Brest Litovsk.

...Cunoştinţa cu Bliumkin mi-a fost aranjată de cel care conducea prin 1925 secţia de presă a Comsomolului, Munich Zorki (acesta era numele lui conspirativ, de comsomolist, adevăratul nume fiind Emmanuel Lifşitz). Mă plimbam cu Munich, într-una din zile pe Arbat (cunoscută stradă din centrul Moscovei — n.n.). De o parte şi de alta a acestei străzi se aliniau clădiri vechi, somptuoase, înălţate de burghezia rusă. La un moment dat, oprindu-se lîngă o asemenea clădire, Munich îmi spuse: „Aici te voi părăsi. În acest imobil, lîngă care ne aflăm, la etajul al treilea există un apartament repartizat în mod expres pentru DPS. Locatarul lui, Iakov Bliumkin mă aşteaptă. Ce-ar fi, Bajanov, dacă am merge împreună? Hai„ vino, te asigur, n-ai să regreţi. Bliumkin este un tip de o prostie rară, un individ cu totul deosebit, un idiot sută în sută. Ai să te convingi imediat ce vom fi la el, căci mă aşteaptă; stă îmbrăcat într-un halat de mătase roşie, fumînd dintr-o pipă orientală, lungă de un arşin (0,71 cm — n n.) şi ţinînd în faţă, deschis un volum din

operele alese ale lui Lenin. Să mergem! Am urcat. Totul era aşa cum anticipase Zorki şi halatul, şi pipa, şi volumul lui Lenin... Bliumkin era, în fond un tip orgolios, foarte mulţumit de sine. Convingerea lui era că este un personaj istoric. Ne-am amuzat pe seama lui, a îngîmfării îndeosebi; „Iakov Grigorievici, noi tocmai venim de la o vizită la Muzeul de istorie a revoluţiei; acolo, un perete întreg este rezervat exponatelor care vă înfăţişează pe Dumneavoastră şi scene privind uciderea lui Mirbach".

— „O, dar asta-i foarte plăcut să aud. Şi cam ce exponate sînt etalate?"

— „Păi, toate tăieturile din ziarele vremii, fotografii, documente, citate; iar în partea de sus, de-a lungul întregului perete se află şi un citat din Lenin; „Noi avem nevoie nu de actele extremiste ale unor degeneraţi ai micii burghezii, ci de acţiunea puternică a batalioanelor oţelite ale proletariatului".

Prevăzusem, evident şi urmarea; Bliumkin se va supăra, dar nu se va duce la muzeu pentru a verifica afirmaţiile noastre.

Referitor la asasinarea lui Mirbach, lucrurile nu s-au petrecut cum le descrisese Bliumkin, cel puţin aşa a reieşit din cîte mi-a povestit mie un văr al său primar. În momentul în care Bliumkin şi cel care îl însoţea pătrunseseră în cabinetul lui Mirbach, Bliumkin a aruncat o grenadă pe fereastră. Din cauza grabei cu care a azvîrlit-o şi-a agăţat, totodată pantalonii în îngrăditura metalică pe care se căţărase, rămînînd atîrnat, într-o poziţie deloc confortabilă. Marinarul care l-a însoţit, nefiind zorit să-l ucidă pe Mirbach, l-a desprins pe Bliumkin din îngrăditura metalică, l-a urcat într-un camion, luîndu-l cu el. Curînd după aceea, matrozul a murit undeva în războiul civil, iar Bliumkin a fost declarat în afara legii de către bolşevici Nu peste multă vreme, însă, el a trecut de partea bolşevicilor, trădînd organizaţia eserilor de stînga; a fost primit în partid şi în CEKA. I s-au adus şi elogii pentru participarea lui la înăbuşirea prin forţă a insurecţiei gruzine. Cariera lui de cekist l-a dus în Mongolia, unde a comis atîtea abuzuri în materie de execuţii, încît chiar şi DPS a găsit că este necesar să-l

recheme. Halatul de mătase şi pipa le avea drept amintiri din Mongolia. Acum, DPS nu mai ştia unde să-l plaseze şi îl ţinea în rezervă.

Cînd Bliumkin mi-a arătat apartamentul, compus din patru camere uriaşe l-am întrebat: „Dar cum dumneavoastră locuiţi aici singur?"

— „Nu, mi-a răspuns el, stau împreună cu vărul primar, Maximov, care se ocupă şi de problemele mele gospodăreşti."

Mi l-a prezentat apoi pe Maximov, de loc, tot din Odesa. Numele de Maximov era cel conspirativ, ce-i fusese atribuit în cadrul partidului, dar pe care nu avea voie să-l mai folosească, deoarece, sub acest nume, pe cînd era membru de partid şi şef al compartimentului administrativ la un regiment de cavalerie a pus cam prea mult... ovăz în sacul propriu. Drept pentru care a fost exclus din partid şi scos din armată. Adevăratul lui nume era Birger. Locuia acum la vărul său, Bliumkin, care îi tot căuta o slujbă; ceea ce, să recunoaştem, nu era deloc uşor; nimeni nu se arăta încîntat să primească pe cel ce fusese exclus din partid pentru furt din avutul statului.

Iată, însă că, pe neaşteptate Maximov este chemat la şeful Direcţiei administrative a D.P.S., Flekser, întrucît i s-a găsit, în fine de lucru: spionarea mea şi trimiterea de informări la Direcţia specială. Această ocupaţie i-a asigurat existenţa pînă în vara anului 1927.

Mai înainte, neştiind prea bine în ce ape mai pescuieşte Bliumkin, D.P.S. a încercat să-l ataşeze pe lîngă Troţki. Prin 1925, Troţki cutreiera uzinele cu comisia lui pentru controlul calităţii producţiei. Bliumkin fusese inclus şi el în comisie. Şi oricît de naiv era Troţki, totuşi a desluşit exact ce misiune i se dăduse lui Bliumkin. În primul rînd s-a întîmplat nu odată ca după ce Bliumkin şi subcomisia condusă de el termina controlul într-o anumită întreprindere şi voia să prezinte, în cadrul întrunirii comisiei mari un raport, Troţki, care prezida lucrările l-a întrerupt: „Tovarăşul Bliumkis a reprezentat acolo ochii partidului pe linia vigilenţei şi securităţii; fără îndoială, el şi-a îndeplinit cu prisosinţă datoria. Să

ascultăm părerile specialiștilor, care au făcut parte din subcomisii".

Bliumkin se umfla în pene ca un curcan, ripostînd: „În primul rînd, că nu mă chiamă Bliumkis, ci Bliumkin; s-ar cuveni ca dumneavoastră, tovarășe Troțki să cunoașteți ceva mai bine istoria partidului; în al doilea rînd . . .".

Troțki a bătut cu pumnul în masă, ieșindu-și din fire: „Eu nu v-am dat cuvîntul!"

Bliumkin și-a încheiat activitatea în comisia de control a calității producției avîndu-l pe Troțki dușman principal...

Și toutși, Bliumkin nu-și găsise încă adevărata chemare pînă cînd, într-una din zile s-a trezit că este trimis ca rezident al D.P.S. (pentru spionaj și diversiune) în cîteva țări din Orientul Mijlociu.

Înspre toamna anului 1927, cînd sosise timpul să-mi iau rămas bun de la Moscova, Maximov era tare amărît. Prin plecarea mea pierdea o muncă ușoară și, totodată, bine plătită. Am decis să mai fac o poznă. Știam că trimitea informări despre mine la D.P.S., el însă nu avea cunoștință de acest lucru. Ca unul care acumulasem cunoștințe multiple despre experiența sovietică în materie, consideram că dacă inamicul dorește să obțină informații despre propria-ți persoană, atunci este cu mult mai avantajos să i le furnizezi tu și nu altcineva, deoarece vei alege exact ce trebuie. Așa am și procedat.

Întîlnindu-l pe Maximov la Gherman înaintea plecării mele la Așhabad, capitala Turcmeniei, l-am chestionat: „Ei, cum vă mai merg afacerile?"

— „Ca de obicei, prost" — mi-a răspuns el.

— „N-ați vrea să mergeți cu mine în Asia Mijlocie, unde plec definitiv?"

— „O, da, desigur, mi-ar face o mare plăcere, permiteți-mi, însă să vă dau mîine un răspuns definitiv. Știți, acum trebuie să întrerupte niște convorbiri pe care abia le-am început . . ."

„Am știut că va da fuga imediat la D.P.S. să întrebe cum să procedeze cu invitația mea. Categoric îi convenea, că mă însoțească, spre a continua să trimită securității rapoarte despre mine.

Așadar, iată-mă sosit la Așhabad cu Maximov. M-am prezentat deîndată primului secretar al C.C. al P.C. din Turcmenia, Ibrahimov. Îl cunoșteam de la Comitetul Central. Cînd eu eram secretar al Biroului Politic, el îndeplinea funcția de instructor responsabil al C.C. și mă privea ca pe un mare șef. Cu atît mai mult s-a arătat surprins de apariția mea în capitala turcmenă. Prima lui impresie a fost că venisem să-i iau locul. L-am convins de contrariul, explicîndu-i că aș dori să fac o muncă ceva mai modestă, de categorie inferioară. „Numește-mă, de exemplu, chiar de la început șeful secției documente secrete din C.C., funcție pe care i-o refuzasem lui Zelenski. Voi fi în subordinea ta directă, deci este limpede că nu-ți rîvnesc locul." Așa s-a și întîmplat.

După cîteva zile, m-am declarat un vînător pasionat, dar numai de fiare sălbatice, cu toate că detestam vînătoarea. L-am sunat pe Dorofeev, comandantul detașamentului nr. 46 al trupelor de grăniceri, care asigura acolo supravegherea frontierei și i-am solicitat două carabine, pentru mine și pentru Maximov, precum și permisele care dădeau dreptul să vînezi în zona de graniță. Serviabil, comandantul mi-a trimis de îndată armele și documentele cerute.

Timp de două-trei luni am studiat situația locurilor de vînătoare de pe graniță, iar Maximov căruia îi făcusem rost de o slujbă ușoară, nepretențioasă în cadrul administrației continua să trimită la Moscova informări despre persoana mea.

Ibrahimov era nu om admirabil; între noi se stabiliseră raporturi excelente. Devenisem șeful cancelariei secrete a C.C., făceam diverse activități de secretariat la ședințele Biroului și secretariatului C.C. al P.C. din Turcmenia; mă aflam și aici în centrul evenimentelor, și al secretelor de dimensiuni locale. Adeseori, în discuțiile cu Ibrahimov îl chestionam despre Persia. Mă arătam intrigat de faptul că linia ferată, principala noastră legătură cu țara, avea aproape tot traseul paralel cu frontiera dintre Rusia și Persia. În caz de război, nimic nu i-ar împiedica pe vecinii beligeranți să taie această legătură de comunicație feroviară. Ibrahimov rîdea de temerile mele.

— „Dar detaşamentul nostru de grăniceri nr. 46 este o nimica toată?“ — mă întrebă el.

— Am obiectat, spunînd că mă referisem doar la acțiuni ale armatei.

Ibrahimov mi-a împrospătat memoria: „Îți amintești istoria din timpul țarismului? Ce-a făcut țarul, în urmă cu un secol, cînd a izbucnit rebeliunea de la Teheran şi a fost ucis ambasadorul rus în Persia? A trimis din Rusia o sotnie de cazaci, care a făcut ordine în Persia; doar nu-ți închipui că astăzi ar putea fi altfel?“

Altădată, în discuția cu Ibrahimov am făcut o remarcă referitoare la tentația oamenilor de a trece granița; „La dumneavoastră, frontiera este foarte aproape; probabil că sînt foarte frecvente cazurile de trecere frauduloasă a ganiței.“

— „Dimpotrivă, mi-a replicat Ibrahimov; asemenea cazuri sînt extrem de rare. Într-adevăr, frontiera este foarte aproape și mai este și foarte lungă, prin urmare și supravegherea ei comportă dificultăți. Dar, ca să te apropii de graniță trebuie să treci neapărat printr-o localitate oarecare; or, tocmai asupra acestor aşezări populate este concentrată şi supravegherea permanentă efectuată de grăniceri, astfel că nici un călător, proaspăt venit aici nu poate trece neobservat.“

— „Bine, am mai spus, dar acest lucru nu se referă și la lucrători de partid, care sînt bine cunoscuți pentru grăniceri. Cei cu munci de răspundere se pot apropia de graniță fără nici o restricție și deci o pot trece fără a fi suspectați.“

— „Au existat două asemenea, cazuri, recunoaşte Ibrahimov, adăugînd că ele nu ridică, totuşi probleme deosebite. Pe activiştii cu munci de răspundere, care încearcă să fugă în Persia, îi aşteptăm dincolo şi îi aducem îndărăt“.

— „Dar autoritățile persane, ce spun?“

— „Bineînțeles, respectivele autorități închid şi ele ochii, ca şi cum nimic nu s-ar fi întîmplat.“

Zi de zi, mă preocupa cunoaşterea graniței. La 20—30 km de Aşhabad, pe frontiera propriu-zisă cu Persia se afla o cabană, de fapt o casă de odihnă a C.C., amplasată chiar în munți. Noi, cei cîțiva colaboratori ai C.C.,

vînători pasionați organizam acolo excursii duminicale de vînătoare. Într-una din aceste excursii, m-am îndepărtat foarte mult de casa de odihnă, străbătînd un defileu și pășind, poate — cine știe — pe pămînt persan. M-am convins, însă că pe acolo, nu exista nici un loc de trecere a fronierei? Dacă ai încerca să treci pe aici, prin această zonă muntoasă, te poți trezi, la un moment dat că îți apare în față dintr-un defileu o patrulă aflată pînă atunci în vreun ascunziș, care te avertizează. „Ei, tovarășe aici este teritoriul Persiei, ce căutați dumneavoastră prin aceste locuri?". Întoarceți-vă de unde ați venit!".

Am identificat pe hartă localitatea Liutfabad, situată la 40—50 km distanță de Așhabad; această localitate indica o stație de cale ferată, iar vizavi de ea, peste un cîmp deschis, se afla și satul cu același nume.

Hotărîsem să trec granița sovieto-persană la 1 ianuarie (1928).

Dacă am rămas în viață și am putut scrie aceste rînduri o datorez hotărîrii de a evada exact pe data de 1 ianuarie.

FUGA

În seara zilei de 31 decembrie 1927 am plecat la vînătoare, împreună cu Maximov. La drept vorbind, Maximov se și gîndea, în primul rînd la posibilitatea de a rămîne să petreacă seara de Revelion undeva, într-o companie veselă; în același timp, însă el nu putea pierde din vedere că, dacă nu mă supraveghează în permanență și nu se ține scai de mine s-ar putea să aibă vreo surpriză, iar atunci va supăra serios conducerea BPS, suportînd consecințele de rigoare. Cum mergeam noi prin preajma graniței, ne-am pomenit față în față cu șeful postului de grăniceri. I-am prezentat documentele și autorizația care ne dădea dreptul să vînăm în zona de frontieră. Șeful pichetului m-a invitat cu amabilitate să

particip la reuniunea tovărăşească a grănicerilor, prilejuită de sărbătorirea Anului Nou. I-am refuzat politicos, pretextînd că întrucît venisem la vînătoare, trebuie neapărat să să ne odihnim, pentru a ne scula dimineaţa devreme; în afară de aceasta, cei ce participă la petrecere sînt, fireşte dornici să chefuiască în cercul lor de prieteni; or, eu un nebăutor aş fi un intrus, ceea ce e cu totul nepermis în compania unor bărbaţi adevăraţi. Aşadar, ne-am dus la culcare.

În ziua următoare, am părăsit cabana de dimineaţă, mergînd direct înspre satul persan, cel ce purta aceeaşi denumire cu staţia feroviară, dar care se afla dincolo de aceasta. Abia dacă parcursesem vreun kilometru, cînd am zărit, în largul cîmpiei pichetul de grăniceri şi semnul de hotar, pe care îl lăsasem în urmă. Era, de fapt, borna de frontieră, iar dincolo Persia. Maximov al meu, care nu se prea descurca cu semnele topografice nici nu bănuia că pusesem amîndouă picioarele în Persia. Ne-am aşezat în plin cîmp şi am luat micul dejun.

După gustare, m-am ridicat pentru a clarifica lucrurile; aveam fiecare din noi carabina lui; cartuşele le păstram numai eu, în permanenţă, I-am spus lui Maximov: „Arkadi Romanovici, uitaţi-vă bine, acolo, în urma noastră, este borna de frontieră, iar dincoace — este Persia. Dumneavoastră, faceţi cum doriţi, dar în ceea ce mă priveşte, eu rămîn în Persia şi renunţ pentru totdeauna la raiul socialist; fie ca edificarea comunismului luminos să continue fără mine!“

Maximov se pierduse cu totul. „Nici vorbă că m-aş putea întoarce; m-ar împuşca pe loc pentru neglijenţă, pentru că v-am lăsat să fugiţi.“

I-am propus atunci; „Dacă doriţi, vă iau cu mine şi vă duc pînă în Europa; vă previn că din acest moment noi amîndoi sîntem cei vînaţi!“

Nevăzînd o altă ieşire, Maximov s-a decis să vină cu mine în Persia.

Am intrat în satul persan, încercînd să dăm de autorităţile locale. După multe căutări, am reuşit să-i găsim pe conducătorii locali, care, însă ne-au declarat că nu au competenţe pentru rezolvarea cererii noastre.

Drept care, au trimis un curier la centrul districtului, situat la vreo 20 de kilometri de sat. Curierul a revenit seara, tîrziu cu dispoziția expresă să fim conduși acolo. Autoritățile sătești au refuzat însă să ne organizeze călătoria pe timpul nopții și a trebuit să înnoptăm la Liutfabad.

Eram tare îngrijorați ca nu cumva informatorii sovietici să descopere această trecere frauduloasă a frontierei și să dea de veste posturilor de grăniceri pentru a ne captura și readuce îndărăt. Norocul a fost că întreg efectivul pichetului grăniceresc participase la petrecerea de Revelion și grănicerii erau beți turtă, neputînd semnala imediat fuga noastră. În dimineața zilei de 2 ianuarie, noi eram în drum spre centrul districtual persan, unde am și ajuns destul de repede. Nu încape îndoială că dacă evadarea n-ar fi avut loc pe 1 ianuarie și n-ar fi existat acea petrecere de Revelion, cu circumstanțele descrise, în mod sigur patrulele de grăniceri ar fi trecut frontiera după noi, astfel încît în prima zi am fi fost prinși și readuși la Așhabad. În acest fel, s-ar fi încheiat și cariera vieții mele...

La centrul districtual ne aștepta o împrejurare norocoasă, cu totul neobișnuită. Am întîlnit aici un conducător de district, Pasban, pîinea lui Alah, cum se zice.

Șeful districtului urma să ne trimită, sub escortă, în capitala provinciei Horasan, orașul Meșed. Pasban mi-a explicat că între centrul districtual și reședința provinciei se interpune un lanț muntos, cu înălțimi de circa 3 000 de metri. A vă trimite pe drumul rutier principal pînă la Meșed, ne-a prevenit el, ar însemna să vă trimit la o moarte sigură; începînd chiar din zorii zilei, pe această rută vor patrula detașamente de cekiști, îmbarcate în autovehicule, care v-ar prinde ca din oală și v-ar readuce în Rusia sovietică. Singura dumneavoastră scăpare ar fi să mergeți peste munți. Numai că, în afară de șoseaua principală, alte drumuri nu există. Sînt, în schimb, cărări, pe care localnicii le folosesc în timpul verii pentru traversarea munților, în drum spre capitala provinciei. Acum, însă e iarnă, iar toate cărările sînt acoperite cu nămeți uriași. Totuși, dumnevoastră puteți încerca. Bolșevicii nu riscă să se aventureze în munți pe

timp de iarnă. Vă voi pune la dispoziție însoțitori și căluți de munte. Dar nu care cumva să vă încredeți cîtuși de puțin în însoțitori; în schimb, puneți-vă toată nădejdea în căluții de munte, ei vor găsi întotdeauna drumul cel bun.

Odată formată caravana, am început urcușul în munți.

Călătoria peste masivii muntoși, înfruntînd zăpada, avalanșele, căderile și povîrnișurile a durat patru zile; în cea de-a cincea zi, complet epuizați, coboram, în sfîrșit pe valea Meșed-ului, ajungînd într-o extremitate a acesteia, care dădea direct în autostradă. Pe acest traseu, circulau autocamioane și curse regulate de autobuze. Am nimerit la timpul oportun, prinzînd o asemenea cursă și ocupînd în autobuz locurile din spate. După noi, au urcat și doi cekiști, dar ei au fost nevoiți să ocupe locurile din fața noastră. Mai mult ca sigur, aceștia presupuneau că sîntem înarmați, deci nu-și puteau îngădui un act de forță. Am călătorit cu bine pînă la Meșed, iar autobuzul ne-a lăsat chiar în fața unui hotel; ni s-a spus că acesta era singurul hotel de tip european din oraș. Localnicii trăgeau de regulă la caravanseraiuri. Eram extenuați și visam la un pat bun. Înainte de a merge să ne odihnim, am intrat în restaurant, comandînd cîte o cafea. Cînd chelnerul ne-a adus comanda, iar însoțitorul meu a dat să soarbă din ceașcă, l-am oprit cu un gest brusc, deoarece din lichidul respectiv se degaja un puternic miros de migdale amare, mirosul specific al cianurii de potasiu. Am renunțat amîndoi la cafea și am urcat în camera de hotel...

În dimineața zilei următoare, am fost primit de guvernatorul provinciei Horasan...

În cele din urmă, am nimerit în cabinetul șefului poliției. Clădirea instituției polițienești avea înfățișarea unei cetăți medievale, era de o formă pătrată, cu o singură intrare. Șeful adjunct al poliției mi-a atras atenția că în piața din fața poliției se află tabăra unui trib de kurzi sălbatici, cu cai. Aflat în solda bolșevicilor, tribul avea drept misiune ca la ieșirea din clădirea poliției să mă amenințe, să mă ucidă și să dispară. Poliția cunoștea prea bine acest lucru, iar eu nu ieșeam din clădire, dacă

totuşi, plecam aveam grijă să mă asigur de o pază puternică.

Discuţiile cu Teheranul tărăgănau. Şeful poliţiei, sfătuitorul meu, mă ţinea la curent cu evoluţia dialogului. Răspunsul era determinat de discuţiile dintre Teheran şi Moscova. De la Kremlin se cerea cu insistenţă extrădarea mea.

În ultima perioadă, între Persia şi U.R.S.S. se înregistrau în fiecare an trei-patru cazuri litigioase, asupra cărora nici una dintre părţi nu voia să facă vreo concesie, încercînd să-şi impună punctul de vedere. Era vorba de pescuitul în zonele de graniţă ale Mării Caspice, de litigii în domeniul industriei petroliere, dar mai ales de chestiuni privitoare la linia de frontieră, pe baza căreia se stabilea, cui aparţin zăcămintele extrem de bogate în ţiţei din regiunile limitrofe. Pentru a obţine extrădarea mea, Stalin convenise să facă concesii perşilor în toate aceste probleme şi, se pare că guvernul persan înclina să mă predea autorităţilor sovietice. Bunul meu amic persan îmi comunica toate informaţiile cu regrete sincere şi profunde.

Paralel cu negocierile pe linia guvernelor îşi desfăşura propria activitate şi DPS. Postul de grăniceri pe lîngă care trecusem se trezise, în fine, la 2 ianuarie, raportînd la Aşhabad despre fuga mea peste graniţă. Judecînd după telefoanele care tot sunau de la Moscova era vizibil că Iagoda dovedea, în cazul meu o energie deosebită. Stalin ordonase uciderea sau aducerea mea, cu orice preţ în Rusia. Un detaşament special fusese trimis în Persia; elemente specializate îmi aţineau calea pe drumul din zona Kucian. La Meşed, sosise în grabă, cu avionul de Teheran rezidentul Direcţiei Politice Speciale în Persia, Arabekov care a pus în mişcare importante forţe pentru organizarea capturării şi lichidarea mea. Arabekov trecuse la acţiuni energice, chiar din ziua sosirii în capitala provinciei iraniene de graniţă. Făcuse pregătiri ample pe diferite direcţii, lucruri povestite într-o carte, apărută în 1951. Cînd totul fusese pus la cale, în mod surprinzător Arabekov a primit dispoziţia expresă de la Moscova să stopeze orice acţiune. La început, Arabekov nu înţelegea ce se întîmplă, de ce să înceteze

acţiunea din moment ce făcuse toate preparativele; era dezorientat. În fapt, el nu ştia că, între timp Moscova primise asigurări din partea Teheranului privind extrădarea mea, pe o altă cale, despre care nu avea cunoştinţă.

„Bravul" Arabekov a avut o evoluţie interesantă. În 1930, a fost numit rezident al Direcţiei Politice Speciale în Turcia, în locul lui Bliumkin. Era înspăimîntat, în sensul că dacă ar fi fost rechemat la Moscova, însemna, nici mai mult nici mai puţin, că urmează a fi executat. La Ankara, trăia romanul vieţii sale; se îndrăgostise de o foarte tînără englezoaică, căreia îi şi mărturisise că este cekist şi spion sovietic. Englezoaica, cuprinsă de spaimă a şi plecat din Turcia, în Marea Britanie. Arabekov şi-a părăsit atunci şi el postul şi misiunea de cekist şi a urmat-o pe tînără, bineînţeles sub nume şi cu acte false. Părinţii fetei au informat autorităţile britanice, iar Arabekov a fost nevoit să părăsească Anglia, plecînd în Franţa. Devenise foarte clar că de-aici încolo a rupt definitiv cu ţara sovietică. La cererea părţii sovietice, a fost expulzat şi din Franţa, întrucît venise în această ţară cu documente falsificate. În cele din urmă i s-a dat statut de emigrant în Belgia, Arabekov a scris o carte, intitulată „CEKA — în acţiune", care a apărut în limbile rusă şi franceză. Un capitol, întins pe vreo zece-cincisprezece pagini este consacrat descrierii în detaliu a modului cum organizase el prinderea şi asasinarea mea. În 1932 l-am întîlnit la Paris. După înfăţişare şi psihologie, Arabekov era tipul caracteristic al cekistului...

În vederea capturării lui Arabekov, DPS dezlănţuise o adevărată vînătoare. În 1937, în timpul războiului civil din Spania... Arabekov a fost ucis, iar corpul lui, plin de cicatrice a fost găsit abia după cîteva luni, undeva în munţii spanioli.

Revenind la situaţia mea trebuie să spun că şeful poliţiei din Meşed era dezolat. Primise ordin din partea guvernului de la Teheran să mă aducă în Capitală şi, judecînd după instrucţiunile care însoţeau ordinul de „transferare" nu prevesteau nimic bun. Prietenul persan presupunea că acolo urma să fiu predat bolşevicilor.

Venise momentul să trec la ofensivă...

În fața clădirii poliției din Meșed se afla granița Persiei cu Belucistanul (India); o graniță extrem de întinsă și de loc supravegheată. Nu era apărată, deoarece dincolo de ea se întindea pustiul Belucistanului, o zonă lipsită de apă, pîrjolită de soarele nemilos. De cealaltă parte a frontierei, însă, britanicii aveau, o oarecare pază a graniței; această pază era asigurată de triburi semisălbatice.

Trebuia să găsesc o cale pentru a evada imediat. În piața Duzdab din Meșed am intrat în vorbă cu niște negustori hindustani; i-am întrebat dacă printre ei nu se află cumva vreun englez care să prezinte încredere absolută. Mi-a fost prezentat un asemenea om. I-am propus să ne treacă granița, pe mine și pe Maximov, pentru a ne pune la dispoziția și protecția unui trib din Belucistan. A acceptat, astfel încît, la căderea nopții ne-a dus cu o mașină la un asemenea trib.

Spre norocul nostru, ne-am înțeles de minune cu căpetenia tribului. El a format de îndată o caravană din cîteva cămile, însoțită de patru oameni înarmați, după care ne-am aventurat în imensitatea pustiului Belucistanului. Îmi era foarte greu. Cînd am părăsit „raiul sovietic" nu aveam nici măcar un bănuț, iar călătoria pînă la granița cu India a fost suportată de Maiestatea Sa, Șahul Persiei, pentru ca din acel moment, al trecerii graniței, cheltuielile să fie făcute în contul Maiestății Sale, suveranul Angliei.

Din cauza căldurii excesive, caravana se putea deplasa numai noaptea. Încălecam pe cămile, dar șeile și încărcătura de pe ele se tot răsuceau, așa că cea mai mare parte a drumului am făcut-o mergînd pe jos. Companionul meu, Maximov se tot ciorovăia din această cauză cu însoțitorul de cămile. Tipul respectiv nu spunea nimic, dar pe parcursul călătoriei se ținea la distanță de cîțiva metri, pentru a evita să fie lovit de Maximov. Manifesta o indiferență totală față de vocabularul rusesc, atît de bogat în înjurături, folosit de Maximov.

Era cea de-a treia călătorie; prima s-a consumat cînd am traversat munții, pe cai; a doua a fost cea cu automobilul prin Persia; iar cea de-a treia ne ducea prin pustiul Belucistanului, pe cămile. Printr-o stranie coin-

cidență, fiecare segment din această aventură a numărat cîte patru zile. În cea de-a cincea zi, am ajuns la linia ferată, de unde am mers direct la rezidentul britanic local.

Engleza pe care o cunoșteam eu, cam lăsa de dorit, așa că nu prea știu ce anume și cît a înțeles rezidentul britanic. El a expediat o lungă telegramă la Simlu, de unde a fost trimis un vagon-salon, dintre acelea cu care efectuau obișnuitele călătorii de inspecție vice-regele și miniștrii indieni, un mijloc de transport feroviar deosebit de plăcut. Avea baie cu cadă și un bucătar respectabil, care se interesa ce meniuri ne conveneau mai mult....

La Simlu, gazdele engleze ne-au primit bine, cazîndu-ne la un hotel excelent. Ele au remarcat că, după călătoria făcută prin stepă, costumele de pe noi se degradaseră. Gazda a găsit o soluție elegantă. La Statul major al armatei britanice din India, se ținea o sesiune de examene la limba rusă pentru ofițerii din comandament. Am fost invitat să fac parte din comisia de examinare, iar cu onorariul primit am cumpărat costume pentru mine și Maximov, și ceva bani de buzunar.

În India ajunsesem pe la începutul lunii aprilie 1928. Imediat, a început schimbul de scrisori cu Londra, care s-a prelungit destul de mult. Asupra continuării călătoriei, în Europa, discutam cu Șeful Biroului Intelligence Service din India, Sir Eizemandger.

În așteptarea noutăților din Londra făceam lectură, iar în măsura în care arșița îngăduia jucam și tenis de cîmp.

Sir Eizemandger îmi dădea explicații neverosimile despre cauzele întîrzierii răspunsului așteptat. Oricum, înțelesesem că guvernul britanic trenea acțiunea, întrucît partidul muncitoresc britanic, în frunte cu liderul său Macdonald, care, în acea perioadă avea o orientare vădit procomunistă, intenționa să se folosească de cazul meu pentru a pricinui guvernului neplăceri, provocînd dezbateri dezagreabile în Camera Comunelor; guvernul ținea să evite cu orice preț o asemenea situație.

Eram tentat să-i fac o figură, un duș rece lui Macdonald, prin intermediul presei scrise. O asemenea po-

sibilitate îmi era la îndemînă. Nu eram însă pe deplin convins că dacă i-aş fi înmînat lui Eisemandger o asemenea intervenţie scrisă ar fi ieşit, ceva util cauzei mele; în împrejurările date, păstram o asemenea armă pentru timpuri mai bune.

În perioada cînd Sovietele promovau mult hulita politică de concesiuni, printre cei care au căzut în cursă s-a aflat şi compania engleză Lena-Goldfilds.

Înainte de revoluţie, acestei companii îi aparţinuseră cunoscutele terenuri aurifere de pe fluviul Lena. Revoluţia din octombrie a lipsit compania britanică de aceste terenuri. Extracţia din respectivele zăcăminte încetase, instalaţiile nu mai funcţionau şi se deteriorau. Odată cu noua politică economică (NEP), bolşevicii au lansat propunerea ca minele de aur de pe Lena să fie concesionate. Ca atare, compania engleză a început negocierile cu partea sovietică. Bolşevicii ofereau condiţii atrăgătoare, avantajoase. Compania urma să reînnoiască în totalitate instalaţiile, escavatoarele şi celelalte utilaje, să pună la punct producţia; ea urma să beneficieze de condiţii convenabile, în sensul că prelua aproape tot aurul extras, cedînd statului sovietic doar o mică parte a producţiei, la preţul practicat pe piaţa mondială. Este adevărat, însă că în acordul de concesionare fusese inclus şi un astfel de punct, care prevedea că extracţia trebuie să depăşească un anumit nivel, socotit ca minim în fiecare lună; dacă extracţia scădea sub acest nivel minim; acordul se rezilia, iar instalaţiile treceau automat în proprietatea Sovietelor. În acest mod, autorităţile sovietice explicau concesionarilor că principala lor grijă este să urmărească o sporire cît mai consistentă a producţiei auriefere, să se asigure ca nu cumva compania concesionară să-şi propună o „îngheţare" a producţiei. Compania a găsit că aceste cerinţe sînt logice şi profitabile, astfel încît punctul menţionat a fost luat în considerare; pe această cale se preconiza, prin respectarea punctului cu pricina nu o „îngheţare" a minelor aurifere, ci, dimpotrivă, o cointeresare a companiei în realizarea unui nivel de extracţie cît mai ridicat.

Compania britanică a adus acolo utilaje dintre cele

mai costisitoare şi complexe, pe care inginerii săi le-au pus la punct, iar minele au început să funcţioneze din plin. Cînd Moscova a socotit că a sosit momentul propice, a dat directive prin sistemul ierarhiei de partid şi pe neaşteptate muncitorii exploatărilor aurifere „s-au răsculat" în masă. La adunarea lor generală, au cerut capitaliştilor englezi să le mărească salariul, dar nu cu 10 sau 20 la sută, ci de 20 de ori, ceea ce era, practic imposibil. Cererea era însoţită şi de alte revendicări, tot atît de absurde şi de neacceptat. În condiţiile date, s-a declarat greva generală.

Reprezentanţii britanici s-au văzut nevoiţi să ceară explicaţii organelor sovietice locale. Li s-a explicat cu amabilitate că puterea aparţine muncitorilor, iar muncitorii au privilegiul de a face tot ce consideră că este necesar pentru garantarea interesului lor; autorităţile au precizat că nu pot interveni în conflictele dintre muncitori şi întreprinzători, recomandînd ca să se ajungă la soluţii prin buna înţelegere, prin convorbiri directe cu sindicatele. Cum era de aşteptat, discuţiile cu sindicatele nu au dus la nici un rezultat; conducîndu-se după instrucţiunile secrete ale Moscovei sindicatele nu au cedat. Reprezentanţii companiei s-au adresat atunci autorităţilor centrale, de la care au primit acelaşi răspuns amabil; la noi, muncitorii sînt liberi, ei pot lupta pentru interesele lor atîta timp cît consideră că este necesar. Greva generală s-a prelungit, timpul trecea, producţia auriferă încetase, iar Direcţia generală a concesiunilor din Moscova a pus în vedere companiei britanice că, în virtutea clauzei de la punctul susamintit acordul va fi reziliat, compania pierzînd astfel tot ceea ce a investit în utilajele din dotarea exploatărilor.

În situaţia descrisă, compania Lena-Goldfilds şi-a dat, în cele din urmă seama că toate combinaţiile ţinteau excrocarea partenerului, fiind vorba de o înşelătorie în stil mare. Compania s-a adresat atunci guvernului englez, cerînd să intervină. Chestiunea a fost analizată în Camera Comunelor. În acea perioadă, Partidul laburist şi liderul său, Macdonald aveau o orientare vizibil procomunistă; practic, laburiştii jubilau bucurîndu-se că,

există, în sfîrșit, o țară, unde muncitorii pot să-i pună cu botul pe labe pe capitaliștii avizi de cîștiguri și unde autoritățile centrale sînt de partea muncitorilor, luîndu-le apărarea. În urma dezbaterilor din Cameră, guvernul englez a adresat o notă sovieticilor. Nota a fost examinată în Biroul Politic. Răspunsul a fost formulat, bineînțeles, în aceeași manieră de trișare, potrivit căreia guvernul sovietic nu consideră posibil să medieze în conflictele care survin între sindicate și întreprinzători, în sensul că în Uniunea Sovietică muncitorii sînt liberi să facă ceea ce doresc. Intervenind în dezbaterile din Biroul Politic, Buharin s-a referit și la dezbaterile din Camera Comunelor, despre care a luat cunoștință din presa engleză. Ceea ce este cu totul remarcabil, a spus Buharin, este faptul că acești cretini din partidul laburist au recepționat și au luat de bune argumentele noastre; acest prostănac de Macdonald a pronunțat, în acest spirit o filipică extrem de călduroasă, justificînd poziția noastră și acuzînd compania în cauză de toate relele. „Propun să-i adresăm tovarășului Macdonald, secretar al comitetului județean de partid din Kîștîn un mesaj, iar premierul Mișa Tomsk să meargă la Londra pentru a i-l înmîna. Deoarece discuțiile decurgeau pe un ton neserios, „Kamenev, care prezida ședința Biroului Politic a încercat să readucă dezbaterile pe un teren normal; întrerupîndu-l pe Buharin, i-a spus, totuși pe un ton semiglumeț: „Prezentați atunci propunerea în formă scrisă".

Lipsit de posibilitatea de a-și continua expozeul, Buharin nu s-a astîmpărat; a luat o coală de hîrtie și a scris pe ea următoarele:

„Hotărîre a Secretariatului CC al partidului, din data cutare.

Se numește tovarășul Macdonald în funcția de secretar al comitetului județean de partid Kîștîn, asigurîndu-i-se transportul, pe același bilet cu tovarășul Urcarth.

Tovarășul Tomsk se numește premier la Londra, acordîndu-i-se, totodată două gulere scrobite."

Hîrtia a circulat din mînă în mînă în sala de ședințe. Stalin a scris pe ea; „De acord — I. Stalin". Zinoviev a notat și el: „Nu am obiecții". Ultimul a „votat"

Kamenev, care mi-a trimis apoi hîrtia pentru a formula hotărîrea definitivă. Am păstrat-o printre hîrtiile mele.

Publicarea acestui text în presă ar fi însemnat, desigur, o lovitură pentru MacDonald. Ar fi fost doar începutul. Deocamdată, însă nu vedeam cum să procedez.

Într-una din zile, mă aflam pe terenurile de tenis de la Simla, în aşteptarea unui partener ocazional; tocmai se terminase una din partidele jucate aici; aveam ca interlocutor un irlandez roşcovan. Îi întrebasem ceva mai înainte pe ceilalţi parteneri cine este personajul cu care stăteam acum de vorbă. Este O'Hara, ministrul de interne al Indiei. Mi-am spus atunci: Iată omul meu de care am nevoie pentru hîrtia buharinistă. L-am abordat pe ministrul de interne, spunîndu-i că aş avea de discutat o chestiune de mare importanţă. Am stabilit împreună să ne vedem a doua zi.

La întîlnirea fixată, i-am explicat interlocutorului despre ce este vorba, arătîndu-i textul original, pe care i l-am şi tradus.

„Dumneavoastră aţi putea să daţi această hîrtie guvernului nostru?", s-a interesat ministrul.

— Tocmai asta este intenţia mea.

— „Dar aţi putea să ne redactaţi şi o notă explicativă, lămurind cum anume s-au petrecut lucrurile?"

— Bineînţeles, pot face şi asta."

— „Dumneavoastră, poate nu vă imaginaţi ce serviciu imens faceţi Angliei" — mi-a spus O'Hara.

Documentul, împreună cu explicaţiile de rigoare au mers la Londra.

Şi totuşi, după această operaţiune nu am remarcat vreun semn că respectivul document ar fi fost adus la cunoştinţa opiniei publice.

Mai tîrziu, pe cînd eram stabilit deja în Franţa, am avut prilejul să vorbesc cu şeful adjunct al Intelligence Service. I-am relatat în amănunt despre conţinutul documentului şi modul cum fusese trimis la Londra, prin intermediul lui O'Hara, accentuînd că ar fi de-a dreptul regretabil dacă documentul s-ar fi rătăcit sau ar zăcea prin cine ştie ce colţ de sertar al vreunui birou. Mi-a mărturisit că nu are cunoştinţă despre un asemenea do-

cument, dar că de îndată ce se va afla la Londra îl va întreba pe șeful lui, în mod expres. După cîtăva vreme, revenind de la Londra mi-a dat știri despre soarta documentului.

Odată adus la Londra, documentul a nimerit la primul ministru al guvernului. Numai că în loc să-l trimită spre publicare, șeful guvernului a procedat într-un mod cu mult mai ingenios. L-a chemat pe șeful de la Intelligence Service și i-a spus: „Fiți bun și cereți o audiență la liderul, opoziției, mister Macdonald. Iar cînd vă veți afla între patru ochi, predați-i personal acest document pe care tocmai l-am primit. Consider că întrucît documentul respectiv îl privește personal pe mister Macdonald trebuie neapărat să-i fie înmînat personal".

Șeful Intelligence Service a executat întocmai dispoziția primită.

Documentul a produs o impresie extraordinară asupra lui Macdonald. Liderul laburist, ce e drept nu prea strălucea prin inteligență, dar era un om de o cinste exemplară. Era fondatorul și, totodată liderul partidului socialist englez. Nutrea o încredere absolută în bolșevismul rus și îl sprijinise prin toate mijloacele, acest sprijin fiind dezinteresat și pornit din convingerile sale. Tocmai de aceea, această lovitură l-a afectat profund, pentru ca după cîtva timp să se și retragă din activitatea politică oficială, plecînd în Scoția natală. Frămîntat de toate aceste dezamăgiri, el a devenit, totodată un anticomunist convins, căutînd să atragă după sine întregul partid.

În treacăt fie zis, aceasta n-a dovedit a nu fi o chestiune foarte simplă. Cînd Macdonald a rupt-o definitiv cu comunismul, el a fost urmat numai de o fracțiune a partidului, o minoritate. Dar numai așa a putut lua naștere în Anglia, chiar în acele timpuri, de gravă criză economică din 1931 guvernul de unitate națională, care era alcătuit din fracțiunea minoritară a partidului laburist al lui Macdonald, plus conservatorii, care avea majoritatea în Camera Comunelor; conservatorii l-au și desemnat pe Macdonald să conducă guvernul, acesta fiind un guvern de laburiști și socialiști, situat pe poziții net anticomuniste, fapt fără precedent în istoria țării...

Şederea mea în India se tot prelungea. Am aflat cu mare surprindere că la mijloc era o neînţelegere...

L-am încredinţat pe Sir Eizemandger că nu aveam nici cea mai mică intenţie de a mă stabili în Anglia.

— „Atunci, unde aţi dori să plecaţi?".

— „Aş vrea să mă stabilesc în Franţa".

— „Ah, ce păcat că nu mi-aţi spus asta de la bun început; acum v-aţi fi aflat în Franţa".

Mai departe evenimentele s-au derulat extrem de repede. Guvernul englez a solicitat francezilor să mi se acorde drept de azil. Francezii şi-ai dat asentimentul, iar consulul francez la Calcuta mi-a dat viza pentru stabilirea definitivă în Franţa. Pe la mijlocul lunii august 1928, împreună cu Maximov al meu m-am îmbarcat la Bombay pe un vapor şi după o călătorie de două săptămîni am ajuns în Marsilia...

EMIGRAŢIA

În acea perioadă 1928—1929, apăreau la Paris două cotidiane ale emigraţiei ruse „Vozrojdenie" („Renaşterea") şi, respectiv „Poslednie novosti" („Ultimele ştiri"). Ambele aveau o orientare antibolşevică, dar se deosebeau evident prin linia politică promovată. Prima publicaţie era o gazetă de dreapta, deci un adversar înverşunat al comunismului. Cea de-a doua, era o publicaţie de stînga. Era condusă de Miliukov, fost ministru de interne în guvernul revoluţionar provizoriu, un exponent al inteligenţei ruse, dar care nu avea nici pic de talent de om politic. De la un număr la altul, ziarul îşi asigura cititorii că în Uniunea Sovietică lucrurile evoluează spre o orînduire normală, că bolşevicii, în esenţă nu ar mai fi bolşevici, iar comunismul, deşi nu este încă de domeniul trecutului, acest lucru se va petrece curînd etc. Toate aceste afirmaţii erau nişte inepţii. Am dat, totuşi o serie de articole la „Vozrojdenie". După aceasta am scris o

carte în limba franceză. Menționez, însă că nu a fost de loc simplu să pot edita și publica însemnările mele în presa franceză și în editurile din această țară. Stînga franceză manifesta simpatie față de „experiența socialistă avansată“ a Rusiei Sovietice și se străduia, cu orice preț să treacă sub tăcere tot ceea ce scriam. Moscova adoptase ca tactică așa numitul „complot al tăcerii“, deoarece se știa de-acum că descriam cu scrupulozitate și precizie evenimentele la care fusesem martor ocular și exista și convingerea că nu poate dezminți în nici un fel afirmațiile și dezvăluirile din însemnările mele. Nici „Pravda“ și nici „L/Humanite“, ca de altfel nici o altă publicație comunistă nu mi-a amintit vreodată numele. Doar o singură dată, Romen Rolland, din lipsă de experiență, desigur a încercat să adopte o poziție și o tentă polemică împotriva unuia din articolele mele: dar s-a ales cu un perdaf serios din partea oficialităților comuniste, pentru faptul că mi-a pomenit numele...

La cîtăva vreme după sosirea mea în Franța am fost abordat de reprezentantul Biroului englez al Intelligence Service, care m-a rugat să particip la o expertiză. Despre ce anume era vorba? Rezidentul DPS la Riga, Gaiduk (acesta era, desigur numele conspirativ al acestuia) predase autorităților britanice un pretins Proces-verbal al unei reuniuni a Biroului Politic, iar englezii plătiseră foarte scump pentru respectivul document, considerîndu-l că putea fi autentic. Dar, în mod sigur Gaiduk nu văzuse niciodată în viața lui un Proces-verbal autentic de la vreo ședință a Biroului Politic și, în consecință a fabricat el unul, după cum l-a tăiat capul. Cît îi privește pe englezi, ei cunoșteau încă și mai puțin cum se prezintă un astfel de document în original. În schimb, eu întocmisem atîtea procese-verbale în decursul activității mele, încît nu aveam nici un fel de dificultate pentru a stabili cu exactitate că britanicilor li se vînduse un text plăsmuit. Practic, britanicii suspendaseră afacerea, pînă la primirea rezultatului expertizei.

Locuiam pe atunci la Paris, într-un hotel. Într-una din zile, aud o bătaie în ușă:

— „Intrați!“ — am strigat.

Imediat și-a făcut apariția un personaj de tipul specific cekistului, care s-a și prezentat, de altfel:

— „Eu sînt Gaiduk, rezidentul DPS la Riga. Am venit la Dumneavoastră în legătură cu următoarea afacere. Englezii au achiziționat prin intermediul meu un Proces-Verbal referitor la unele activități ale Biroului Politic. Dumneavoastră cunoașteți, desigur cel mai bine decît oricine dacă documentul este sau nu autentic. Știu prea bine și îmi este foarte clar că de avizul Dumneavoastră va depinde dacă ei vor continua sau nu să mai cumpere asemenea documente de la mine. N-am să vă ascund că am migălit serios la aceste hîrtii. Dacă avizul Dumneavoastră nu va fi negativ, vă propun să împărțim pe din două suma plătită pentru Procesul-Verbal".

— I-am răspuns pe loc: „Este surprinzător că Dumneavoastră înainte de a veni la mine, n-ați luat informații despre persoana mea de la însăși instituția pentru care lucrați. Vi s-ar fi spus, cu siguranță că eu nu mă vînd, iar aceasta v-ar fi scutit de o vizită fără sens".

— „Vedeți, însă domnule Bajanov, a ținut să spună Gaiduk, Dumneavoastră sînteți un emigrant proaspăt. Scrieți articole, vă bucurați de succes și totul decurge normal. Încredeți-vă, însă în experiența mea și ascultați ce vă spun; peste un an toate astea vor fi de domeniul trecutului, iar Dumneavoastră va trebui să vă cîștigați, printr-o muncă trudnică, pîinea amară a emigrantului. În schimb, dacă ați fi de acord cu mine, într-o jumătate de an ați cîștiga atîta bănet încît sumele încasate v-ar ajunge pentru a trăi onorabil toată viața."

M-am arătat curios într-o privință:

— Spuneți-mi, domnule Gaiduk ați văzut cumva piesa „Topaz", ultima creație a lui Marcel Panoli?".

Răspunsul a fost negativ. Pe domnul Gaiduk nu-l interesau piesele de teatru. Or, tocmai în această piesă există un moment, în care un bătrîn cu înfățișare onorabilă se duce la consilierul municipal pentru a-l șantaja, iar în urma discuției, cînd consilierul îi cere să dispară, acesta n-a mai apucat să se întoarcă, deoarece a primit o lovitură de cuțit, care i-a fost fatală. Tocmai de aceea vă

rog să plecaţi repede de tot, dar să vă uitaţi totodată îndărăt, căci tare aş mai vrea să vă aplic lovitura de graţie".

Gaiduk a rămas perplex;

— „Poftiţi, dacă aceasta v-ar putea da vreo satisfacţie!".

El s-a mai oprit în pragul uşii pentru a adăuga;

— Veţi regreta foarte mult pentru că nu aţi acceptat propunerea mea.

Dar Gaiduk se înşela. În general, nu eram omul ahtiat după bani, după cîştiguri şi nici nu preţuiam ceea ce se putea procura cu bani. Cît priveşte sărăcia emigraţiei nu m-a afectat niciodată.

După sosirea la Paris, timpul se scurgea liniştit, fără nici un eveniment remarcabil; cînd, deodată s-a declanşat o poveste zgomotoasă, legată de fuga lui Besedovski de la reprezentanţa sovietică din capitala Franţei...

Besedovski ceruse azil politic, iar poliţia franceză l-a ascuns cu toată grija. După cîteva zile, poşta a adus de la Moscova o citaţie prin care Besedovski era somat să se prezinte în faţa tribunalului moscovit, fiind acuzat de trădare; se dorea să se demonstreze că pentru DPS nu constituia nici un fel de secret locul de taină unde se ascundea fugarul.

Presa franceză a făcut mare zarvă în cazul Besedovski; cît despre atentatul săvîrşit de DPS asupra lui, aceeaşi presă a manifestat reţinere, străduindu-se, să-i pricinuiască neplăceri cît mai mari cu putinţă.

Mă întîlneam din cînd în cînd cu Besedovski în intervalul care s-a scurs de la fuga lui de la reprezentanţă şi pînă la izbucnirea războiului; în aceste ocazii schimbam impresii şi informaţii în legătură cu securitatea noastră, amîndoi aflîndu-ne sub permanenta ameninţare a DPS. Pe vremea aceea, el se ocupa de ziaristică, dar încă nu recurgea la acele falsuri de mai tîrziu, deşi cam tot ceea ce scria era facil şi născocit. La întîlnirile noastre, mă tot chestiona cu insistenţă despre Stalin, despre secretariatul acestuia, despre membrii Biroului Politic şi cei din aparatul C.C. Nu făceam vreun secret din cunoştinţele mele răspunzînd fără reticenţă la întrebările puse.

Besedovski a folosit informaţiile culese, dar cu evidente deformări.

După terminarea războiului, l-am revăzut pe Besedovski în cîteva rînduri. Între timp, renunţasem la politică şi la publicistică, dedicîndu-mă tehnicii. În ceea ce-l priveşte pe Besedovski, pretindea că se ocupă de ziaristică. Apăruseră în acea perioadă o serie întreagă de lucrări întruchipînd falsuri evidente: „Însemnările căpitanului Krîlov"; „Vă vorbesc mareşalii sovietici"; „Memoriile generalului Vlasov", toate acestea scrise, chipurile de un oarecare Krîlov sau un aşa-zis Kalinov; în realitate, aceşti autori n-au existat niciodată. Această literatură extrem de suspicioasă nu m-a interesat niciodată; de altfel, nici n-am citit nimic din ea şi nici nu ştiam cine anume o editează. Iată însă că în 1950, apare cartea lui Delbar purtînd titlul „Adevăratul Stalin". Nu-l cunoşteam pe autor, îmi aminteam doar de cele spuse de Besdovski şi anume că acesta era numele celui care colaborase cu el, de care se interesa, întrucît îi recenzase respectiva carte. Volumul era în întregime o minciună, bazată pe afirmaţii gratuite, fără nici o acoperire. Acum îmi era clar. Cartea era o „creaţie" a lui Besedovski. Mai exact, el turnase în respectiva carte tot ceea ce aflase de la mine, prin iscodirile sale insistente despre Stalin şi despre vîrfurile conducerii sovietice; evident, el le aşternuse pe hîrtie, împreună cu născocirile sale grosolane şi ficţiuni fantasmagorice. Or, aceasta însemna să-ţi baţi joc de cititori. În cuprinsul cărţii, Besedovski aduce frecvent vorba despre foşti membri ai secretariatului lui Stalin. Aserţiunile vehiculate aruncau asupra mea o umbră, întrucît Besedovski trăia în străinătate, iar dintre foştii secretari ai lui Stalin numai subsemnatul se afla în afara graniţelor Rusiei. Lecturînd cartea, sovietologii puteau crede că tocmai eu i-aş fi furnizat lui Besedovski datele incluse în volum.

Bineînţeles, i-am cerut autorului explicaţii; nu a negat că el era cel care pusese pe hîrtie mistificările josnice, fiind de acord şi cu opinia că această manieră echivalează cu persiflarea cititorului. Cînd l-am avertizat că voi da în vileag, în paginile presei plăsmuirile lui, Bese-

dovski mi-a replicat că volumul este semnat cu un alt nume, Delbar, iar în realitate autorul este Besedovski; deci, în acest caz, în mod formal nu-l pot implica fără a risca să fiu eu cel dat în judecată, acuzîndu-l de fapte ce nu pot fi dovedite.

L-am lăsat în plata domnului, dar l-am prevenit ca nu cumva să-l mai văd vreodată în fața ochilor. Și nici că l-am mai zărit vreodată.

Către anul 1930, în cadrul Direcției Politice a statului s-au produs mari schimbări de personal. Între altele, în locul lui Trilisser, șef al secției externe, a fost instalat Messing. Legat de această schimbare au fost operate schimbări și în componența personalului, precum și în ceea ce privește caracterul activității rezidenților DPS în străinătate. Trilisser fusese un comunist fanatic, și, ca atare, își selecționase tot din rîndul comuniștilor fanatici și rezidenții săi în străinătate. Aceștia reprezentau un pericol real, întrucît nu ezitau să recurgă la orice mijloace pentru îndeplinirea misiunilor încredințate. Explozia de la Sofia, produsă în momentul cînd acolo se afla țarul bulgar și întregul guvern al acestuia; răpirea generalului Kutepov la Paris sînt exemple concludente, metode, obișnuite a rezidenților DPS. Iată însă că în preajma anului 1930, aceste cadre au fost înlăturate; mulți dintre colaboratorii rezidenți ai DPS, care simpatizaseră cu Troțki și cu opoziția nu mai prezentau garanții. O dată cu instalarea lui Messing, la cîrma secției externe a DPS au fost aduse cadre noi — funcționari meticuloși, care, se străduiau să arate prudență în acțiunile întreprinse, dar, în esență făceau impresia că sînt foarte perseverenți în a nu merge la risc în nici o situație; iar dacă întreprindeau totuși vreo acțiune mai riscantă, însemna că existau motive obiective și nu mai era o altă cale de ieșire. Dacă în 1929 au mai existat tentative de asasinat împotriva mea (acel caz nefericit cu accidentul de automobil), în 1930 s-a pus capăt celei mai periculoase amenințări în ceea ce mă privea.

Pe la sfîrșitul anului 1929, Bliumkin, rezident al DPS în Turcia a picat pe neașteptate la Paris, cu scopul

declarat de a organiza un atentat asupra mea. Încredințîndu-i această afacere, DPS pornea, în primul rînd de la faptul că mă cunoștea personal și, în al doilea rînd, de la situația, că vărul său primar Maximov, pe care îl adusesem la Paris se întîlnea din cînd în cînd cu mine. O dată sosit în capitala franceză, Bliumkin l-a dibuit repede pe Maximov. De fapt, companionul meu, o dată ajuns în Franța ar fi trebuit să înceapă a munci ca tot omul și, mai ales să se comporte cu decența cuvenită măcar o bucată de vreme. Bliumkin l-a convins că DPS a dat de mult uitării cele făptuite de Maximov, prin fuga lui peste graniță; acum, pentru teribilul organism, care era Direcția Politică a statului, lucrul cel mai important era să afle dacă nu cumva la Moscova a mai rămas vreo organizație sau fracțiune de organizație de-ale lui Bajanov, cu care el să mai țină încă legătura. Prin urmare, dacă Maximov se decide să revină în serviciul DPS este de trebuință ca el să ajute la depistarea legăturilor fostului secretar al lui Stalin, urmărind pas cu pas activitatea lui Bajanov; iar dacă se descoperă ceva și se va pune la cale un atentat împotriva acestuia, atunci Maximov va fi scuzat într-un fel oarecare, finanțarea acțiunii aranjîndu-se pe o cu totul altă bază.

Bineînțeles, Maximov a fost de acord cu propunerile ce i s-au făcut și a reînceput să trimită sistematic rapoarte despre mine, la Moscova. Pentru a nu risca, el a inițiat o tentativă de atentat asupra mea la distanță de un an de la primirea misiunii; n-a ieșit, din fericire pentru mine. În situația dată, Maximov s-a grăbit să dispară definitiv din calea mea.

În vara anului 1935, pe cînd mă aflam la Truville, am cumpărat un ziar rusesc și am citit acolo că emigrantul rus Arkadi Maximovici și-a găsit sfîrșitul, căzînd sau sărind, de pe prima platformă a Turnului Eifel. Ziarul respectiv formula presupunerea, potrivit căreia Maximov s-ar fi sinucis. Era posibilă și această versiune, dar pentru mine a rămas, totuși o enigmă cauza adevărată a morții lui Maximov.

Cînd Bliumkin s-a întors, în cele din urmă la Moscova, venind de data aceasta de la Paris și a raportat că

atentatul asupra mea a reușit (în realitate, se pare că cekiștii aruncaseră, din mersul trenului, pe altcineva) Stalin a răspîndit larg zvonul că am fost lichidat. El a recurs la „comunicare“ din „rațiuni pedagogice“ pentru a fi și altora de învățătură, să le treacă pofta de a fugi din țară; de fapt, voia să spună: „noi nu uităm niciodată nimic, mîna noastră este îndeajuns de lungă pentru ca, mai tîrziu, să-i apuce pe cei ce evadează.

Bliumkin a părăsit apoi Moscova, cu destinația cunoscută — Turcia. Ura lui de moarte față de Troțki se estompase, era de-acum de domeniul trecutului; așa se explică că atunci cînd a intrat în contact cu opoziția troțkistă, a convenit să-i furnizeze lui Troțki (care se afla pe atunci în insula Principilor) unele materiale cu caracter secret. Colaboratoarea lui apropiată, Liza l-a trădat, informînd Direcția Politică a statului. Bliumkin a fost expediat de urgență la Moscova, pentru a raporta, chipurile, personal despre mersul curent al treburilor cu care era însărcinat; a fost arestat imediat și executat.

Următorul atentat la viața mea a avut loc cu mult mai tîrziu, în 1937. Pe cînd îmi băgam mașina în garaj, un oarecare spaniol, anarhist sau comunist, a încercat să mă lovească cu un pumnal. Tentativa demonstra evident cît de mult decăzuse DPS, recurgînd iarăși la asasinate...

În 1939, începuse cel de-al doilea război mondial. Pe la mijlocul lui iunie 1941, m-am pomenit acasă cu un neamț îmbrăcat în uniformă militară. De fapt, toți nemții purtau uniforme militare; numai că eu nu mă pricepeam deloc la însemne și grade militare. Musafirul meu așa se părea era maior. Politicos mi-a comunicat că trebuie să mă prezint neîntîrziat la o anumită instituție situată pe Avenue Jena. Pentru ce anume? Aducătorul mesajului nu știa. Mi-a spus doar că automobilul cu care venise îmi stă la dispoziție și că mă poate conduce. I-am spus că aș prefera să-mi fac puțină ordine, să mă schimb, iar peste vreo oră mă voi prezenta singur la adresa indicată. Am folosit răgazul pe care mi l-am luat pentru a telefona unui compatriot rus și a mă lumări asupra instituției ce se afla pe Avenue Jena. A rezultat că acolo își avea sediul Statul Major din Paris al lui Rozenberg.

Oare de ce o fi avut acesta nevoie de mine? — mă întrebam eu.

Am sosit la adresa dată la ora stabilită. Acolo m-a primit un general, care mi-a spus că am fost convocat de urgență de guvernul german de la Berlin. Formele de călătorie aveau să fie gata în cîteva minute; trenul direct cu destinația Berlin pleca chiar în aceeași seară și mi se reținuse loc la vagonul de dormit. De ce mă chemau la Berlin? Generalul nu știa.

În gara berlineză am fost întîmpinat și condus într-o clădire aparținînd comitetului central al Partidului național-socialist. M-a luat în primire șeful Direcției de relații, Deringer, care a rezolvat rapid găzduirea mea, hotel, masă, meniu, birou de lucru etc. M-a anunțat apoi că voi fi așteptat la orele 16,00 de doctorul Leibbrandt. Cine mai era și acest doctor Leibbrandt? Am aflat deîndată că era locțiitorul lui Rozenberg din Statul Major ce se afla la Paris.

La orele 16,00 m-a primit doctorul Leibbrandt. S-a dovedit că el era, de fapt, un neamț „rusificat", care terminase Politehnica la Kiev și vorbea limba rusă la fel de bine ca și mine. A deschis conversația, spunîndu-mi că întîlnirea să rămînă în cel mai desăvîrșit secret, atît în ceea ce privește conținutul, cît și în legătură că ea are loc; aceasta, deoarece eu eram un anticomunist notoriu, iar dacă Sovietele ar fi aflat de sosirea mea la Berlin, imediat ar fi urmat de la ele o notă verbală de protest, precum și alte neplăceri, pe care ar fi mai bine să le evităm.

În timp ce Leibbrandt îmi vorbea, în cabinet a intrat un alt personaj în uniformă militară, care semăna ca două picături de apă cu generalul Rozenberg, al cărui portret atîrna pe unul din pereții cabinetului. Era evident, Rozenberg, dar Leibbrandt nu mi l-a prezentat. Noul venit vorbea și el la fel de bine limba rusă (am aflat că studiase la Universitatea din Iurevsk. S-a sprijinit cu coatele de birou și a început să peroreze. Dar el vorbea mai tărăgănat, uneori căutîndu-și, parcă cuvintele.

Mă aşteptam, evident la obişnuitele întrebări despre Stalin, despre conducerea superioară sovietică, doar eram considerat specialist în aceste probleme. Într-adevăr, mi-au fost puse şi asemenea întrebări, dar într-un context foarte special, în sensul următor; dacă mîine ar începe războiul, ce s-ar întîmpla, după părerea mea la nivelul cel mai înalt al conducerii de partid sovietice? Au mai fost puse şi alte cîteva întrebări de acest gen, care mi-au dat să înţeleg că războiul devenise iminent.

După convorbirea cu Rozenberg şi Leibbrandt, timp de cîteva zile m-am aflat într-o permanentă agitaţie, într-o situaţie cu totul specială; deţineam un secret de importanţă capitală şi trăiam, deci sub imperiul acestui secret copleşitor.

Ieşind în stradă în dimineaţa zilei de 22 iunie şi văzînd chipurile îngrijorate ale oamenilor, citind apoi ziarele am înţeles despre ce anume era vorba. În ziare se publicase „manifestul" lui Hitler despre război.

Totul era limpede. Fuhrerul declanşase războiul contra Rusiei urmărind s-o transforme într-o colonie Germană. După mine, acest plan era o nebunie; şi tot după mine, Germania pierduse din start războiul, înfrîngerea ei fiind doar o chestiune de timp. Ce mai puteam face eu acolo?...

Leibbrandt m-a primit din nou abia peste o lună, şi asta pe nepregătite. El avansase în ierarhia militară, se ocupa de administrarea tuturor ministerelor sub raportul preluării comenzilor de uniforme şi echipamente militare destinate gauleiterilor şi generalilor. M-a întrebat dacă, ţinînd seama de evoluţia evenimentelor de pe front înaintarea armatei germane, milioanele de prizonieri capturaţi mai îmi menţin pronosticurile anterioare. I-am răspuns că sînt absolut convins că Germania va fi înfrîntă, că planul politic de ducere a războiului este absurd.

Convorbirea s-a încheiat fără vreun rezultat. La dorinţa exprimată de mine, de a mă reîntoarce la Paris Leibbrandt mi-a dat un răpuns în doi peri; „Mai aşteptaţi încă puţin".

Am mai rămas încă o lună la Berlin, aflîndu-mă într-un fel de prizonierat de onoare. Leibbrandt m-a convocat din nou într-una din zile, luîndu-mă iarăși prin surprindere, ca de obicei. Și din nou mi-a pus întrebarea agasantă:

— „Oare tot vă mai mențineți pronosticurile și acum, cînd armata germană înaintează atît de rapid, mergînd din victorie în victorie, cînd populația rusă îi întîmpină pe nemți în dangăte de clopote?"

— „Mai mult ca oricînd" — i-am răspuns. Populația întîmpină trupele trăgînd clopotele bisericilor, soldații se predau încă; peste două-trei luni se va duce vestea în întreaga Rusie că ucideți prizonierii de război prin înfometare, că priviți populația acestei țări ca pe o turmă de vite. Atunci soldații vor înceta să se mai predea, se vor lupta pe viață și pe moarte, iar populația vă va împușca pe la spate. Războiul va lua atunci o cu totul altă turnură.

Leibbrandt m-a anunțat că, de fapt m-a chemat pentru a-mi propune să conduc activitatea politică desfășurată în rîndul prizonierilor ruși, el știind că făcusem cu deplin succes o asemenea muncă în Finlanda. Am refuzat. Despre ce fel de muncă politică mai putea fi vorba acum? Ce le-ar fi putut spune prizonierilor cel care venea în fața lor? Că nemții vor să-i facă robi și că ar trebui să mai fie și sprijiniți în acest sens?

În mod firesc, prizonierii l-ar taxa pe un asemenea agitator așa cum merită și aceasta pe bună dreptate...

Înainte de a părăsi Berlinul, în locuința lui Larionov am relatat conducătorilor organizațiilor de solidaritate (Poremsk, Rojdestvenski și alții) despre convorbirile avute cu Rozenberg și Leibbrandt. Conducătorii organizațiilor de solidaritate menționate reușiseră să pătrundă în Berlin, dorind acum să se reîntoarcă în Rusia, mergînd pe urmele armatelor germane. I-am prevenit să mai aștepte, căci în curînd toată populația se va ridica împotriva nemților...

În tot cursul celui de-al doilea război mondial am renunțat la activitatea politică, iar în următorii treizeci de ani m-am dedicat științei și tehnicii...

Iată cîteva din amintirile ce s-au întipărit adînc în memoria tînărului Boris Bajanov din timpurile cît a lucrat efectiv la Kremlin. Statul major al luptei pentru putere, luptă dură, presărată cu un număr impresionant de victime, dusă în perioada imediat următoare Revoluției Ruse din 1917

Lector: Octavia Zamfir
Tehnoredactor: Ion Constantin
Corector: Rodica Lungu
Coperta: Hadrian Borcea
ISBN 973-9064-03-5
Format 16/54×84; Nr. de coli: 10,75
Apariția: 1991. Tirajul: 30 000 ex.

Tiparul executat sub comanda 199/1991, la
Imprimeria de Vest, Oradea,
str. Mareșal Ion Antonescu nr. 105.
73 lei + 2 lei TL=75 lei

